

173
6

MS
SINDS 1832

MILITAIRE SPECTATOR

**o.a. De Nederlandse krijgsmacht
en het Caraïbisch gebied
Cohesie in militaire eenheden**

**Boyd: jachtvlieger
en homo universalis**

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris:
luitenant-kolonel N.J.E. van der Zee
Telefoon 070 - 318 83 52

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
Telefoon 076 - 527 32 09
of 015 - 284 42 58
Fax 071 - 542 18 29
E-mail jmjbosch@tiscali.nl

mw. drs. A. Kool (bureauredacteur)
Instituut Defensie Leergangen
Telefoon 015 - 284 47 20

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren MA
drs. P. Donker
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt
kolonel MPSD drs. F. Matser
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
majoor Marns drs. A.J.E. Wagemaker MA
commodore KLu J.S. Willemsse

SECRETARIAAT

Kopij zenden aan:
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep MOW
MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gurp.brouwers@mindef.nl

Tevens: ledenadministratie KVVK

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

Coverfoto: F16A, F-15C en F-15E
tijdens Desert Storm (Foto: US Air Force;
collectie: IMG/KL)

JAARGANG 173 NUMMER 6 2004

MILITAIRE SPECTATOR

298 Editoriaal:
Het domein van de officier

300 Mededelingen

301 A.C. Tjepkema:
Boyd: jachtvlieger en homo universalis

315 J. Soeters:
Cohesie in militaire eenheden
Positieve en negatieve effecten

324 G.J. Oostindie:
De Nederlandse krijgsmacht in het Caraïbisch gebied
Taken en agenda

336 L. Polman:
Bericht uit Afrika – Personeelswerping voor militaire missies

338 E.J. Oliemans:
Tegenwicht – Goed voorbeeld doet goed volgen

340 Mening van anderen

342 Boeken

347 Samenvattingen/Summaries

HET DOMEIN VAN DE OFFICIER

Bij de landmacht is de opschorting van dienstplicht ook een aanzet geweest na te denken over de rol van de onderofficier. In het Engelse, Amerikaanse, Duitse en Franse leger heeft de groep onderofficieren een eigen herkenbare verantwoordelijkheid, een duidelijke status en groot aanzien. Ook bij de Koninklijke Marine en de Koninklijke Marechaussee, heeft de onderofficier in de loop der jaren een duidelijke en herkenbare positie verworven. Bij de marechaussee en het Korps Mariniers bijvoorbeeld, werd een systeem gebruikt waarbij de onderofficieren voortkomen uit de groep manschappen en korporaals. Pas na langdurig en in praktijk goed functioneren op dit niveau, komt men in aanmerking voor doorstroming naar de (onbepaalde tijd) onderofficiersfunctie. *The proof of the pudding is immers in eating!* De luchtmacht en de vloot, waarbij veel onderofficiersfuncties vooral technisch gericht zijn, nemen meer een tussenpositie in. Bij de Koninklijke Landmacht van rond 1990 hadden onderofficieren beslist geen herkenbare en belangrijke rol. Eerder was er sprake van een marginalisering van hun positie. Naast de genoemde verschillen bij selectie en toelating, was het feit dat meer dan de helft van het onderofficierskorps bestond uit (te) kort opgeleide en onervaren dienstplichtigen, hiervan de belangrijkste oorzaak. Maar ook de vermaatschappelijking en het daarmee gepaard gaande minder professioneel functioneren van de krijgsmacht en het feit dat de defensieorganisatie in veertig jaar niet of nauwelijks was ingezet, waren hieraan debet. Het onderofficierskorps van de landmacht was op grond van deze verschillen kwalitatief dan ook niet vergelijkbaar met dat van bijv. het Korps Mariniers of de Koninklijke Marechaussee.

Om dit te illustreren een anekdote: midden jaren tachtig vaardigde de commandant van een landmachtbrigade een vaste order uit, waarin stond dat bij elke uitrukkende dienst officieren aanwezig moesten zijn. Of het nu was bij de exercitie, velddienst of op de

schietbaan: onderofficieren werden blijkbaar niet in staat geacht zelfstandig met de (dienstplichtige) soldaten om te gaan. Toezicht van officieren was steeds geboden! Hoe vreemd dit nu ook lijkt, er kwam geen protest. Wel klaagden de officieren dat ze zich met onderofficierswerk moesten bezighouden en aan hun eigenlijke taken niet meer toekwamen. Maar wát het feitelijke verschil in werk was, wist niemand precies aan te geven. Tegelijkertijd werden al veel instructieve en disciplinair toezichthoudende taken bij het Korps Mariniers en de marechaussee, vervuld door onderofficieren en korporaals. Een schrijnende tegenstelling, die de spaarzame momenten van samenwerking tussen de onderofficieren van landmacht en bijvoorbeeld de mariniers op het uitvoerende niveau vaak niet makkelijker maakte. Volstrekt onbegrip voor elkaars wereld was nog het minste wat op zulke momenten viel te constateren.

Midden jaren negentig kwam hierin verandering. Binnen de landmacht werd het domein van de onderofficier herontdekt, beschreven, geclaimd en ingevuld. Dat ging natuurlijk niet van de ene op de andere dag. Communicatief werd het idee vastgelegd in een simpele slogan: *leider, vakman, instructeur*. Belangrijk gegeven: de onderofficieren zelf trokken de kar en hun bakermat, de KMS, was de motor. Een ander ingrediënt was dat met name bij de wapens (infanterie, cavalerie en artillerie) zoveel mogelijk werd geselecteerd uit de groep BBT-ers. Een cultuurverandering zonder weerga voltrok zich. Deze heeft tot gevolg gehad dat in de afgelopen jaren menig nieuwe bataljonscommandant vol verbazing zag hoe zijn eenheid 'draaide' en daarbij een heel ander slag onderofficieren aantrof, dan hij als compagniescommandant had achtergelaten. Een totale herinrichting van de instructie en vorming aan de KMS, stimulans van trots en traditiebeleving en de introductie van stafadjutant naast de commandant, waren belangrijke stappen.

De uitreiking, eind 2003, van de door de Koninklijke Nederlandse Vereniging "Ons Leger" toegekende Prins Maurits-medaille door de bevelhebber der landstrijdkrachten aan het korps onderofficieren, is de bekroning van deze indrukwekkende transformatie.

Dit brengt ons bij de vraag: wat is dan het domein van de officier? Waar de KMS de motor was van de transformatie van de onderofficier, zouden KMA, KIM en IDL (samen de Hogere Defensieopleidingen) de motor moeten zijn achter datzelfde proces bij de officier. Maar op die plaatsen is dat proces, bijna tien jaar na het opschorten van de dienstplicht, nog onvoldoende ingezet. Op KIM, IDL en vooral KMA was men de afgelopen tien jaren vooral bezig met de ene na de andere onderwijsvernieuwing. Inhoud van modules, zwaartepunt van de opleiding, afstemming tussen vakken, vooropleidingseisen, gewenst eindniveau, samenwerking met universiteiten, wetenschappelijke status! Allemaal belangrijke zaken, maar die een aantal andere vragen echter onderbelicht liet. Wat is nu het domein van de officier en hoe verhoudt dat zich tot het onderofficiersdomein? Welke (voor)opleiding en welke vaardigheden heeft de officier nodig in de diverse stadia van zijn loopbaan? Hoe vormen we de officier en hoe voeden we hem op in een passende korpsgeest? Wat is de rol van officiersverenigingen, wapen- en dienstvakverenigingen, wapentraditieraden, (regiments)commandanten, korpsoudsten, dienstvakhoofden. Wat is zinvolle traditie en wat achterhaalde folklore? De komst van de Hogere Defensieopleidingen als kenniscentrum voor hogere krijgskundige studies en officiersopleidingen zou toch moeten bijdragen aan het slechten van barrières en een impuls moeten geven aan nieuw en grensverleggend denken. En, daar waar de transformatie van het korps onderofficieren nog vooral plaatshad binnen de landmacht – waar dit toen ook het hardst nodig was – zou zo'n verandering nu, tien jaar later bij het officierskorps beter *joint* kunnen zijn. Een uitdaging voor de nieuwe CDS.

Recent is binnen de landmacht een visie op het domein van de officier ontwikkeld. Een

eerste stap op de goede weg. Maar gelet op de voor de deur staande integratie van de officiersopleidingen dringt de vraag zich natuurlijk op of dit niet beter 'paars' had kunnen gebeuren. Het wordt immers de hoogste tijd dat vanuit nieuw en 'joint' denken een duidelijk antwoord komt op voorgaande vragen en dat het nieuwe officiersopleidingsinstituut daarmee voortvarend aan de slag gaat. Niet apart, maar samen, ook al liggen er nog heel wat kilometers (of nautische mijlen) tussen Breda en Den Helder en ook al doet het voornemen de commandant in Breda en de plaatsvervanger in Den Helder te plaatsen, het ergste vrezende. Zo lijkt immers op voorhand van gezamenlijkheid weinig over te blijven. In hoeverre de organisatorische samenwerking en het in de collegebanken zitten van cadetten en adelborsten samen daartegen opweegt, zal de praktijk ons leren. Al lijkt dat laatste zeker een eerste winstpunt.

Ondanks deze positieve ontwikkelingen, zou het goed zijn – voor we aan de slag gaan met de reorganisatie van KMA, KIM en IDL – eerst een duidelijke 'joint' en breed gedragen afbakening van het domein van de officier te maken en een heldere scheiding tussen zijn werkveld en het domein van de onderofficier vast te stellen. De scheiding van taken zal mede gebaseerd moeten zijn op de nieuwste inzichten omtrent de gezamenlijke expeditieaire inzet van onze krijgsmacht, nieuwe carrière- en loopbaanvooruitzichten en op wederzijds respect van de diverse categorieën en krijgsmachtdelen voor elkaars capaciteiten. De recent door de landmacht ontwikkelde visie kan daarvoor misschien een goede aanzet zijn, maar zal vanuit het paarse gedachtegoed zeker aanvulling behoeven. Daarbij kunnen wij officieren van het eerder geschetste traject van de landmachtonderofficieren veel leren. Het zou jammer zijn als de talrijke defensiemedewerkers, die betrokken zijn bij de opleiding en vorming van onze (toekomstige) officieren, deze uitdaging niet oppakken. Want naar onze overtuiging is 'officier' iets meer dan alleen een extra salarisschaal of een afwijkende uitmonstering voor mensen met wat extra vooropleiding. Of niet soms?

VADM A. VAN DER MOER - PRIJS

De KVMO, de grootste officierenvereniging in Nederland, nodigt u uit om mee te doen aan de jaarlijkse **KVMO-essaywedstrijd** om de grote Vice-admiraal van der Moer-prijs, waaraan een geldbedrag van **€ 1000,00** is verbonden.

Het thema voor dit jaar is:

**Defensie:
op zoek naar de sympathie
van een
onverschillige natie**

In de Nederlandse democratie drijft de krijgsmacht langzaam af naar de periferie van het publieke en politieke debat. In het begrotingsproces wordt Defensie gezien als sluitpost en haalt Defensie alleen de agenda als de waan van de dag daartoe aanzet. In het maatschappelijk debat overheerst vooral desinteresse bij het Nederlandse publiek voor wat de krijgsmacht is en doet. Voor de media is Defensie vooral goed als leverancier van incidenten.

Hoe komt dit? Verdient Defensie beter? En zo ja, hoe kan het beter? Welke rol speelt beeldvorming daarbij? Waarom verschilt de relatie tussen maatschappij en krijgsmacht per natie?

Neem de uitdaging aan en draag bij aan de beantwoording van deze vragen.

Geef uw visie: schrijf een kort essay dat ingaat op 1 of meer van bovenstaande vragen. De KVMO-essaywedstrijd staat open voor iedereen, dus voor deelnemers binnen én buiten Defensie.

De officiële start van de essaywedstrijd is op de Algemene Ledenvergadering 23 juni 2004, waarbij een aantal interessante inleidingen wordt verzorgd.

Maar als u nu al inspiratie heeft staat het u natuurlijk vrij om al voor die datum uw visie (omvang 800-2.400 woorden) op papier te zetten.

De sluitingsdatum is **1 november 2004**.

Er zijn weer vijf prijzen te winnen. De KVMO verbindt aan de eerste prijs van deze Essaywedstrijd de **VADM A. van der Moer-prijs** met een beloning van **€ 1000,00**. De 2e prijs bedraagt € 500,00, de 3e prijs € 250,00, de 4e en 5e prijs ieder € 125,00.

De onafhankelijke jury is samengesteld uit vertegenwoordigers uit het openbaar bestuur, de media en de wetenschap.

Teksten (voorzien van uw naam, adres en telefoonnr.) aanleveren op diskette of per e-mail:

Adres: KVMO Essaywedstrijd

Wassenaarseweg 2b

2596 CH Den Haag

e-mail: marineblad@kvmo.nl o.v.v. Essaywedstrijd

Boyd: jachtvlieger en homo universalis

drs. A.C. Tjepkema*

Inleiding

Velen kennen de naam Boyd van de *OODA-loop*, een populair beslissingsmodel dat in menige militaire briefing wordt aangehaald.¹ Weinigen, althans in onze omgeving, weten wie achter deze naam schuilgaat. Onlangs zijn twee biografieën over deze voormalige kolonel-vlieger van de USAF verschenen. De eerste is van Grant T. Hammond, directeur van het Amerikaanse *Center for Strategy and Technology*, de andere van de hand van de schrijver Robert Coram.² Dat is opmerkelijk omdat Boyd weinig geschreven werk heeft nagelaten.

Even opmerkelijk is dat Boyd nauwelijks erkenning heeft gekregen bij de Amerikaanse luchtmacht, maar wel bij de andere krijgsmachtdelen, vooral bij de mariniers. Met dit artikel beoog ik meer bekendheid te geven

John Richard Boyd,
na zijn pensionering

aan zijn theorieën. Een korte weergave van zijn levensloop is daarbij onontbeerlijk. Daarna zal ik zijn werk en ideeën bespreken en voorzien van commentaar. Mijn kennis omtrent Boyd baseer ik op genoemde biografieën.³

Boyd's levensloop

John Richard Boyd werd op 23 januari 1927 geboren te Erie, Pennsylvania. Zijn vader overleed jong en zijn moeder moest de eindjes aan elkaar knopen om het gezin met vijf kinderen door de crisisjaren te loodsen. In april 1945 kwam John na de High School op bij het *American Air Corps* waar hij wegens 'low aptitude' voor de vliegersselectie werd afgewezen.

Hij diende als zweminstructeur bij de bezettingsmacht in Japan en verliet de dienst na 20 maanden. Daarna behaalde hij zijn bachelorsgraad in de economie aan de Universiteit van Iowa en volgde intussen het programma van het *Air Force Reserve Officers' Training Corps*, met de bedoeling om jachtvlieger te worden. Toen in december 1950 tijdens de oorlog in Korea voor het eerst een MiG was neergehaald door een F-86 Sabre, wist Boyd ook welk type hij wilde vliegen. In de vliegeropleiding gaf hij blijk van veel talent, waardoor hij zich kon kwalificeren voor *combat training* op de F-86 op Nellis Air Force Base (AFB).

De oorlog in Korea was echter al in de laatste fase toen Boyd in maart 1953 arriveerde. Daar onderging hij weliswaar het aanlooptrainingsprogramma, waarin hij excelleerde en veteranen in het luchtgevecht versloeg, maar deed hij weinig feitelijke gevechtservaring op. In het squadron viel hij op door zijn luide en aanmatigende monologen over het luchtgevecht en zijn ongemanierde optreden. Dat liet onverlet dat zijn begaafdheid als vlieger werd erkend en hij werd dan ook aangespoord zijn ideeën over gevechtstactieken op te schrijven en uit te dragen.

Toekomst jachtvliegerij somber

Halverwege de jaren vijftig leek er weinig toekomst voor jachtvliegers in de USAF. De heersende doctrine ging uit van het strategisch bombardement.

* De auteur is kolonel-vlieger b.d. van de Koninklijke luchtmacht en historicus/krijgswetenschapper. Hij dankt commodore b.d. G.W. Meijer voor diens commentaar.

¹ Voor een exposé van de *OODA-loop*, zie ook A.K. Bijkerk, 'Gevechtsvliegtuigen en doctrine', MS 165 (1994) (11), pp. 509-515.

² Grant T. Hammond: *The mind of war, John Boyd and American security*, Washington 2001 alsmede Robert Coram, *Boyd, the fighter pilot who changed the art of war*, Washington 2002.

³ Tijdens het schrijven van dit artikel vernam ik dat ltkol Klu F. Osinga bezig is met een dissertatie over Boyd. De geïnteresseerde lezer zal dus in de nabije toekomst zijn kennis over dit onderwerp kunnen verdiepen.

De USAF-straaljager F-86 Sabre maakte zijn eerste vlucht in 1947. Tijdens de Korea-oorlog haalde dit type 792 MiG's neer met een verlies van slechts 76 Sabres (Foto: USAF; collectie: IMG-KL)

De oorlog in Korea werd beschouwd als een aberratie. De meest voor de hand liggende taak van de jachtvliegerij werd het aanvallen van gronddoelen die te klein waren voor de strategische bommenwerpers. De verwachting heerste dat geleide wapens vijandelijke vliegtuigen uit de lucht zouden halen voordat de eigen jachtvliegtuigen in de buurt zouden zijn. De volgende generatie jagers zou zelfs geen kanon meer hebben.

Het luchtgevecht (*air-to-air*) werd alleen nog op Nellis bedreven. Daar werd Boyd in april 1954 als leerling in de *Advanced Flying School* geplaatst, waarna hij doorstroomde als instructeur op de F-86 bij de *Fighter Weapons School*.⁴ Bij deze school onderscheidde hij zich door de collectieve kennis te verdiepen door de introductie van nieuwe vliegtactieken en -technieken.

Na de entree van de supersone en lastige F-100 was hij al gauw een expert op dit toestel en werd hij bekend als 'forty-second Boyd': een staande weddenschap dat hij met iedere leerling die hem in de klassieke zes-uurs

positie volgde, binnen 40 seconden van plaats zou wisselen.

In 1960 verscheen van zijn hand de *Aerial Attack Study*. Dit document zou niet alleen nationaal wijd en zijd worden verspreid, onder meer omdat de auteur nauwkeurig aangaf hoe geleide wapens konden worden uitgemaneuvreerd, maar ook als stan-

daardwerk worden gehanteerd door bondgenootschappelijke luchtmachten.

Boyd verdiept zich in de techniek

Toen hij 34 jaar was schreef Boyd zich in aan het *Georgia Institute of Technology*, waar hij zich onder meer in thermodynamica specialiseerde en inspiratie opdeed voor zijn *Energy-Maneuverability*-theorie (EM), waarover straks meer. Na het behalen van zijn tweede bachelorsgraad werd hij als majoor op Eglin AFB, de testbasis voor nieuwe technologieën, geplaatst. Deze plaatsing zette hem weliswaar op een zijspoor van het operationele vliegen, maar bood als voordeel dat zijn gehandicapte zoon goed kon worden behandeld.

Op Eglin werkte hij verder aan de ontwikkeling van theorieën over potentiële en kinetische energie met het oog op het luchtgevecht, voor het eerst met behulp van een computer. Curieus is dat hij daarvoor geen opdracht had van zijn chefs. Sterker nog, hij gebruikte zijn bevindingen om lopende ontwikkelingsprogramma's voor nieuwe vliegtuigen, waar-

De F-100 'Super Sabre' was het eerste vliegtuig dat sneller kon vliegen dan geluid. Het toestel is ingezet tijdens de Vietnam-oorlog en werd in 1959 uit de productie gehaald (Foto: USAF; collectie: IMG-KL)

⁴ Twintig jaar na de oprichting van deze school in 1949 startte de USNavy een soortgelijk programma dat 'Top Gun' werd gedoopt.

Een F-111F toestel vliegt over de woestijn tijdens operatie 'Desert Shield' (Foto: USAF; collectie: IMG-KL)

van de wieg op Wright-Patterson AFB stond, onderuit te halen. Daartoe vervaardigde hij briefings voor generaals en defensie-industrieën die moesten dienen om nieuwe wegen in het ontwerpen van jachtvliegtuigen in te slaan.

Verontrustend voor het establishment was dat hij aantoonde dat de Sovjetvliegtuigen superieur aan de Amerikaanse waren. Gaandeweg werd Boyd een kundige, enthousiaste en ervaren *briefier*, die zijn publiek met behulp van transparanten kon overtuigen, hetgeen mede⁵ verklaart waarom hij zo weinig gedachten aan papier toevertrouwde. Hij werd in de gelegenheid gesteld zijn theorieën te etaleren aan zalen vol vliegers in Vietnam en in Duitsland.

Het was echter de tijd dat vliegveiligheid het primaire criterium begon te worden in de beoordeling van commandanten en bijgevolg was de inte-

resse voor de kwaliteit van *air-to-air* niet optimaal. Boyds invloed op de operationele programma's is dan ook beperkt geweest. Wel kreeg hij vanaf 1964 meer en meer invloed op de wetenschappelijke programma's van de USAF.

Een eigzinnige persoonlijkheid

In zijn persoonlijke leven ondervond Boyd de nodige tegenslagen. Zijn vrouw had moeite het vijf kinderen tellende gezin in de hand te houden en ondervond weinig steun van haar man, die altijd tot in de kleine uren met zijn werk bezig was. Zijn carrière kende *ups and downs*, omdat hij niet er niet voor terugdeinsde vijanden te maken en hogergeplaatsten soms onnodig en onbeschoft te bruuskeren.

Boyd maakte echter niet alleen vijanden, maar onder zijn collega's ook vrienden (in beide boeken 'akolieten' genaamd) die hem onvoorwaardelijk

trouw bleven en zijn urenlange telefonades op onmogelijke tijden verdroegen. Zijn aanleg voor sterke verhalen concentreerde zich nogal eens op zelf meegemaakte voorvallen waarin het steeds een meerdere was die het onderspit moest delven.

Enerzijds schuwde hij niet de waarheid geweld aan te doen, anderzijds toonde hij zich, vooral in financiële zaken, overdreven integer. Typerend voor zijn denken was zijn veelgepresenteerde dilemma *to be or to do*: óf je zwemt mee met de massa en maakt carrière óf je bent kritisch en doet dingen die belangrijk zijn.

⁵ Boyd was een perfectionist, die voortdurend aan zijn transparanten sleutelde. Zulke voortschrijdende verbeteringen zouden onmogelijk zijn als een theorie in druk was verschenen. Volgens Coram (p. 323) vreesde hij waarschijnlijk ook de onvermijdelijke kritiek die op een publicatie zou volgen.

In 1966 werd hij op het Pentagon geplaatst om orde op zaken te stellen in het F-X programma, dat dreigde in zwaar weer terecht te komen. De F-X leek op de als jachtvliegtuig mislukte F-111; de F-105 en de F-4 bleken log en minder geschikt tijdens de oorlog in Vietnam. De marine had onder valse voorwendselen van minister McNamara gedaan gekregen dat de F-14 mocht worden ontwikkeld en nu was de kans groot dat de luchtmacht na de F-4 ook dit marinetoestel moest accepteren.

Een belangrijke factor bij Boyds overplaatsing was dat hij de eerste was die de stelling van de USAF, dat manoeuvreerbaarheid in het luchtgevecht niet in het vliegtuig maar in het vliegergeleide wapen moest worden gezocht, met succes had aangevochten. Voor zijn nieuwe opdracht genoot hij de steun van de Chef van de Luchtmachtstaf. Van de documenten die aan het F-X project ten grondslag lagen, maakte hij gehakt: het toestel was onnodig zwaar, had te weinig vleugel, was *multirole*, te complex en veel te duur. Uiteindelijk zou de F-X resulteren in de F-15 en naar Boyds oordeel was deze jager een compromis tussen het oorspronkelijke ontwerp en zijn eigen ideaal.

De F-16

Het echte Boyd-toestel zou de F-16 worden: eenmotorig, geoptimaliseerd voor het luchtgevecht, simpel en relatief goedkoop, waarover straks meer.⁶ Dat laatste gold in termen van kosten-effectiviteit ook voor een ander toestel waarvan de geestelijke vader Pierre Sprey (een 'akoliet' van Boyd) was, namelijk de door de USAF evenmin gewilde A-10.⁷ Uiteindelijk zou minister Schlesinger de USAF dwingen zowel de F-16 als de A-10 te accepteren. Dat was vooral te danken aan de kern van onafhankelijke denkers in het Pentagon die aanvankelijk met 'Fighter Mafia' werd aangeduid, later met 'Reform Movement' en waarvan Boyd de centrale figuur was. In 1972 werd hij overgeplaatst naar een vliegbasis in Thailand vanwaaruit de USAF ondersteunende operaties

Uiteindelijk zou de F-X resulteren in de F-15; een compromis tussen het oorspronkelijke ontwerp en Boyds eigen ideaal

(Foto: USAF, T. Meneguini; collectie: IMG-KL)

in Vietnam vloog. Boyd was daar als basiscommandant tevens belast met het laten af luisteren van sensoren om infiltraties langs de Ho Chi Minh-route te ontdekken. Ook daar werkte hij koortsachtig aan nieuwe theorieën, zoals de *theory of learning*, een serieuze poging om het proces van de ontwikkeling van creativiteit te structureren. Bij zijn terugkeer in het Pentagon werd hij belast met langetermijnplannen, qua carrière een doodlopende straat, maar door Boyd aangegrepen als een kans om 'to do', deze keer om de B-1 te fileren.

De B-1

Een van zijn staf officieren vond uit dat de B-1 een nieuwe 'witte olifant' was en twee keer zo duur, namelijk meer dan \$50 miljoen per stuk, als voorzien. In 1974, een jaar later, waren de kosten opgelopen naar \$100 miljoen en dat in een tijd waarin de F-15 op \$15 miljoen, de F-16 op \$6 miljoen en de A-10 op \$3 miljoen per stuk werden geschat. In de officiële presentaties bleef de prijs op \$25 miljoen staan, maar toen Carter in 1977 president werd, schrapte hij de B-1 zonder dat de luchtmacht protesteerde. In 1975 deed Boyd op last van minister Schlesinger een onafhankelijk

onderzoek naar de claims van de marine en de luchtmacht inzake de dreiging van de Backfire-bommenwerper. Hij stelde vast dat de kwaliteiten daarvan om begrijpelijke redenen zwaar werden overdreven, dat de Backfire slechts een *medium-range* toestel was en een 'piece of shit, a glorified F-111'.

In datzelfde jaar had hij plotseling genoeg van de luchtmacht en ging op 48-jarige leeftijd met pensioen.

Vanaf toen wijdde hij zich aan een onderwerp waaraan hij al in Thailand was begonnen, namelijk *Destruction and Creation*, een poging om een basis te leggen voor een universele theorie over oorlog. De briefing die hij hieruit ontwikkelde, kreeg een meer praktisch vervolg in *Patterns of Conflict*, een presentatie van zes uur

⁶ Het project heette tot de *fly-off* tussen de YF-16 en de YF-17 in januari 1975 'lightweight fighter'. Als Boyds suggesties voor het ontwerp van de F-15 zouden zijn geaccepteerd, dan was er nooit een F-16 gekomen.
⁷ De USAF had grondsteun als hoofdtaak de rug toegekeerd sinds de separatie van de landmacht in 1947. Interdictie had *Close Air Support* verdrongen en had als voordeel dat niet de landmacht de doelen bepaalde.

die hij talloze malen zou houden voor uiteenlopende gezelschappen.

Het was de tijd van de terugtrekking uit Vietnam en een periode waarin militaire leiders aan business-scholen werden opgeleid en nauwelijks weet hadden van militaire wetenschappen. Na tien jaar bewerkte hij al zijn werk tot een verzameling briefings van 14 uur, genaamd 'A Discourse on Winning and Losing'.

De hervormingsbeweging

In 1979 werd Boyd benaderd door Jim Fallows, redacteur van de *Atlantic Monthly*. Dat blad publiceerde vervolgens een aantal artikelen over de hervormingsbeweging binnen defensie. Hierdoor werd het debat over de defensie-uitgaven naar het nationale niveau getild. Allerlei structurele defensieproblemen kwamen in de openbaarheid, zoals de beschikbaarheid van wapensystemen, de kostenoverschrijdingen bij de aanbestedingen,

de samenwerking tussen krijgsmacht-delen enzovoorts.

Details bleven lang hangen, zoals de anekdote van jonge onderofficieren die onderdelen voor de F-111 bij Radio Shack (een electronicawinkel) kochten om het wapensysteem in de lucht te houden.

De Defensietop was lange tijd in het defensief, hetgeen nog werd verergerd door de catastrofe van *Desert One* in de oostelijke woestijn van Iran. Een voormalige medewerker van Boyd rekende snel uit dat veertien in plaats van acht helikopters hadden moeten worden gebruikt om de operatie een basis voor succes te gunnen. De publicaties over de problemen in de Amerikaanse defensie kregen nu meer aandacht dan ooit.

Invloed op politiek en media

Dick Cheney, toentertijd lid van het Congres voor Wyoming, raakte geïn-

teresseerd in de hervormingsbeweging en legde contact met Boyd. Hij luisterde geïmponeerd naar een twaalf uur lange *Patterns*-briefing. Ook andere politici, journalisten en beleidsmakers volgden briefings van de hervormers. De impact daarvan was zodanig dat zij door de top van het Pentagon werden beschouwd als een bedreiging van de nationale veiligheid.

Begin 1981 publiceerde Jim Fallows het boek *National Defense* over de hervormingsbeweging. Het boek won verschillende prijzen. Echter, eind 1980 was Reagan tot president van de VS gekozen. Hij besloot onmiddellijk het defensiebudget te verhogen, wat de problemen alleen maar verergerde. De B-1 kwam nu in productie tegen een prijs van \$287 miljoen per stuk.

In de nationale discussie over defensie speelde Boyd zelf geen hoofdrol. Zijn uiteindelijke invloed op de USAF

'Het echte Boyd-toestel zou de F-16 worden...' (Foto: USAF; collectie: IMG-KL)

was verwaarloosbaar. Wel kreeg hij grote invloed op de doctrine van de Amerikaanse mariniers en later ook op die van de landmacht. Hij werd ingeschakeld om het opleidingsprogramma van de *Amphibious Warfare School* te herzien en kwam met baanbrekende ideeën als *Auftragstaktik*, manoeuvreoorlogvoering, inductief denken en zogeheten *Schwerpunkt*-oefeningen waarin partijen vrij spel hadden.

Bij de invasie van Grenada in 1983 bleken de mariniers aanzienlijk effectiever op te treden dan de landmacht, hetgeen in hoge mate was te danken aan de bemoeienis van Boyd.

'Desert Storm'

Zijn laatste wapenfeit was zijn bemoeienis met de operatieplannen van *Desert Storm*. Minister van Defensie Cheney herinnerde zich nog de briefings van Boyd en liet hem de plannen becommentariëren. Hoewel de bronnen zijn invloed slechts plausibel kunnen maken, zou het Boyd zijn geweest die de geestelijk vader was van het amfibische misleidingsplan op de kust van Koeweit en de enkele omvatting over links van het Iraakse

leger.⁸ Hierbij moet worden bedacht dat Boyds denken intussen zo algemeen bekend was geworden dat enige specifieke invloed, mede uit respect jegens generaal Schwartzkopf, moeilijk naar buiten kon worden gebracht.

In 1993 werd bij Boyd prostaatkanker geconstateerd. Hij overleed in maart 1997 en werd begraven op *Arlington National Cemetery*.

EM en vliegtuigontwerpen

Voordat Boyd met *Energy-Maneuverability* (EM) kwam, waren de ontwerp-eisen van jachtvliegtuigen hoofdzakelijk gebaseerd op bereik en snelheid. Gewicht was een overweging van een lagere orde. In de jaren zestig was de USAF in de ban van het 'swing wing'-concept.⁹ De F-111 was zo uitgerust, evenals de F-14 en de B-1. Ook het F-X ontwerp was aanvankelijk voorzien van verstelbare vleugels.

Boyd rekende uit dat deze constructie 20 procent extra gewicht kostte. Met name de F-14 bleek daardoor *under-*

Boyds graf op de Arlington National Cemetery

powered. De F-111 had weliswaar een 'F voor Fighter'-aanduiding, was ontworpen als een alleskunner, maar was in de praktijk alleen bruikbaar als bommenwerper voor de middellange afstand.¹⁰

Toen Boyd in 1964 de commandant van *Tactical Air Command* liet zien dat dit paradepaardje van de USAF het in alle standen tegen de MiG-21 moest afleggen, vroeg de laatste waarvoor de F-111 dan wel geschikt was. Typerend voor Boyd is zijn antwoord:

*General, I'd pull the wings off, install benches in the bomb bay, paint the goddamn thing yellow, and turn it into a high-speed line taxi.*¹¹

Een B-1B toestel is in staat om intercontinentale missies te vliegen zonder bij te tanken (Foto: USAF; collectie: IMG-KL)

⁸ Coram, pp. 422-425.

⁹ Met een horizontaal verstelbare vleugel in de pijlstand vermindert de weerstand en kunnen hoge snelheden worden bereikt. Als de vleugel haaks op de romp wordt gedraaid, neemt de lift toe en kan het vliegtuig met een betrekkelijk lage snelheid naderen om te landen. Die eigenschap is vooral praktisch bij het landen op vliegdekschepen.

¹⁰ De F-111 had een bruto gewicht van 92.500 lbs en kon een afstand van 3400 NM overbruggen. Het toestel was viermaal zo zwaar als de F-5 en vijfmaal zo groot.

¹¹ Coram, p. 176.

Een Mig-21 toestel van de Oost-Duitse luchtmacht, 1990 (Foto: H. Keeris; collectie: IMG-KL)

De EM-theorie sloeg in als een bom. Het was een fundamentele definitie van manoeuvreerbaarheid, uitgedrukt in wiskundige en natuurkundige termen en naar mijn inzicht Boyds grootste verdienste. EM maakte het mogelijk veranderingen in hoogte (potentiële energie), snelheid (kinetische energie) en richting (draaicirkel of G) in elke mogelijke combinatie voor ieder vliegtuigtype te integreren.

Bovendien vond Boyd een methode om de prestatie-envelopes¹² van de eigen types met elkaar en die weer stuk voor stuk met elk type Sovjet-vliegtuig te vergelijken. Aldus kon precies in een dynamische analyse worden vastgesteld in welk deel van de enveloppe het ene vliegtuig het andere kon uitmanoeuvreren.

De presentatie van EM

EM was als begrip reeds bekend, maar het was Boyd die met behulp van computers een integrale methode uit-

vond waarmee voortaan vliegtuigen konden worden ontworpen en gevechtstactieken geoptimaliseerd. Het was evenzeer Boyd die alle relevante gegevens op een nog ongekende wijze presenteerde. Op de transparanten werden de eigen vliegtuigen in blauw en die van de tegenstander in rood aangegeven. Waar de kleur paars verscheen viel geen winst te behalen, grote vlakken blauw zou ideaal zijn. Helaas was een groot deel van het oppervlak in de integrale vergelijkende enveloppes rood: de F-4, F-104, F-105 en F-106 waren nu eenmaal inferieur aan de MiG-17, MiG-19 en MiG-21.¹³ Met EM kwam een einde aan het tijdperk, waarin vliegtuigen werden ontworpen op basis van 'hoger, verder, sneller', maar niet noodzakelijkerwijze beter.

Zoals gezegd, hield de leiding van de USAF aanvankelijk vast aan een ontwerp dat in grote trekken op de F-111 leek, het ontwerp waarin alle denk-

bare prestatie-eisen waren opgestapeld. De F-X zou een zware tweezitter worden die een vijftal uiteenlopende missies moest kunnen uitvoeren.¹⁴ Boyd wees er op dat luchtoverwicht voor het winnen van de luchtoorlog een randvoorwaarde was. →

¹² Een prestatie-enveloppe is een omhullende van een stelsel van lijnen in een diagram, meestal in de vorm van een enveloppe. Binnen het gebied van de enveloppe wordt een bepaalde prestatie van het vliegtuig of een eis waaraan het ontwerp moet voldoen, weergegeven.

¹³ In de oorlog in Korea was de *kill-ratio* 10:1 geweest in het voordeel van de VS. Tijdens de oorlog in Vietnam was deze aanvankelijk 1:1 om langzamerhand op te lopen naar 2.4:1. Dat was, afgezien van een ontwerp-kwestie, deels te wijten aan het negeren van ontwijkmoeuvres tegen SAM's in de tactische training, deels aan het verloren raken van kennis van *dogfighting* en deels aan de uitrusting: het vertrouwen op A-A missies in plaats van kanonnen.

¹⁴ Te weten: *air superiority, CAS, all weather attack, nuclear attack* en *all weather intercept*.

'De F-15 Eagle werd door de toepassing van Boyds EM-theorie stukken bruikbaar...'

(Foto: USAF, B. Ramsay; collectie: IMG-KL)

Om daaraan te kunnen voldoen moesten de volgende voordelen op de tegenstander worden behaald: superioriteit in aantallen, tactische superioriteit en technische superioriteit. Als de luchtmacht voldoende aantallen wilde binnenhalen, dan moest de F-X vooral eenvoudig van ontwerp zijn: dus licht en eenmotorig.

*Common wisdom*¹⁵ dicteerde echter nog steeds dat de oorlog kon worden gewonnen door de vijand met bombardementen tot overgave te dwingen, om te beginnen door zijn luchtvloot uit te schakelen. De discussie of de oorlog kan worden gewonnen door de vijand in de lucht of op de grond te vernietigen, gaat terug tot Douhet en is nog steeds actueel. Mijn (weinig opzienbare) mening is dat Boyd terecht het luchtoverwicht opnieuw centraal stelde: alleen de partij die luchtoverwicht heeft, kan de oorlog winnen, bijvoorbeeld doordat hij zijn

bommenwerpers in vijandelijk luchtruim kan beveiligen.

Boyd bewees dat de *swing wing* van de F-X niet alleen het gewicht opdreef en de manoeuvreerbaarheid verminderde, maar ook tot veel hogere kosten leidde. Ook het cockpit-ontwerp en de maximumsnelheid kon hij beïnvloeden, maar de F-15 bleef een tweemotorige tweezitter. Toch werd de F-15 Eagle door de toepassing van EM stukken bruikbaar en minder duur, maar een *light weight fighter* werd het niet. Terwijl het toestel in 1974 was begonnen met de helft van het *maximum gross weight* van de F-X, werd zijn dochter, de F-15E Strike Eagle, tien jaar later vrijwel even zwaar als de oorspronkelijke F-X.

Steeds zwaarder

Over het ontstaan van de F-16 is voldoende in de Nederlandse vakpers ge-

schreven. Daarom ga ik slechts in op het grote verschil van dit toestel met het ideaal van Boyd: een sobere en zeer manoeuvreerbare jager, die de USAF niet wilde, en op wat de F-16 zo succesvol heeft gemaakt als *multirole* jager-bommenwerper. Bekend is dat de USAF in het proces van *full scale engineering development* twee ton aan avionica toevoegde en de romp verlengde. De vuistregel wil bovendien dat een jachtvliegtuig iedere dag van zijn leven een pond (lb) aankomt. Dat is dus vijf ton tijdens een levensduur van 30 jaar. Des te meer zaak

¹⁵ De USAF dankte zijn onafhankelijkheid in 1947 aan het strategisch bombardement. In 1943 had het Ministerie van Oorlog echter al in FM 100-20 vastgesteld dat 'het verkrijgen van luchtoverwicht een eerste vereiste is voor het welslagen van iedere belangrijke operatie op de grond'. Zie ook J.F.W. van Angeren: 'De verkondiging van het Airpower evangelie', MS 171 (2002) (3) 171-172.

dus *lean and mean* te beginnen, aangezien het vliegtuig als wapensysteem steeds zwaarder, langzamer, moeilijker te onderhouden en duurder wordt.

Het begon met de F-16 geschikt te maken voor nucleaire operaties en ieder nieuw productiecontingent (*block*) dreef het toestel verder weg van een rol als *air superiority fighter*, in de richting van een geschiktheid voor aanvallen op gronddoelen. Men zou zich dus kunnen afvragen wat Boyd van deze ontwikkeling zou hebben gevonden.

Mijn antwoord daarop is ten eerste dat zich na Vietnam nauwelijks oorlogssituaties hebben voorgedaan waarin het luchtoverwicht moest worden bevochten. In de Koude Oorlog kon dat met de F-15 op redelijke wijze worden verzekerd. De F-16 kon dus voor andere, meer urgente rollen worden vrijgemaakt en voorzags door zijn betrekkelijk lage aanschafprijs in de behoefte aan kwantiteit.

Ten tweede hadden alle buitenlandse gebruikers, van wie bij mijn weten Israël zich als enige ook de F-15 kon permitteren, de F-16 nodig in zowel *air-to-air* als *air-to-ground* operaties.

Een dergelijke eis impliceert dat in het ontwerp wordt uitgegaan van een jachtvliegtuig.

Het zou mooi zijn geweest als beide biografieën aan de reactie van Boyd op deze onontkoombare ontwikkeling aandacht hadden gegeven, maar neen.

'Destruction and Creation'

Na zijn pensionering in 1975 schrijft Boyd zijn enige essay, genaamd *'Destruction and Creation'*: zestien pagina's tekst waarin hij betoogt dat vernietiging aan schepping voorafgaat.¹⁶ De essentie ervan is dat als mensen niet bereid zijn hun conventies opzij te zetten en oude percepties en definities te herzien, er geen ruimte is voor doorbraken in concepten, producten en methodes.

In dit stuk met een zeer hoge informatiedichtheid, waaraan hij een jaar lang werkte, legt Boyd een basis voor zijn eigen intellectuele ontwikkeling. Hij legt uit, overigens weinig origineel, dat er twee manieren zijn om abstracte concepten om te werken naar waarneembare feiten. Of je begint met een allesomvattend geheel en je neemt het in delen uit elkaar, óf

je neemt de delen en bouwt die op tot een allesomvattend geheel. Het eerste heet – al naar gelang de omgeving waarin het proces plaatsvindt – analyse, deductie of differentiatie. Het tweede synthese, inductie of integratie. Stel dat de brokstukken van meer dan één systeem door elkaar liggen (*destruction*), dan werkt alleen het tweede proces (*creation*). Daarin is sprake van het scheppen van orde om de zin van het bestaan te herstellen.

Deductie en inductie ziet hij als een iteratief proces, noodzakelijke stappen op weg naar een nieuw concept. Dat zou in mijn ogen een 'paradigma-verandering' kunnen zijn. Je besluit alle tollens los te gooien wanneer je niet langer tevreden bent met het oude paradigma. Dat legt Boyd overigens verder niet uit.

De triniteit

So far, so good, maar dan gaat hij worstelen met de vraag of vele observaties en bevindingen (oud en vooral nieuw) wel passen in het nieuwe con-

¹⁶ Coram heeft de integrale(?) tekst van het nooit gepubliceerde essay opgenomen. Zie pp. 451-460.

Pre-flight controle van een F-15 gevechtsvliegtuig (Foto: USAF, J.T. Lock; collectie: IMG-KL)

cept. Hij zegt dan dat je je daardoor niet van de wijs moet laten brengen. Om zichzelf als waarnemer een hart onder de riem te steken komt hij met de triniteit van Gödel, Heisenberg en de tweede hoofdwet van de thermodynamica. Kurt Gödel (1906-78) was een wiskundige die in 1931 demonstreerde dat de onderscheidene gebieden van de wiskunde deels zijn gebaseerd op proposities die niet binnen die gebieden zelf bewijsbaar zijn.¹⁷ Binnen een bepaald concept kan de validiteit van dat concept dus niet worden aangetoond.

Werner Heisenberg (1901-76) was een natuurkundige, die onder meer heeft aangetoond dat hoe dichter de waarnemer bij de meting staat, hoe meer hij het resultaat beïnvloedt. Lastiger te begrijpen is de derde pijler van de triniteit, namelijk de tweede hoofdwet van de thermodynamica. Daarin is entropie¹⁸ een grootheid waarmee de richting van een fysisch of chemisch proces wordt aangegeven. De richting waarin een proces in een gesloten en geïsoleerd systeem spontaan verloopt, is altijd die waarbij de entropie gelijk blijft of toeneemt; nooit die waarbij zij afneemt. Het systeem streeft naar een toestand waarbij de entropie maximaal is. Is deze maximale waarde eenmaal bereikt, dan blijft zij verder constant.

Nu is het opmerkelijk dat het begrip entropie ook in de sociologie bekendheid heeft gekregen. In zijn essay lijkt het wel alsof Boyd de sociologische uitleg van entropie als natuurkundig uitleg. Hij noemt het:

a concept for doing work, the capacity for taking action or the degree of confusion and disorder associated with any physical or information activity.

¹⁷ Zie hiervoor ook Douglas R. Hofstadter: *Gödel, Escher, Bach, an eternal golden braid*, New York 1979.

¹⁸ Het Griekse woord entropie betekent 'interne omzetting'.

Een hoge mate van entropie zou tot een lage arbeidspotentie, een geringe geschiktheid tot actie alsmede tot een hoge graad van verwarring en chaos leiden en een lage entropie tot het tegenovergestelde. Dat nu is niet de neutrale essentie van de tweede hoofdwet.

Kan fysica gedrag verklaren?

Kortom, het wordt de lezer niet geheel duidelijk waarom Boyd nu juist deze elementen uit de exacte wetenschappen bij elkaar heeft gevoegd tot zijn triniteit. Het is knap om via analyse en synthese vanuit uiteenlopende disciplines tot soortgelijke verklaringen te komen voor dezelfde vraagstelling: hoe je moet denken, hoe je met succes kunt wedijveren en hoe je je moet aanpassen om te overleven. Het is echter zeer kwetsief om met behulp van de exacte wetenschappen gedrag proberen te verklaren of aan te bevelen.

Toch is het essay een interessant beoog en het enige uit de eerste hand. Het belang ervan als basis voor de oorlogvoering lijkt mij beperkt tot het kunnen overleven van een samenleving onder wijzigende omstandigheden. Voorts merk ik op dat het klassieke militaire denken te vaak de nadruk legt op *de analyse* als de meest bruikbare van het koppel analyse en synthese. Boyd demonstreert impliciet dat de synthese minstens zo belangrijk is. Mijn vrije interpretatie is dat stafofficieren moeten kunnen analyseren, maar dat commandanten ook de synthese moeten beheersen.

'Patterns of Conflict'

Boyd's inzichten uit *Destruction and Creation* blijken te lastig om een groot publiek te boeien. Hij concentreert zich vervolgens op de evolutie van de oorlogvoering, waarvan het resultaat een briefing met 193 transparanten was, genaamd *Patterns of Conflict*. De briefing combineert een enorme hoeveelheid historische gegevens met uitleg van verworven inzichten en provocatieve vragen. Hiermee

verwerft hij in grote delen van de krijgsmacht faam. Tevens wordt deze briefing toetssteen voor de *Reform Movement*.

Het gaat er Boyd om de aard van morele, mentale en fysieke conflicten duidelijk te maken, een patroon voor succesvolle operaties vast te stellen en een basis voor *grand strategy* te leggen. Hij begint op bekend terrein: *air-to-air combat*. Een jachtvlieger moet zijn kansen voor een succesvolle confrontatie met een tegenstander selecteren tijdens snelle situatiewisselingen. Hij moet sneller dan zijn tegenstander in snelheid, koers en hoogte kunnen veranderen en zijn tempo aan hem opleggen.

Om dit aan zijn publiek uit te leggen maakt hij gebruik van de *OODA-loop*: de zich almaar repeterende tijdcyclus van *observation, orientation, decision and action*. Door binnen de *loop* van de tegenstander te opereren kan de jachtvlieger verwarring zaaien en hem door onvoorspelbaar optreden op het verkeerde been zetten. Dat is gemakkelijk gezegd, maar het geheim van de toepassing van dit beslismodel ligt vooral in de oriëntatiefase. Daarin moet de gebruiker zijn alternatieven tegen elkaar afwegen en een bewuste keuze maken (zie figuur 1).

Als voorbeelden van een geslaagde toepassing van dit model gebruikt Boyd de *Blitzkrieg* tegen Frankrijk in 1940, de luchtgevechten tussen de F-86 en de MiG-15 in Korea in 1951-53 en de Israëliëse raid op Entebbe in 1976. Aanvankelijk noemt Boyd dit deel van zijn briefing *Asymmetric Fast Transients*, waarin de invloed van de EM-theorie doorklinkt.

Sun Tzu

Een belangrijke plaats ruimt hij in voor de strategie van Sun Tzu (vierde eeuw v.C.). Allereerst komt het er op aan de sterktes en zwaktes in de intenties, de organisatie en de slagorde van de vijand aan het licht te brengen en dan de percepties van de vijand omtrent jezelf te manipuleren, opdat je zijn plannen en acties kunt beïnvloeden.

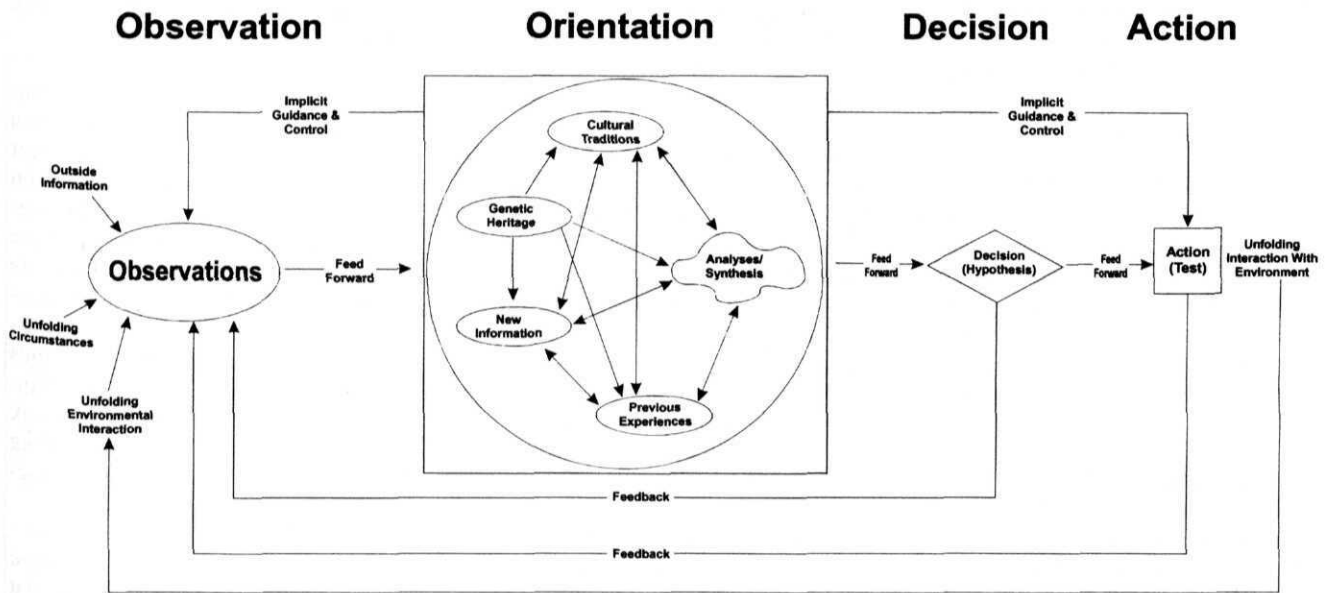

Fig. 1 De OODA-Loop. Boyds finale schets van de OODA-loop, zoals gepresenteerd in zijn samenvatting van *A Discourse on Winning and Losing* op 28 juni 1995. Hammond, p. 190

vloeden. De succesvolste strategie is de plannen of de strategie van de vijand aan te vallen, vervolgens zijn bondgenoten en ten derde zijn leger. De kostbaarste en minst effectieve strategie is het aanvallen van zijn steden.

Van Sun Tzu neemt Boyd diens misleidings-theorie inzake de toepassing van *cheng* en *ch'i* over: de vijand binden met *cheng* (reguliere troepen) en verslaan met *ch'i* (irreguliere methoden). Het ultieme succes is de ondergang van vijand zonder dat je hoeft te vechten. Wat je zeker moet vermijden is een langdurige oorlog.

Boyd oordeelt dat vanaf de Oudheid is gebleken dat de veldheren in het Westen zich te zeer concentreerden op het winnen van slagen. Oostelijke veldheren daartegen zouden dichterbij Sun Tzu staan door te proberen de vijand te verslaan vóór het uitbreken van het gevecht. Uit zijn studie van de oorlogvoering tussen 300 v.C. en circa 1400 blijkt de waarde van de combinatie van lichte en zware eenheden: lichte troepen om te verkennen, de eigen slagorde te beveiligen en vijandelijke operaties te frustreren

alsmede zware troepen om de in verwarring gebrachte formaties de geadeslag toe te brengen.

Djengis Khan maakt daarnaast ook gebruik van propaganda en terreur om zijn strategie te ondersteunen. Daardoor slaagt hij erin te opereren binnen de *OODA-loop* van zijn tegenstanders.

Napoleon

Veel aandacht wijdt Boyd aan Napoleon. Volgens Grant Hammond, die daartoe de Napoleon-kenner David Chandler citeert, opereert Napoleon aanvankelijk in zekere mate onvoorspelbaar door op een flexibele wijze in te spelen op de kwetsbare posities van de vijand. Latere tactieken leggen de nadruk op langdurige inleidende beschietingen en stereotiepe formaties. Op het strategische niveau blijft hij echter onvoorspelbaar.

Uit Boyds analyse blijkt dat Napoleon meer en meer een *top-down* benadering van de oorlogvoering kiest. Het Franse C2-systeem wordt allengs meer gecentraliseerd, valt terug op sjabloonmatige tactieken en verhindert dat het genie van de veldheer tot dat niveau doordringt. Napoleon vol-

doet van de Westelijke veldheren het meest aan het klassieke patroon dat streeft naar het vernietigen van de vijandelijke legers.

Mijn indruk is dat Boyd gelijk heeft, maar onvoldoende nadruk legt op de gevolgen van de complexe combinatie van staatsmanschap en veldheerschap die Napoleon over zichzelf afroept. De buitenlandse politiek van Napoleon is te zeer beperkt tot het winnen van veldslagen en de veldheer kan niet voldoen aan de ambitie van de staatsman.

Von Clausewitz

Ook Clausewitz stelt het verslaan van het vijandelijke leger centraal. Boyd bekritiseert de grote theoreticus op twee punten. Ten eerste denkt Boyd dat de Pruis het concept van het beslissende gevecht te veel benadrukt en te weinig de waarde van de strategische manoeuvre. Anders dan Sun Tzu zou Clausewitz het opvoeren van fricties bij de tegenstander te weinig accentueren.

Ten tweede zou Clausewitz de vijand willen uitputten door hem te dwingen zijn inspanningen te intensiveren.

Daarmee zou hij de mogelijkheid over het hoofd zien om de tegenstander te verlammen door te weigeren het gevecht met hem aan te gaan. Napoleon had dit tot zijn schande moeten ervaren in Rusland. Clausewitz zou voorts aanbevelen het zwaartepunt van het vijandelijke leger, daar waar dat het sterkst is, aan te vallen, hoewel het veel effectiever zou zijn om (in de woorden van Boyd) 'non-cooperative centers of gravity', namelijk die schakels en activiteiten die het echte zwaartepunt instandhouden, aan te vallen.

Mijn commentaar hierop is dat Clausewitz wel degelijk met het vermijden van het gevecht rekening heeft gehouden. Hij schrijft bijvoorbeeld:

Nun kommen wir aber noch auf ein eigentümliches Mittel, auf die Wahrscheinlichkeit des Erfolges zu wirken, ohne die feindliche Streitkräfte niederzuwerfen, nämlich auf solche Unternehmungen, die eine unmittelbare politische Beziehung haben. Gibt es Unternehmungen, die vorzugsweise geeignet sind, Bündnisse unseres Gegners zu trennen oder unwirksam zu machen, uns neue Bundesgenossen zu erwerben, politische Funktionen zu unserm Besten aufzuregen u.s.w.: so ist leicht begreiflich, wie dies die Wahrscheinlichkeit des Erfolges sehr steigern und ein viel kürzerer Weg zum Ziele werden kann, als das niederwerfen der feindlichen Streitkräfte.¹⁹

Ik denk dat Boyd zich te veel heeft geconcentreerd op de passages die voor 1827 zijn geschreven en te weinig op de Boeken I en VIII, die veel dieper ingaan op de samenhang tussen politieke en militaire strategie en de tussenliggende boeken in betekenis overtreffen.

Sun Tzu of Clausewitz?

Hier doet zich de vraag voor welke van de twee schrijvers het lijstje van meest geprezen militaire theoretici zou moeten aanvoeren: Sun Tzu of Clausewitz? Boyd geeft de voorkeur

aan Sun Tzu. Het Nederlandse standaardwerk *Militaire Strategie* zegt dat 'Sun Tzu's opvattingen op hoofdlijnen nauwelijks afwijken van die van Von Clausewitz.'²⁰ Mijn opvatting is dat de Clausewitz van na 1827 op eenzame hoogte staat doordat hij het belang van de samenhang tussen politieke en militaire doelen benadrukt. Kan men van Sun Tzu en Clausewitz van voor 1827 zeggen dat zij geprobeerd hebben het 'Handboek voor de veldheer' te schrijven, de latere Clausewitz is de filosoof die zich afvraagt wat nu eigenlijk het fenomeen oorlog is. Dat heeft Boyd m.i. onvoldoende onderkend.

Aan de hand van het verloop van de Eerste Wereldoorlog toont Boyd vervolgens aan hoe de ontwikkeling van de technologie militaire deugden als onvoorspelbaarheid, misleiding, mobiliteit en verrassing in de verdrukking kan brengen. Bij die constatering blijft hij niet stilstaan. Hij onderzoekt ook het verband tussen het 19-de eeuwse kapitalisme en de door Marx geïnspireerde revoluties, zonder overigens tot nieuwe sociaal-economische inzichten te komen. Een fris gezichtspunt is dat Boyd een relatie legt tussen straatrevoluties en guerrilla-oorlogvoering. Beide beogen namelijk de samenleving van binnenuit te veranderen.

Manoeuvre oorlogvoering

Vanuit de briefing *Patterns of Conflict* begint de apotheose, het deel over de manoeuvre oorlogvoering na de Eerste Wereldoorlog, een eigen leven te leiden. Boyd begint met de infiltratietactieken die de Duitsers aan het einde van die oorlog met succes gebruikten, gaat vervolgens over op Fuller, Guderian en De Gaulle. Mao komt uitgebreid aan bod als degene die er in was geslaagd Sun Tzu, klassieke guerrillatactieken en de mobiele operaties van Napoleon te combineren onder de paraplu van een revolutionaire ideologie, die in de Sovjet-Unie was aangeslagen. Boyd

benadrukt dat het resultaat weinig afhankelijk van technologie was.

Dan komt hij bij het Blitzkrieg-concept waarvan hij de overeenkomsten met de guerrilla bewijst. Dit vergt enige uitleg. Het gaat om infiltratie en isolatie, die in beide typen oorlogvoering zichtbaar zijn. De vijandelijke omgeving wordt geïnfiltrated, de zwakheden van de tegenstander worden blootgelegd, hij wordt in verwar- ring gebracht, zijn plannen en acties worden ondermijnd en hulp van binnenuit of van buitenaf wordt moeilijk gemaakt (zie voor een vergelijking tussen attritie- en manoeuvre-oorlogvoering figuur 2).

Het geheim van het succes van deze strategie ligt in de Auftragstaktik, dat wil zeggen dat ieder niveau van peloton tot theater zijn eigen OODA-loop kent. Dat vereist dat lagere commandanten een grote mate van vertrouwen genieten om hun eigen beslissingen uit te voeren. De lagergeplaatste maakt zich de intentie van zijn superieur eigen en de laatste geeft de eerste vrijheid van handelen om zijn verbeelding te gebruiken in het bereiken van dat doel.

Het hogere niveau moet de daaruit voortvloeiende operaties harmoniseren, opdat het hele systeem niet zijn cohesie verliest. Een belangrijk hulpmiddel daartoe is de vaststelling van wat Boyd het *Schwerpunkt*²¹ noemt. Schwerpunkt is een concept dat is opgebouwd rond een denkbeeldige as waaromheen alle genoemde niveaus hun operaties harmoniseren. Toepassing van het concept zal een ongelijke verdeling van inspanning

¹⁹ Carl von Clausewitz, *Vom Kriege*, Boek I, Hoofdstuk 2, Berlijn 1933, p. 25.

²⁰ G. Teitler, 'Algemene beschouwingen over strategie' in G. Teitler, J.M.J. Bosch, W. Klinkert e.a. *Militaire Strategie*, Amsterdam 2002, pp. 48-50. De lengte van de passage over Boyd in dit werk (pp. 163-164) is overigens omgekeerd evenredig aan diens invloed op de moderne militaire strategie.

²¹ Het *Schwerpunkt* is niet steeds identiek aan het veel engere begrip zwaartepunt (zie LDP IIB, p. 156).

Fig. 2 Een vergelijking tussen attritieoorlogvoering en manoeuvreoorlogvoering volgens Hammond naar de inzichten van Boyd (Hammond, p. 153)

	Attritieoorlogvoering	Manoeuvreoorlogvoering
Focus op	Gevecht: troepen te velde, krachtsverhoudingen, verliesratio, kwantiteit	Cohesie vijand: mentaal, moreel, fysieke stabiliteit, kwaliteit
Nadruk op	Militaire capaciteiten, planning: overweldigen door superioriteit, massa	Vertrouwen, innovatie, snelheid: winnen door ontwrichting via OODA-loop
Aard organisatie	Hiërarchie	Netwerk
Stijl	Integrerend, gecentraliseerd, competitief, voorschriftmatig, gestandaardiseerd	Gedecentraliseerd, verspreid, samenwerking, vermogen tot aanpassing, uniek
Middelen	Vernietiging van vijandelijke strijdkrachten en vermogen tot het voeren van oorlog	Wekken van de perceptie dat de tegenstander niet kan winnen
Doel	Vernietiging van de tegenstander	Schepping van een nieuw paradigma
Voorbeelden	Napoleon, Grant, D-day, VS in Vietnam	Hannibal (Cannae), Blitzkrieg in 1940, Viet Cong /leger Noord-Vietnam tegen VS
Eisen	Massale vuurkracht, technologie, industrieel vermogen, gecentraliseerde controle	Vertrouwen, professionalisme, individueel leiderschap
Risico's	Asymmetrische dreigingen, bijkomstige schade, duur, voortzettingsvermogen, menselijke verliezen	Afhankelijkheid van individueel initiatief, hoog moreel, accurate beoordelingen van de toestand, creatieve reacties, moeilijk te inspireren
Karakteristieken	Oorlog naar Jomini, een kwantificeerbare wetenschap, systematisch	Oorlog naar Clausewitz, een kwalitatieve kunst, non-lineair

met zich meebrengen, waardoor overwicht in sommige sectoren kan ontstaan door capaciteiten uit andere sectoren weg te zuigen.

Schwerpunkt zorgt dat het hogere plan wordt uitgevoerd zonder het initiatief van de lagere niveaus te

belemmeren. De bijbehorende *Command and Control* (C2) is zodanig flexibel dat sneller kan worden opgetreden dan de tegenstander. Naast het Amerikaanse leger was het vooral het Marine Corps dat dit concept tot het zijne maakte.

Kritiek

Enkele kanttekeningen in dit verband. Een manco acht ik dat Boyd nergens gewag maakt van de theorie van Tuchachevsky, die in de jaren twintig zijn tijd ver vooruit was door een optreden der verbonden wapens te

conciipiëren dat door velen superieur aan het Blitzkrieg-concept wordt beoordeeld.²² Aanvankelijk zouden de zuiveringen van Stalin de toepassing ervan verhinderen, maar vanaf 1943 (Strijd om Stalingrad, Slag bij Koersk) beheersten de Sovjet-generaals de theorie in de praktijk.

Voorts mis ik enige verwijzing naar het werk van Richard Simpkin, die een voortreffelijke studie heeft gemaakt van onder meer Blitzkrieg en de achtergronden van de zogenaamde Operationele Manoeuvregroep in het Sovjet-denken.²³ →

²² Zie bijv. Condoleezza Rice, *The making of Soviet Strategy* in Peter Paret (ed), *Makers of Modern Strategy, from Machiavelli to the Nuclear Age*, Princeton 1986, pp. 662-665.

²³ Richard Simpkin, *Race to the Swift, thoughts on 21st Century Warfare*, London 1985.

Ten slotte iets over Auftragstaktik, dat bij de KL opdrachtgerichte commandovoering (OGC) heet. Met de introductie van OGC is de KL ogenschijnlijk fundamenteel van koers veranderd. De Leidraad Commandovoering gaat in op de nadelen van de Amerikaanse benadering, die is verlaten vanwege de

*gedetailleerde planning en centraal geleide uitvoering (...) en voortkwam uit het sterk civiel geïnspireerde management, dat gedurende de Tweede Wereldoorlog in het Amerikaanse leger opgeld had gedaan.*²⁴

Dezelfde Leidraad is echter vaag over de herkomst van OGC. De verwijzing naar de nieuwe doctrine, de combinatie van manoeuvreoorlogvoering en OGC²⁵, wekt bij mij het vermoeden dat de KL de ene Amerikaanse methode voor de andere heeft ingeruild. OGC doet sterk denken aan de Amerikaanse leiderschapsdoctrine die via generaal-majoor Huba Wass de Cega van Boyd afkomstig is. Afgezien van de herkomst van OGC, lijkt mij een fundamenteel probleem voor de KL dat OGC bedoeld is voor de manoeuvreoorlogvoering en niet voor vredesoperaties.

De Leidraad erkent ook dat factoren als politieke gevoeligheid, het opereren in niet-organieke eenheden, internationale samenwerking en ongewenste verschillen in taakuitvoering tussen neveneenheden even zovele hinderpalen zijn voor de toepassing van OGC. De conclusie van de Leidraad is echter:

*Desalniettemin blijft een decentrale uitvoering bij uitstek geschikt om snel te kunnen inspelen op zich wijzigende omstandigheden (...).*²⁶

Gegeven de huidige stand van de verbandingen wil de politiek een sturende hand bij crisis- of vredesoperaties en als het kan een blik over de schouders van de luitenant. Dat impliceert dat commandanten ter plaatse van vele details op de hoogte moeten zijn en hun ondergeschikten weinig ruimte kunnen gunnen. OGC kan derhalve onder de huidige omstandigheden nimmer floreren.

Slotbeschouwing

John Boyd heeft in zijn werkzame leven een groot aantal stadia doorlopen waarin hij ver uitsteeg boven zijn tijdgenoten. Hij begon als jachtvlieger en klom tot eenzame hoogte in de theorie van het luchtgevecht. Van daaruit had hij via zijn briljante EM-theorie dominante invloed op succesvolle vliegtuigontwerpen. De fricties waarmee die tot stand kwamen, leidden tot zijn centrale rol in de 'Reform Movement'.

Na zijn pensionering bestudeerde hij een breed gamma van wetenschappen om zich van daaruit te richten op de oorlogstheorie. Zijn invloed op de Amerikaanse doctrine van met name de landoorlog is aanzienlijk en geeft nog steeds aanleiding zijn gedachtegoed te bestuderen.

Zijn ideeën zijn vooral in de vs gezaghebbend, overigens niet alleen in de militaire sector maar ook in de academische wereld en in het bedrijfsleven. Deze invloed kan worden toegeschreven aan zijn vermogen verbindende lijnen vanuit sterk uiteenlopende disciplines te trekken ofte wel zijn aanleg tot synthese.

Het predikaat 'homo universalis' in de titel van dit artikel mag ietwat prentieus klinken, anderzijds zijn er vandaag de dag weinig wetenschappers die een zo breed veld bestrijken. En

dan te bedenken dat Boyd goeddeels autodidact was en slechts een enkele geschreven tekst heeft nagelaten. Zijn invloed leeft, afgezien van succesvolle vliegtuigontwerpen, ook voort in lezingen van anderen, artikelen, boeken, internetsites enzovoorts. Het zou mij niet verbazen als er binnenkort bewerkingen van zijn briefings in boekvorm zouden verschijnen.

De lezer vraagt zich wellicht af welke van beide biografieën ik ter lezing aanbeveel. Het boek van Hammond is van de beide de beste beschrijving van het denken van Boyd. Het geeft uitvoerige samenvattingen van zijn briefings en plaatst deze in een bredere context. Hammond heeft zelf briefings van Boyd bijgewoond en dat maakt dat hij de stof beheerst.

Coram daarentegen is de vlottere schrijver. Hij heeft Boyd niet gekend, maar heeft wel uitvoerig zijn familie en vrienden geïnterviewd, waardoor een compleet beeld van het leven en werk van deze complexe en geniale persoonlijkheid ontstaat.

Bij het lezen van Coram krijgt men echter soms de indruk dat hij de materie waar Boyd zich mee bezighield, niet helemaal beheerst. Bij Boyds kritiek op Clausewitz bijvoorbeeld beperkt hij zich tot een korte weergave van de antithese met Sun Tzu die hij afsluit met een anekdote²⁷. Hij legt niet uit waarom Boyd oordeelde dat het denken van Clausewitz wel leidde tot de lineaire catastrofes van de Eerste Wereldoorlog, maar niet tot de zegeningen van de manoeuvre-oorlog van de Tweede Wereldoorlog. Dat laatste kan toch niet te danken zijn aan de invloed van Sun Tzu. Vanuit het oogpunt van *human interest* is het boek van Coram zonder twijfel het interessantste.

Wie echter niet in alle persoonsbeoordelingen en het gezinsleven van Boyd belang stelt, raad ik aan het boek van Hammond ter hand te nemen. Sterker nog, dit boek zou verplichte literatuur in elke hogere militaire opleiding moeten zijn.

24 Leidraad Commandovoering (LD I), Landmachtstaf, Den Haag 2000, p. 27.

25 Ibid., pp. 38-39.

26 Ibid., p. 51.

27 Boyd zou zich zo ingeleefd hebben in zijn 'confrontatie' met Clausewitz dat hij in een nachtelijk telefoongesprek met een medestander over hem riep: 'I got the fucker now, I got him by the balls' (Coram, pp. 332-333).

Cohesie in militaire eenheden

Positieve en negatieve effecten

prof. dr. J. Soeters*

Whenever walls between departments cause mistrust and rivalries, everything takes longer.¹

Inleiding

Militaire eenheden met een sterke cohesie functioneren beter. Dat is een geaccepteerd leerstuk in de militaire sociale wetenschappen.² Onder cohesie verstaat men de verbondenheid met de collega's in de eigen eenheid en de gerichtheid op de eigen leiding; dit wordt aangeduid als horizontale en verticale cohesie.

Als bewijs voor deze stelling wordt telkens weer het beroemde artikel van Shils and Janowitz over de Duitse Wehrmacht ten tijde van de Tweede Wereldoorlog aangehaald.³ Shils en Janowitz vroegen zich af waarom Duitse militaire eenheden zo fanatiek bleven doorvechten, zelfs toen de kansen duidelijk aan het keren waren. Zij kwamen tot de conclusie dat niet zozeer nationalisme of de nazi-ideologie, maar wel de onderlinge verbondenheid en betrokkenheid binnen de eenheden ervoor zorgden dat men elkaar niet in de steek wilde laten.

Dit voorbeeld wordt dan altijd gesteld tegenover het debacle van het Amerikaanse leger in Vietnam, waar de eenheden door voortdurende rotaties op individuele basis allerminst uitblonken in groepscohesie.⁴

Schaduwzijden van cohesie

Cohesie is dus goed, zo stelt ook het *Handboek Leidinggeven in de KL*. Maar er zijn ook schaduwzijden. Wanneer de doelstellingen van de eenheid niet (meer) samenvallen met de doelstellingen van het grotere geheel, werkt die cohesie alleen maar contraproductief. In een dergelijk geval geldt: hoe hechter de groep, des te sterker sluit men zich af van de rest.

Bovendien zullen eenheden met een sterke mate van cohesie eventuele wantoestanden veroorzaakt door leden van de groep eerder toedekken

en niet naar buiten willen brengen. Ten slotte zullen individuele leden van de groep die zich niet geheel en al conformeren aan het groepsdenken het behoorlijk moeilijk hebben.

Opvallend is dat aan die schaduwzijden minder aandacht wordt besteed dan aan de positieve kanten van cohesie. Het desbetreffende hoofdstuk uit het *Handboek* besteedt ongeveer 20 regels aan de negatieve kanten van cohesie, terwijl het belang van cohesie beduidend meer aandacht krijgt.

Actueel

De vraag is of dat terecht is. Juist nu operaties steeds vaker in grotere, internationale verbanden worden uitgevoerd, klemt deze vraag. Juist nu operaties een steeds complexer karakter hebben, steeds vagere doelstellingen kennen en de onderlinge afhankelijkheden steeds sterker worden, is deze vraag van belang.

In dit korte artikel wil ik betogen dat militairen, en meer in het bijzonder leidinggevenden, zich bewust moeten zijn van de problemen die zich als gevolg van sterke cohesie op eenheidsniveau kunnen voordoen. Om dat betoog te onderbouwen bespreek ik eerst enkele ervaringen met de omgang van eenheden van de Luchtmobiele Brigade met eenheden van andere landen. Daarna duikel ik wat oude én nieuwe theorie op, om op basis daarvan tot analyse en aanbevelingen te komen. →

* De auteur is hoogleraar sociale wetenschappen aan de Faculteit der Militaire Wetenschappen van KMA, KIM en IDL. Dit artikel is mede geïnspireerd door het afstudeerwerkstuk van Tlt. E. Derks en de begeleidingsgesprekken met hem en lkol. T. Giesbers (KMA). Discussies met prof. dr. R. S. Gowricharn (Universiteit van Tilburg) hebben eveneens bijgedragen aan de totstandkoming van dit artikel. Drs. E. de Waard (KMA) heeft een eerdere versie van commentaar voorzien.

¹ Rosabeth Moss Kanter, *On the frontiers of management*, Harvard Business School Press, Boston, 2003, blz. 32.

² Zie bijvoorbeeld het *Handboek Leidinggeven in de KL*, met name hoofdstuk 2 van deel 4.

³ F.A. Shils en M. Janowitz, *Cohesion and disintegration in the Wehrmacht in World War II*, *Public Opinion Quarterly*, 1948, (12), 280-315.

⁴ R.A. Gabriel en P.L. Savage, *Crisis in command. Mismanagement in the army*, Hill and Wang, New York, 1978.

Samenwerken met Britten en Duitsers

Nederlandse eenheden werken steeds vaker samen met militairen van andere landen. Afgezien van de structurele samenwerkingsverbanden zoals I(GE/NL) Corps, worden vredesoperaties steeds vaker in internationaal verband uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn de UNFICYP-uitzendingen naar Cyprus en de ISAF-uitzendingen naar Kabul.

Tijdens deze uitzendingen werd door eenheden van de Nederlandse Luchtmobiele Brigade intensief samengewerkt en samengeleefd met achtereenvolgens Britse en Duitse eenheden.

UNFICYP en ISAF zijn geen toevallig gekozen voorbeelden. Het zijn voorbeelden van uitzendingen waarbij die internationale samenwerking niet altijd van een leien dakje is verlopen. Hiermee is uiteraard niet gezegd dat elke internationale samenwerking problematisch verloopt. De KLu bijvoorbeeld heeft in het recente verleden regelmatig (Villa Franca, Amendola, Manas) in internationale operaties geparticipeerd, waarbij men heeft samengewerkt en -geleefd met Belgen, Amerikanen, Denen en Noren.

Daar is van samenwerkingsproblemen weinig te merken geweest. Maar de KLu heeft misschien ook wel gemakkelijk praten. De gemeenschappelijke luchtvaarttechnologie (F-16's, Patriots) dicteert immers hoe mensen zich moeten gedragen, en daarmee is de kou gelijk al uit de lucht. Binnen de landmacht is de technologie eenvoudiger maar zijn de activiteiten en het vaststellen van effectiviteit complexer, en dus valt er meer te discussiëren. Dat is wel gebleken op Cyprus en in Kabul.

Onderling vertrouwen is essentieel

(Bron: AVDKL)

Cyprus: botsende meningen

Op Cyprus was een Nederlandse compagnie toegevoegd aan en onder bevel gesteld van een Brits regiment. Van meet af aan ontstonden er discussies met de Britten op het gebied van discipline, straffen, de omgang met de manschappen na werktijd, ceremoniële verplichtingen, de omgang tussen mannen en vrouwen, arbeidsomstandigheden, geweldsinstructies en wat al niet.⁵

Op tal van terreinen botsten de meningen. De discussies liepen al tijdens de eerste rotatie zo hoog op dat het bureau Lessons Learned de opdracht kreeg om ter plekke de temperatuur op te nemen en adequate recepten vervaardigen. Het resultaat was een kort rapport en een lijst van aanbevelingen gericht op het versoepelen van de omgang met en de bejegening van de Britse militairen, in het bijzonder de Britse officieren.⁶

5 J. Soeters en M. Bos-Bakx, Cross-cultural issues in peacekeeping operations, in: A. Adler en Th. Britt (eds.), *The psychology of the peacekeeper. Lessons from the field*, Praeger, Westport, 2003, blz. 283-298.

6 Circulaire van de sectie Lessons Learned, april 2000.

Daar stond onder meer in dat men de andere partij met respect moest behandelen, dat men in de gaten moest houden dat Britse officieren gemiddeld genomen met wat meer respect benaderd willen worden dan Nederlandse officieren, en voorts dat men bij eventuele problemen de eigen leidinggevende en juridische kanalen moest volgen. Naar verluidt hebben deze aanbevelingen tijdens het verder verloop van de Nederlandse bijdrage aan de missie redelijk gewerkt.

Kabul: consternatie

In Kabul ontstond er al vrij snel na aanvang van de ISAF-missie enige consternatie over de Duits-Nederlandse samenwerking. Deze consternatie bleef niet binnen de muren van het kamp, maar kwam al vrij snel via de pers naar buiten. In januari 2003 publiceerden diverse Nederlandse kranten artikelen over de samenwerking tussen de Nederlandse en de Duitse eenheden, onder veelzeggende koppen als: 'Afghanen zijn niet het probleem, Duitsers zijn het probleem...'

Dit soort persberichten kan de legerleiding missen als kiespijn, reden waarom er snel na publicatie van deze berichten in samenwerking met het bureau Lessons Learned evaluatieonderzoek werd uitgevoerd.⁷ Dat onderzoek liet zien dat er een problematiek met vele facetten aan de orde was. Nederlanders leken ongelukkig met het feit dat zij niet *in command* waren, zij voelden zich achtergesteld op het gebied van behuizing en taakverdeling, zij waren ontevreden over het veiligheidsbeleid, bekritiseerden prioriteiten die door de Duitsers gesteld werden, en waren niet erg te spreken over het inconsistente alcoholbeleid in het kamp.

⁷ J. Soeters en R. Moelker, German-Dutch cooperation in the Heat of Kabul, in: G. Kümmel en S. Collmer (hrsg.), *Soldat – Militär – Politik – Gesellschaft*, Nomos, Baden-Baden, 2003, blz. 63-75.

⁸ Deze citaten zijn afkomstig uit interviews die zijn gehouden met officieren die naar Kabul uitgezonden zijn geweest.

Teamwork als sleutel tot succes

Daarbij werden in interviews soms harde oordelen geveld:

met (die) Duitsers willen we niets te maken hebben, nog zelfs niet misschien.⁸

Opvallend was overigens dat er ook 'gedoe' was tussen de Nederlandse eenheden zelf: de Luchtmobieliërs tegenover de commando's bijvoorbeeld, en vice versa.

Het meest uitgesproken (want in de pers gepubliceerd) was echter het geklaag van de Nederlandse LMB-ers over de Duitsers. Maar door Nederlandse militairen in de staf van de multinationale brigade werd juist het gedrag van de Nederlandse luchtmobiele troepen bekritiseerd. Klinkende citaten uit de interviews luiden als volgt:

die Nederlanders moeten eens ophouden met zeuren; als zij ergens mee zitten, moeten ze de daarvoor bestemde wegen bewandelen; oh ja, en dan nog iets: die Luchtmobieliërs moeten eens uit

hun barretje komen en met anderen optrekken.

In dit citaat schuilt de problematiek van de cohesie. Wat is die problematiek nu precies?

Kracht en zwakte van cohesie

Wanneer iemand alleen op vakantie gaat, zal hij of zij veel contacten opdoen. Datzelfde geldt voor een paartje, en ook nog – maar in geringere mate – voor een gezin. Het geldt in ieder geval niet voor de situatie waarin drie of vier gezinnen met elkaar op vakantie gaan. Dan hebben de leden van die gezinnen zo veel met elkaar te doen en zo veel informatie uit te wisselen dat daar niemand van buiten bij hoeft.

Contacten buiten de groep worden gemeden, want die zijn helemaal niet nodig. De groep van drie of vier gezinnen wordt als het ware een eiland binnen het grotere geheel van de camping, het holiday-resort of het

Groepscohesie als motor

hotel. Het gaat hier om een verschijnsel dat de socioloog Mark Granovetter treffend de 'zwakte van sterke bindingen, en de kracht van zwakke bindingen' heeft genoemd.⁹

'Bonding'

Kort gezegd komt deze theorie erop neer dat mensen die binnen een hechte gemeenschap leven, overwegend homogene contacten hebben en meer vrienden dan kennissen hebben. Zij zijn goed in 'bonding'; dat wil zeggen dat zij sterk zijn in het ontwikkelen van emotionele verbondenheid of cohesie, om de voor militairen meer

bekende term te gebruiken. 'Bonding' biedt veiligheid en gezelligheid.

Maar het gevolg is dat mensen in hechte gemeenschappen enigszins 'provinciaals' worden en – in het jargon van sociale wetenschappers – een beperkte cognitieve flexibiliteit ontwikkelen. Mensen in hechte gemeenschappen zijn minder ontvankelijk voor innovatieve ideeën en staan in geringere mate open voor andere gedachten.

Minder dan andere mensen zijn zij in staat om in het grotere geheel (de samenleving, de arbeidsmarkt, de organisatie, de missie) dingen voor elkaar te krijgen. Daarbij kan men denken aan het vinden van een baan, het implementeren van innovatieve projecten en in het algemeen aan het verwerven van invloed.

Binnen dat grotere geheel vormen mensen in hechte gemeenschappen

sociale segmenten, klieken zo men wil, die weinig met de buitenwereld te maken willen hebben, en die deze buitenwereld – wanneer er problemen zijn – alleen maar zullen afwijzen. Een aspect van dat afwijzen kan bestaan uit vijandig, opruiend geroddel over de andere groeperingen in de onmiddellijke omgeving van de eigen gemeenschap.¹⁰

'Bridging'

Daartegenover staan mensen – de cosmopolieten om weer eens enig sociaal-wetenschappelijk jargon te gebruiken – die misschien minder vrienden, maar wel meer kennissen hebben. Dat zijn degenen die via hun vele 'weak ties' (zwakke bindingen) in staat zijn om dingen voor elkaar te krijgen. Die 'weak ties' functioneren dan als bruggen naar andere netwerken, eenheden, afdelingen of wat dies meer zij.

⁹ M. Granovetter, The strength of weak ties, *American Journal of Sociology*, 1973 (78), blz. 1360-1380; M. Granovetter, The strength of weak ties: a network theory revisited, *Sociological Theory*, 1983 (1), blz. 201-233.

¹⁰ J. Soeters, Roddel in organisaties, *Sociologische Gids*, 1994 (41), blz. 329-345.

Mensen met zwakke bindingen zijn goed in 'bridging'. Dankzij hun vele 'weak ties' weten zij alles eerder, zijn zij ook meer ontvankelijk voor nieuwe invloeden, en zijn zij ook beter in staat om invloed uit te oefenen via de veelheid van kanalen.

Hun contacten zijn minder diepgaand, en dat aspect van samenleven en -werken wordt misschien gemist. Maar de diversiteit van de contacten vergoedt veel in termen van informatie, invloed en status. Roddel in deze constellaties is veel meer informatief en positief, en voor zover deze al kritisch over andere partijen is, dan alleen in een milde vorm.

'Bonding' en 'bridging'

Vietnam

In de oorspronkelijke theorie van Granovetter staan 'bonding' en 'bridging' tegenover elkaar; het is een zogenaamd 'zero-sum-game': hoe meer van het een, des te minder van het ander. Ofwel: het ene sluit het andere uit. De vraag is of dat waar is.¹¹

Laten we die vraag eens proberen te beantwoorden door een eenvoudige 2*2-matrix te ontwerpen en die vervolgens toe te passen op militaire operaties (zie figuur 1). Eenvoudig gezegd, kan men goed of niet goed zijn in 'bonding', en men kan goed of niet goed zijn in 'bridging'. Die mogelijkheden kan men combineren. Valt in beide gevallen het oordeel niet

goed uit, dan ontstaat de situatie die bijvoorbeeld het Amerikaanse leger tijdens de oorlog in Vietnam ontvond. Men zou kunnen zeggen: er heerst in zo'n situatie fragmentatie en chaos. Serieus te nemen contact, naar binnen én naar buiten, bonding én bridging, is afwezig.

Dit is een situatie die men als legerleiding in alle gevallen moet proberen te vermijden. Het Vietnam-debacle heeft wat dit betreft niets aan duidelijkheid te wensen over gelaten.

Individuele stafleden

Dat mensen emotioneel gezien weinig met elkaar hebben, maar wel in staat zijn om op een zakelijke, functionele wijze contacten met elkaar te onderhouden (dus goed zijn in 'bridging', maar matig of slecht in 'bonding') komt ook voor. Dat is de situatie waarin de zogenaamde *augmentees* zich bevinden, de functionarissen die op individuele basis aan operaties worden toegevoegd. Ook individuele leden van internationale hoofdkwartieren zullen veelal aan dit profiel voldoen.

In het algemeen zijn hier relatief weinig problemen, afgezien van de mogelijkheid dat zich tijdens het verblijf in het werkgebied gevoelens van eenzaamheid en isolatie ontwikkelen.¹²

Oorlogssituaties

Als men de drama's van Vietnam buiten beschouwing laat, is het tijdens

oorlog gebruikelijk dat de cohesie binnen de eenheden groot is, maar dat men niets te maken wil hebben met militairen buiten de eigen eenheid. Voor zover dat de vijand betreft ligt dat voor de hand, voor collega's van de eigen alliantie (maar van andere eenheden) is dat al minder begrijpelijk.

Toch is dit een bekend patroon, zoals blijkt uit de behandeling van gesneuvelden door de Amerikanen tijdens de Tweede Wereldoorlog:

*Those from our own battalions, our friends from our terribly close family of survivors, their deaths diminished us, but German dead didn't count at all - and men from other units didn't count as much.*¹³

Nogmaals, tijdens een oorlogssituatie is dit patroon van een sterke interne 'bonding', maar een geringe neiging tot 'bridging' naar buiten toe zeker functioneel. Dat hebben Shills and Janowitz met hun analyse van de Wehrmacht duidelijk laten zien.

Vredesoperaties

Maar dit patroon wordt minder functioneel wanneer er géén sprake is van een oorlogssituatie met duidelijke vriend-en-vijand-relaties. Het wordt ook anders als men voor het uitvoeren van de eigen activiteiten aangewezen is op samenwerking met andere eenheden, in het bijzonder op samenwerking met eenheden van andere landen.

Beide condities waren aan de orde tijdens vele hedendaagse multinationale vredesoperaties, zoals UNFYCIP en ISAF. In dit soort omstandigheden pakt

Figuur 1: combinaties van 'bonding' en 'bridging'

		BRIDGING	
		+	-
BONDING	+	???	Luchtmobiele eenheden tijdens UNFYCIP en ISAF
	-	individuele stafleden tijdens uitzendingen	Amerikaanse eenheden tijdens Vietnam

¹¹ R.S. Gowricharn, Sociale cohesie en culturele diversiteit, *Bestuurskunde*, 2003 (12), blz. 344-353.

¹² B.v. J. Duine, Werken en leven in HQ SFOR, *Militaire Spectator*, 1998 (167), 451-455, zie in het bijzonder blz. 455. Zie ook: J.R. Mulder, Een paar ervaringen als ACOS bij de MNB van de RRF in Bosnië-Herzegovina, *Militaire Spectator*, 1996 (165), 555-559.

¹³ G.F. Linderman, *The world within war: America's combat experience in World War II*, Free Press, New York, 1997, p. 284.

dit patroon van bonding zonder bridging duidelijk minder goed uit, zoals gebleken is uit de eerder beschreven perikelen. Dan blijkt plotseling dat een sterke cohesie duidelijke tekortkomingen heeft. Al helemaal wanneer de druk en dreiging groot zijn (zoals in Kabul), want dát zijn omstandigheden die blijkens recent sociaal-psychologisch onderzoek bij uitstek leiden tot vijandig gedrag tegenover 'buitenstaanders'.¹⁴

Andere situaties

De KMA: gericht op de eigen gang

Maar ook in andere werkomstandigheden dient het bezwaar van dit patroon zich aan. Op de KMA bijvoorbeeld, zijn drie vakgroepen op drie onder elkaar liggende verdiepingen gehuisvest. De fysieke afstand per verdieping – per trap te overbruggen – is niet meer dan een meter of tien, waarschijnlijk minder. Toch is het opmerkelijk dat vele formele en vrijwel alle informele contacten tot de eigen verdieping beperkt blijven.

Het resultaat is dat nu eens de ene verdieping en dan weer de andere verdieping over overbelasting klaagt, terwijl de anderen 'het maar gemakkelijk hebben'.

Het idee dat overbelasting misschien kan worden opgelost door hulp van collega's van andere verdiepingen in te roepen komt bij slechts weinig mensen op. Het resultaat is ook dat bij het ontwerpen van nieuwe producten, zoals nieuwe cursussen of onderzoeksprojecten, voor samenwerking vrijwel alleen naar collega's van de eigen gang wordt gekeken.

Interessant daarbij is dat deze 'verdiepings-' of 'gangoriëntatie' de gericht-

heid op collega's van de eigen discipline overstijgt. Militairen of psychologen van de ene verdieping zullen liever met burgers of economen van de eigen verdieping willen samenwerken dan met militairen of psychologen van de andere verdieping.

Gerichtheid op het eigen krijgsmachtdeel

Dat is opmerkelijk, maar niet nieuw. Vergelijkbaar gedrag kennen we ook als het gaat om de gerichtheid op het eigen krijgsmachtdeel (bijvoorbeeld de marine, die voor de UNMEE-operatie liever een hijskraan op de civiele markt huurt dan er een leent bij de genie). Die sterke gerichtheid op het eigen krijgsmachtdeel is mede de reden voor de instelling van de Commissie-Franssen geweest.

Ook in het civiele bedrijfsleven is dit verschijnsel – balkanisering: liever een 'big fish in a small pond', liever koning in het eigen rijkje dan burger in de grote wereld zijn – al lang bekend. En net zo bekend zijn de nadelige gevolgen: gebrek aan een efficiënte inzet van middelen, maar vooral ook een tekortschietend innovatievermogen. Immers, alleen door lateraal inzichten en talenten te combineren ontstaan innovaties en vooruitgang.¹⁵

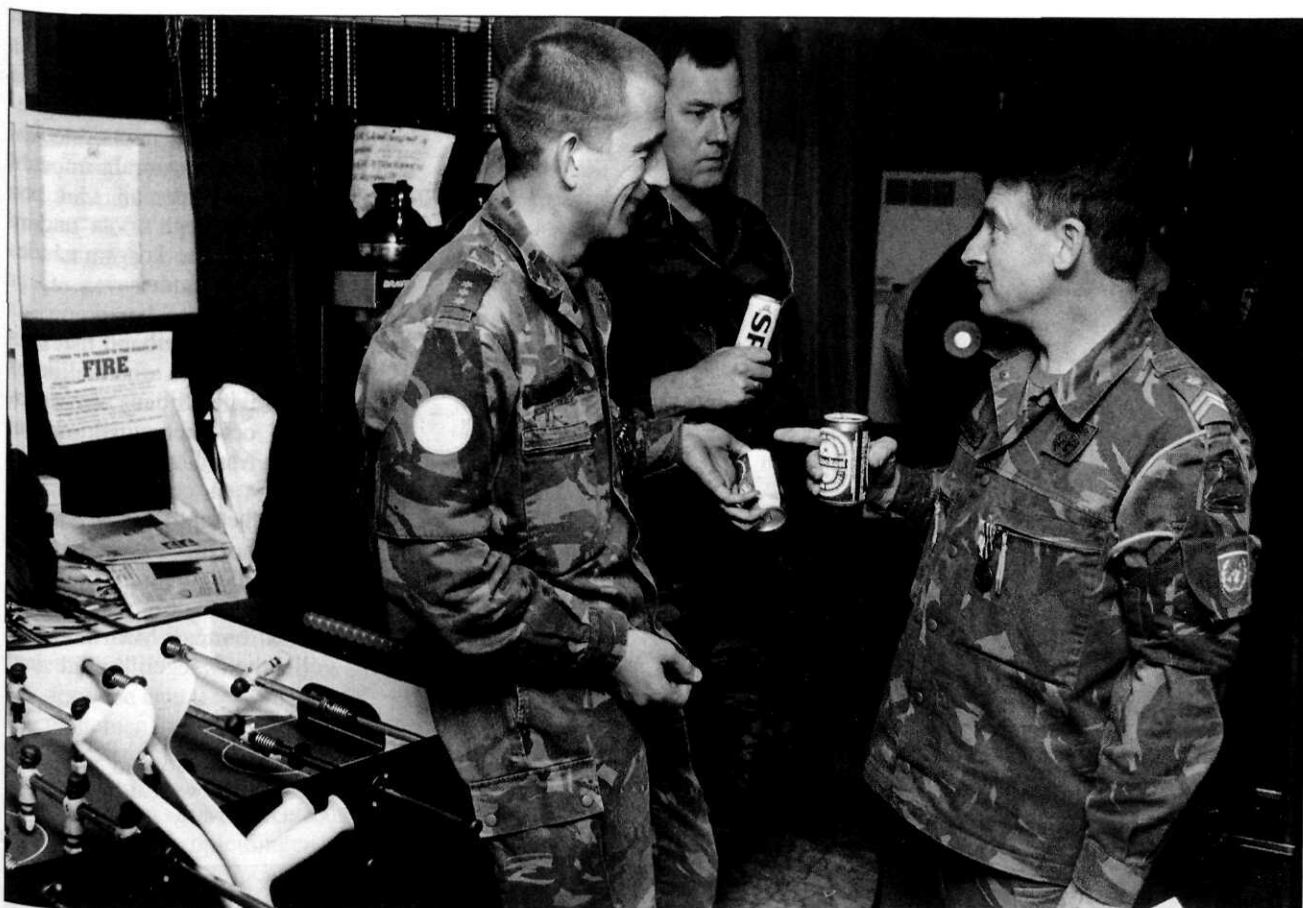
Ervan uitgaande dat voor de krijgsmacht efficiëntie, innovatie en vooruitgang belangrijk zijn, hebben we hier dan ook met een problematisch verschijnsel te maken. Een problematisch verschijnsel, zowel tijdens multinationale vredesoperaties als in gewone vredesomstandigheden.

Samenwerking

¹⁴ B.v. J. Schimel e.a., Stereotypes and terror management; evidence that mortality salience enhances stereotypic thinking and preferences, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1999 (77), 905-926.

¹⁵ Rosabeth Moss Kanter, *The change masters. Corporate entrepreneurs at work*, Unwin, London, 1983.

Kameraden zijn nodig (Foto: René van Bakel, dv MvD)

Kan het ook anders?

In zijn oorspronkelijke theorie beweerde Granovetter dat het niet anders kan: men is goed in het ene of in het andere. De vraag is of dat werkelijk zo is. Is het echt zo dat 'bonding' en 'bridging' niet samengaan? De vraag stellen is haar beantwoorden. Het is namelijk wél mogelijk dat (interne) 'bonding' en (externe) 'bridging' samengaan. Een voorbeeld kan dit illustreren.

Allochtonen

In het domein van de multiculturele relaties speelt de kwestie van 'bonding' en 'bridging' een belangrijke rol. Allochtonen kunnen er voor kiezen om vóór alles deel uit te maken van de eigen groep, de eigen cultuur zo men wil; en dan zal men een satellietshotel kopen om de Turkse of Marokkaanse zenders te kunnen ont-

vangen. Of men kan er voor kiezen om te integreren in de Nederlandse samenleving met behulp van opleidingen, werk en verenigingsleven. Het lijkt of daar niets tussenin zit. Dat is echter steeds minder waar.

In Hindoestaans-Surinaamse kringen stelt men vast dat de betrokkenheid op de eigen Hindoestaanse cultuur onder jongeren tegenwoordig sterk toeneemt. De jongeren zoeken elkaar op tijdens speciale dansavonden, gaan naar Bollywood-films, chatten met andere Hindoestaanse jongeren in buurlanden als Engeland en Duitsland en kleden zich soms tijdens feesten en partijen in Indiase kledingdracht. Deze gerichtheid van de jongeren op de eigen Hindoestaanse cultuur ('bonding') is momenteel sterker dan dat ooit onder deze bevolkingsgroep in Nederland het geval is geweest.

Tegelijkertijd zijn deze jongeren 'Nederlandser' dan ooit, in ieder geval veel 'Nederlandser' dan hun ouders ooit zijn geweest. Dat wil zeggen dat zij beter zijn opgeleid, qua werk volledig geïntegreerd zijn, en even mondig en brutaal zijn als 'autochtone' Nederlandse jongeren. Kennelijk zijn deze Hindoestaanse jongeren zeer wel in staat om bruggen te slaan naar de rest van de Nederlandse samenleving.

Onder Turkse jongeren in de Nederlandse samenleving worden tegenwoordig vergelijkbare tendensen signaleerd.¹⁶ Zijn deze observaties

¹⁶ Mondelinge informatie van R.S. Gowricharn; zie ook zijn artikel vermeld in noot 11. Voor een beschrijving van succesverhalen uit de multiculturele wereld zie ook: R.S. Gowricharn, *Andere gedachten over de multiculturele samenleving*, Forum, Utrecht, 2000.

te vertalen naar organisaties, en dus ook naar de krijgsmacht? Kunnen Turks-Nederlandse en Hindoestaans-Nederlandse jongeren de krijgsmacht iets leren?

Case-studie

In een evaluatie van zijn theorie – tien jaren na publicatie van zijn oorspronkelijke werk – komt Granovetter met een case-studie van een psychiatrisch ziekenhuis waarin ‘bonding’ en ‘bridging’ tegelijkertijd leken voor te komen. Net als in vele andere ziekenhuizen waren er hier afdelingen en specialismen, maar anders dan in andere ziekenhuizen was de interactie tussen de stafleden (circa 200) gelijkmatig verdeeld, sprak iedereen elkaar met de voornaam aan, waren er geen homogene taakgroepen en waren er geen klikjes van personeelsleden die elkaar goed kenden.

De hele organisatiestructuur was licht van opzet, en de rollen en teams wer-

den alleen tijdelijk ingevuld. Granovetter interpreteert deze case-studie vooral als een voorbeeld van het nut van ‘bridging’ op basis van ‘zwakke bindingen’.¹⁷ Maar het feit dat het ziekenhuis ook subnetwerken op basis van specialismen en afdelingen kende suggereert dat hier toch ook ‘bonding’-mechanismen aan het werk waren. Ofschoon Granovetter deze casus niet als zodanig interpreteert, kan men dit ziekenhuis, dat in termen van verloop en ‘moreel’ zeer succesvol was, dan ook beschouwen als een voorbeeld van een geslaagde combinatie van ‘bonding’ en ‘bridging’.

Toepassing op de krijgsmacht

Interne cohesie én externe gerichtheid

In de krijgsmacht is het de moeite waard om naar dezelfde combinatie te streven. Als vanouds zal men moeten blijven werken aan de ontwikkeling van ‘bonding’ binnen de eenheden

zodat de veelgeroemde cohesie binen eenheden kan blijven ontstaan. Dat is belangrijk voor optreden tijdens crisis – en regelrechte oorlogsomstandigheden. Tegelijkertijd zal men – de leiding en de opleiders vooral – moeten werken aan het ontstaan van een gerichtheid op collega’s van andere eenheden, van andere krijgsmachtdelen, en van andere landen.

Dat is belangrijk in verband met toenemende onderlinge afhankelijkheden in vreedstijd en tijdens uitzendingen. Dat is ook belangrijk omdat tegenwoordig van kleinere eenheden zoals pelotons en compagnies zelfstandigheid in het optreden wordt verwacht, met inbegrip van zelfstandigheid inzake de afstemming met anderen.¹⁸ Vandaar de noodzaak van een ‘blik naar buiten’. Maar zo’n externe gerichtheid tegelijkertijd met

¹⁷ M. Granovetter, *op. cit.*, 1983, p. 221-223.
¹⁸ Zie bijvoorbeeld: E. de Waard, *De NAVO: van bolwerk naar netwerk*, *Militaire Spectator*, 2004 (173), 90-101.

Cohesie kan contraproductief zijn: hoe hechter de groep des te sterker sluit men zich af van rest

(Bron: afd. Communicatie IAS)

interne cohesie te laten ontstaan is nog geen eenvoudige opgave.

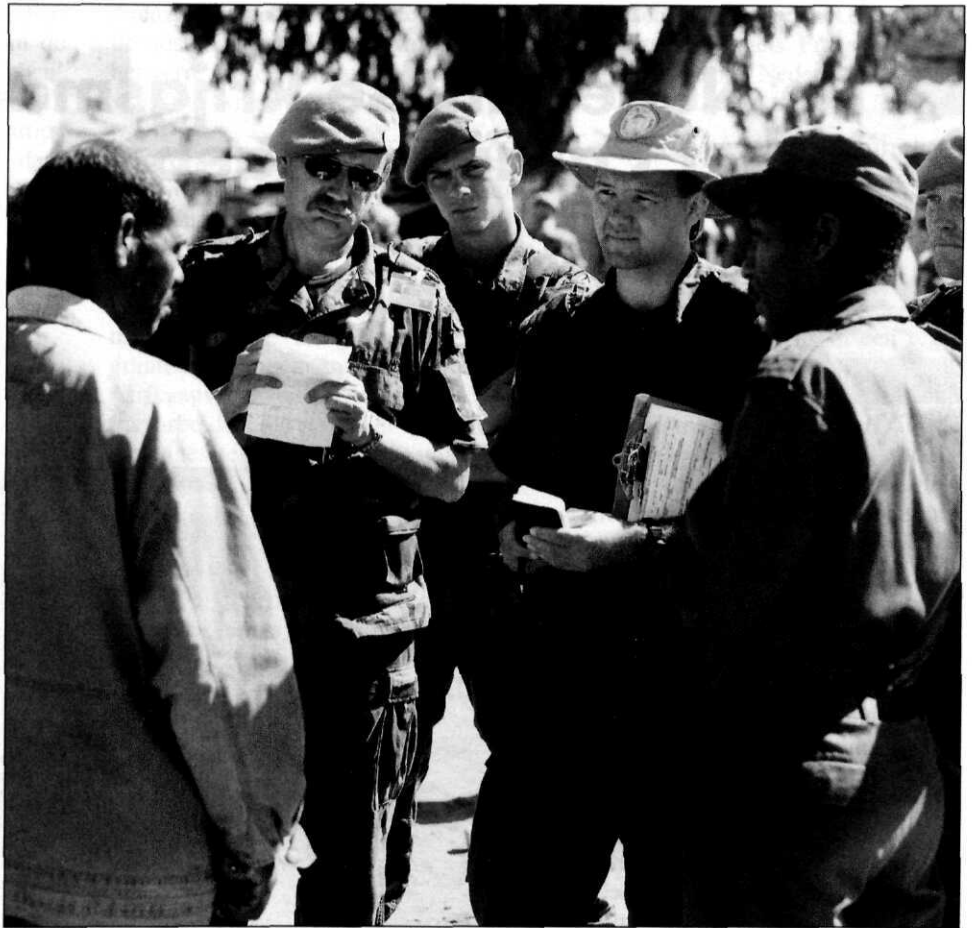
Maatregelen

Men kan proberen deze gerichtheid tussen de oren te krijgen door hier consistent en met enige kracht aandacht aan te geven; als opleider en als commandant. Dan moet men – als opleider en als commandant – extra aandacht schenken aan de thematiek van samenwerken, de voor iedereen geldende bedrijfs- of missiedoelstelling benadrukken, en de positie van de ‘ander’ in positieve zin bespreken (‘boosten’).¹⁹

Men kan ook proberen deze gerichtheid te bewerkstelligen door een aantal maatregelen te nemen op het gebied van infrastructuur, organisatiestructuur en arbeidsverdeling. Dit kan bijvoorbeeld door: tijdens de opleidingen waar mogelijk in gemengde (‘paarse’) klassen les te geven, mensen bij elkaar maar ‘gemengd’ te huisvesten, tijdens het werk in gemengde samenwerkingsverbanden te laten oefenen, gezamenlijk beleid te maken, tijdens vredesmissies gezamenlijk patrouilles te rijden (Duitsers en Nederlanders samen), en door elkaar na het werk aan de bar te ontmoeten. Let wel: gemengd opereren hoeft niet altijd en voortdurend te gebeuren.

Samenwerken

Bonding én bridging laten samengaan betekent dat ogenschijnlijk tegenstrijdige zaken door dezelfde mensen worden gedaan, maar logischerwijze kan dat niet op hetzelfde tijdstip gebeuren. Als er tijdens het werk veel

Oog en respect voor anderen (Foto: CAVDKM)

samengewerkt wordt, kan het aange-naam zijn om zich tijdens de vrije tijd in de eigen groep, aan de eigen bar terug te trekken.

De Hindoestaans-Nederlandse jongeren laten zien hoe dat moet. Als er in het werk niet gemengd kan worden, is het zaak om juist tijdens de vrije tijd met elkaar op te trekken. Maar door uitsluitend het ene te doen en het andere te laten, is men niet meer opgewassen tegen de eisen die de moderne tijd aan mens en organisatie stelt.

Conclusie

Dit artikel heeft een belangrijke boodschap: laat de cohesie-mythe varen. Cohesie binnen eenheden is belangrijk tijdens oorlogshandelingen. In

andere omstandigheden werkt ‘bonding’ zonder ‘bridging’ averechts. Cohesie gaat samen met gerichtheid op het eigen ‘koninkrijkje’ (de Koninklijke Marine, de Luchtmobiele Brigade, de studierichtingen Krijgswetenschappen en Bestuurs- en Bedrijfswetenschappen binnen de nieuwe Faculteit der Militaire Wetenschappen, enzovoorts).

Dat fenomeen kost de belastingbetaler veel geld en het levert mindere prestaties op dan logischerwijze verwacht zou kunnen worden. Deze boodschap zal moeten doorklinken bij reorganisaties, in opleidingen en oefeningen, van zowel soldaten als commandanten.

De krijgsmacht kan zich ‘smal’-denkers niet langer veroorloven.

¹⁹ D. Winslow, S. Kamhuber en J. Soeters, Diversity management and training in non-American forces, in: D. Landis et al. (eds.), *Handbook of Intercultural Training*, Sage, Thousand Oaks, 2004, p. 395-415.

De Nederlandse krijgsmacht in het Caraïbisch gebied

Taken en agenda

prof. dr. G.J. Oostindie*

Inleiding

Wat heeft de Nederlandse krijgsmacht te zoeken in het Caraïbisch gebied, in het bijzonder in en rond de Nederlandse Antillen en Aruba? Daaraan gaat een vraag vooraf wat het Koninkrijk der Nederlanden überhaupt in het Caraïbisch gebied, en vooral in en rond de Nederlandse Antillen en Aruba, te zoeken heeft. Die laatste, zeer vaak gestelde vraag komt voort uit het in Nederland breed levende gevoel 'dat we helemaal niets hebben aan die eilanden'. Dat kan zijn. Het geldt misschien ook wel voor Oost-Groningen, voor Ameland, of wie weet voor sommige grote steden in de Randstad die slechts problemen lijken op te leveren.

'Wat heb je eraan?' is de verkeerde vraag, voor de probleemgebieden in Nederland evengoed als voor de Nederlandse Antillen en Aruba. Ze horen er nu eenmaal bij, de Caraïbische eilanden zelfs al meer dan 350 jaar, veel langer dan bijvoorbeeld Limburg. Dat behoeft natuurlijk niet zo te blijven; Indonesië en Suriname zijn tenslotte ook onafhankelijk geworden. Lang hebben Nederlandse politici, daarin breed gesteund door de eigen bevolking, geprobeerd ook

Hulpverlening door marine na passage van de orkaan Lenny in 1999

(Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KL)

de Antillen en Aruba richting onafhankelijkheid te loodsen. Dat was de aanvankelijk als 'progressief' gepresenteerde variant van een eerdere beleidslijn. Ooit hadden de Spanjaarden de eilanden als *islas inútiles* aangeduid, zinloos bezit, en zo dacht ook Nederland er al lang over: sinds de negentiende eeuw was met enige regelmaat gepoogd de eilanden – met hun inwoners – te verkopen aan de meest biedende. Gegadigden dienden zich echter niet aan en zo bleef Nederland een koloniale mogendheid in de Caraïbische zee.

De pragmatische Antilliaanse en Arubaanse politici, ook zij breed gesteund door de eigen bevolkingen, hebben het aanbod van onafhankelijkheid steeds beslist van de hand gewezen. Hun weigering het geschenk te aanvaarden werd nog gesterkt door de moeizame ontwikkeling van de republiek Suriname. Rond 1990 heeft Nederland alsnog aanvaard dat de onafhankelijkheid niet eenzijdig kan en mag worden opgelegd. Sindsdien draait het debat in de Koninkrijksrelaties om de grenzen van de Antilliaanse en Arubaanse autonomie en de

* Prof. dr. G.J. Oostindie is directeur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden (www.kitlv.nl) en hoogleraar Caraïbische Studies aan de Universiteit Utrecht.

verantwoordelijkheden van het Koninkrijk, voorlopig niet meer om de vragen 'wat we er te zoeken hebben' en 'hoe we er weg kunnen komen'. Het Koninkrijk ligt behalve in Europa ook in de Caraïben, dus liggen daar allerlei verantwoordelijkheden. Daartoe behoren uitdrukkelijk ook militaire zaken.

De geopolitieke kaart

Tot het Caraïbisch gebied worden alle eilanden in de Caraïbische zee gerekend, alsmede Belize in Midden-Amerika en de drie Guyana's - waaronder Suriname - aan de noordoostkust van Zuid-Amerika. Eén blik op de kaart volstaat om te zien dat de regio vooral bestaat uit veel water, waarin enkele grote (ei)landen en talloze kleintjes, zich uitstrekkend van de directe omgeving van Florida in het noorden tot het

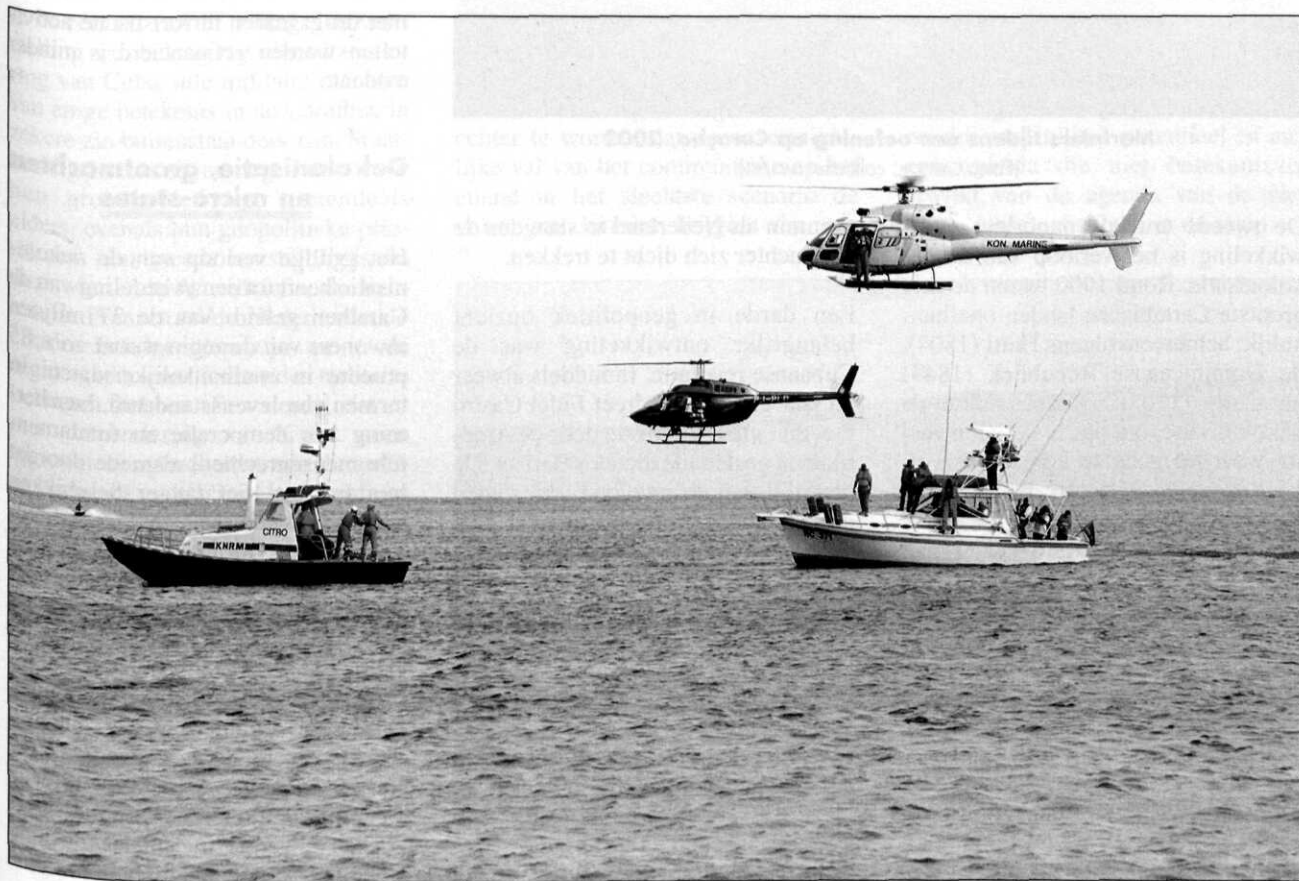
Amazonegebied in het zuiden, en van de oostkust van Midden-Amerika tot het verre oosten van de noordoostkust van Zuid-Amerika.

Wat deze (ei)landen delen is een geschiedenis van kolonisatie door vier Europese mogendheden, de al dan niet bewust doorgevoerde genocide van de oorspronkelijke Indiaanse bevolking en het opnieuw bevolken met vrijwillige en gedwongen migranten: Europeanen en vooral de Afrikaanse slaven en Aziatische contractarbeiders die op suiker- en koffieplantages tewerk werden gesteld. De erfenis vandaag is een gebied dat, ondanks die gemeenschappelijke geschiedenis, wordt gekenmerkt door een grote mate van heterogeniteit. Zo zijn er grote contrasten in grootte, bevolkingsomvang en -dichtheid, in etnische samenstelling van de bevolking, in staatkundige stelsels en politieke oriëntaties en in de culturele

erfenissen, te beginnen met de officiële talen (Spaans, Engels, Frans en in veel mindere mate ook Nederlands).

Wat de inwoners van het
Caraïbisch gebied weer delen
is een sterke externe
gerichtheid.

Geen wonder overigens in een regio die zo zeer met de komst van de Europeanen 'opnieuw' werd gemaakt. Deze externe gerichtheid is in de naoorlogse periode dramatisch tot uitdrukking gekomen in de massale emigratie naar de voormalige moederlanden in Europa en vooral naar de nieuwe metropool, de Verenigde Staten. Hiermee is direct één van de vier ontwikkelingen benoemd die de naoorlogse geschiedenis van de Caraïben karakteriseren en daarmee de hedendaagse geopolitieke agenda bepalen.

Drugsbestrijding door Kustwacht bij Curaçao, 2002 (Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KL)

Mariniers tijdens een oefening op Curaçao, 2002

(Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KI)

De tweede cruciale naoorlogse ontwikkeling is het verloop van de dekolonisatie. Rond 1900 waren de drie grootste Caraïbische landen onafhankelijk: achtereenvolgens Haïti (1804), de Dominicaanse Republiek (1844) en Cuba (1902). Daarna stokte de dekolonisatie, om pas in de jaren zestig weer op gang te komen. Vervolgens werden de meeste Britse eilanden onafhankelijk, evenals Suriname (1975). Dit proces werd echter niet voltooid in de zin dat alle Caraïbische landen onafhankelijk werden. Behalve het Koninkrijk der Nederlanden zijn ook het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en de Verenigde Staten nog staatkundig aanwezig in de Caraïben. Hieraan liggen overigens geheel verschillende logica ten grondslag. De Fransen en Amerikanen zijn nog steeds prominent aanwezig omdat zij er om geopolitieke redenen graag wilden blijven, de Britten omdat zij er

evenmin als Nederland in slaagden de deur achter zich dicht te trekken.

Een derde in geopolitiek opzicht belangrijke ontwikkeling was de Cubaanse revolutie. Inmiddels alweer 45 jaar geleden verdreef Fidel Castro met zijn *guerrilleros* de door de Amerikanen gesteunde dictator Batista. De bloeitijd van de revolutie viel samen met de Koude Oorlog; Castro's Cuba werd een Caraïbische extensie van het sovjetblok. Vooral de Verenigde Staten reageerde heftig, met een tweeledige strategie van verhoging van de militaire aanwezigheid en bestuurlijke en economische ondersteuning van bevriende landen in de regio. Dit beleid werd geïntensiveerd toen er in de vroege jaren tachtig zelfs sprake leek van een succesvolle export van het Cubaanse model in de regio. Deze export mislukte echter. Sinds de val van het sovjetblok staat Cuba, politiek

gezien, weer geïsoleerd in de regio en daarbuiten.

De vierde ontwikkeling van geopolitiek belang is van recenter datum.

In de laatste twee decennia hebben de productie van drugs aan de continentale randen van de Caraïben en vooral de doorvoer ervan via de regio, een enorme vlucht genomen.

Onverbreekelijk verbonden met de productie en handel van drugs is *money laundering*, de corrumpering van publieke instituties en particuliere ondernemingen door kwaad geld en de toename van geweld en verslaving in de betrokken samenlevingen. Het lijkt geen twijfel dat dit ook in de Caraïben het geval is. Of, zoals elders in de wereld vrij duidelijk, ook hier met drugsgelden terroristische activiteiten worden gefinancierd is minder evident.

Dekolonisatie, grootmachten en micro-states

Het grillige verloop van de dekolonisatie heeft tot een tweedeling van de Caraïben geleid. Van de 37 miljoen inwoners van de regio woont zo'n 85 procent in onafhankelijke staten. In termen van levensstandaard, bescherming van democratie en fundamentele mensenrechten, alsmede doordat hun burgers niet langer beschikken over het paspoort van en dus vrije toegang tot een rijk moederland, zijn zij veel minder goed af dan de niet-soevereine landen. Vanuit een nationalistisch oogpunt staat daar tegenover dat zij wel de voldoening smaken hun lot in eigen hand te hebben genomen. Dat laatste argument weegt kennelijk niet zwaar in de nog overgebleven '(post)koloniale gebieden'. Steeds weer blijkt uit referenda, opinieonderzoeken en verkiezingsuitslagen dat de steun voor onafhankelijkheid er minimaal is.

De 15 procent 'niet-onafhankelijke' Caraïbiërs zijn verdeeld over het grondgebied van vier (post)koloniale mogendheden. Tot de Verenigde Staten behoren twee Caraïbische domeinen, Puerto Rico (3,8 miljoen inwoners) en de US Virgin Islands (110.000). Frankrijk heeft er drie overzeese provincies, bestuurd vanuit Parijs: Martinique, Guadeloupe (met inbegrip van Frans St.-Martin) en Frans-Guyana. Tezamen wonen daar zo'n één miljoen mensen. Het Verenigd Koninkrijk heeft een handvol *overseas territories* in de Caraïben (totaal 155.000). Het Koninkrijk der Nederlanden ten slotte rekent de vijf eilanden van de Nederlandse Antillen (180.000) en Aruba (90.000) tot zijn grondgebied. De wijze waarop en het succes waarmee de vier moederlanden omgaan met hun Caraïbische extensies verschilt in allerlei opzichten. Die kwestie kan hier echter blijven rusten.¹

In de context van dit artikel is de vaststelling van belang dat met uitzondering van Cuba, alle militaire machten van enige betekenis in de Caraïben in zekere zin buitenstaanders zijn. Staatkundig horen zij er nog thuis, maar hun grondgebied ligt grotendeels elders, evenals hun geopolitieke prioriteiten. Een tweede vaststelling is dat deze vier – de Amerikanen, de Britten, de Fransen en de Nederlanders – elkaars bondgenoten zijn en in de regio geen conflicterende militaire belangen hebben. Een derde, dat er met uitzondering van Cuba geen regionale mogendheden zijn die militair gewicht in de schaal leggen of een alternatieve koers zouden willen en mogelijk kunnen varen.

Een laatste vaststelling is dat de Cuba-factor sinds de val van het Sovjetblok sterk aan belang heeft inge-

boet. Dit geldt ook de militaire uitstraling van deze communistische staat. In de jaren zeventig en tachtig was Cuba prominent aanwezig in de regio en in Afrika; daarvan is nu geen sprake meer. De omvang van de reguliere Cubaanse krijgsmacht is drastisch gekrompen, maar wordt altijd geschat op zo'n 60.000 manschappen; daarnaast zijn 3,5 miljoen Cubanen lid van brigades die in tijden van oorlog ook militaire taken hebben.² Dit alles dient nu slechts de eigen defensie – tegen een Amerikaans offensief dat allengs minder waarschijnlijk is geworden.

**Meer dan ooit is de
Cubaanse kwestie
een exclusief Amerikaans-
Cubaanse kwestie geworden.**

De schijnbaar totale stagnatie in deze relatie weerspiegelt meer de electorale calculaties van het Witte Huis en het isolement van Castro's clan dan rationeel buitenlands beleid. In het vervolg van dit artikel blijft Cuba buiten beschouwing. Vastgesteld dient echter te worden dat de onvermijdelijke val van het communisme op het eiland in het slechtste scenario de vorm zou kunnen krijgen van een

crash landing gevolgd door langdurige instabiliteit en stijgende criminaliteit, alsmede een sterke toename van de illegale emigratie. De vs zullen in zo'n scenario een hoofdrol krijgen en deze waarschijnlijk slechts in beperkte mate willen of kunnen delen met andere landen. Een geslaagde politieke en economische transitie zal Cuba op termijn juist tot de meest krachtige economie van de regio maken, met een concurrentievermogen dat vooral in de sfeer van toerisme binnen de Caraïben veel slachtoffers kan maken. Dat scenario mondt uit in nieuwe migratiestromen richting de niet-soevereine landen van de regio én hun moederlanden.

De geopolitieke kaart is echter, afgezien van het geval Cuba, vrij duidelijk. De twee andere grote landen, Haïti en de Dominicaanse Republiek, delen één eiland en hebben het te druk met zichzelf en elkaar om in de regio een rol te spelen. Ook zij hebben eigenlijk maar één werkelijk belangrijke externe connectie, *for good or for worse*, namelijk de Amerikanen. Dan volgt een lange rits *micro-states* zonder veel militair potentieel en met een agenda die niet betekenisvol afwijkt van de agenda van de vier postkoloniale machten in de regio.

Kustwacht onderschept drugstransport op zee bij Curaçao (geënsceerd)

(Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KL)

¹ Zie Gert Oostindie & Inge Klinkers, *Decolonising the Caribbean. Dutch Policies in a Comparative Perspective* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003).

² Gegevens ontleend aan <http://www.globalsecurity.org/military/world/cuba/minfar.htm> (geconsulteerd 26-3-2004).

Drugsvangst op de Antillen (Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KL)

Omwonende spelers

Rest de groep landen aan de grenzen van de Caraïbische regio, in het bijzonder Mexico, Colombia, Venezuela en Brazilië. Met uitzondering van Brazilië maken zij deel uit van de in 1994 opgerichte *Association of Caribbean States* (ACS). Deze organisatie heeft echter geringe politieke en geen militaire betekenis. Tweederde van de bevolking van de landen die deze ACS uitmaken woont in de grote drie (G-3), Mexico, Colombia, Venezuela. De rest is evenwichtig verdeeld tussen de Caraïbische landen enerzijds en de Midden-Amerikaanse landen anderzijds. De ACS streeft lofwaardige doelen na in de sfeer van intraregionale samenwerking en politieke afstemming. Dit kan niet verbloemen dat de prioriteiten van de landen van de G-3 en van de twee andere blokken elders liggen.

Brazilië en Venezuela hebben traditioneel claims gelegd op de Guyana's, die ook onderling hun grenzen betwisten. Er zijn onbesliste grensgeschillen die ook de afgelopen jaren nog met enige regelmaat tot dreigende taal over en weer hebben geleid. Daarnaast is er de meer sluipende penetratie vanuit Brazilië, in de vorm van al dan niet tijdelijke migratie. Een

toch al in vele opzichten, ook militair, zwakke staat als Suriname, zag zich de afgelopen jaren geconfronteerd met een sterke stijging van het Braziliaanse aandeel in de bevolking, nu door sommigen al geraamd op zo'n tien procent. Daarnaast betwisten buurland Guyana en Suriname elkaars grenzen, een splend conflict dat al bij internationale gremia is aangemeld en verder uit de hand kan lopen. Formeel heeft Nederland met dit alles niets meer van doen. Informeel wel, daar tot ergernis van velen aan beide zijden van de oceaan de voormalige kolonisator in internationale betrekkingen nog steeds een beetje als eerste patroon van Suriname wordt gezien.

De claim van Venezuela op de direct boven hun kustlijn liggende Benedenwindse Antillen dateert van eeuwen her. Pas in de jaren zeventig van de twintigste eeuw werd deze claim min of meer opgegeven of tenminste bevroren, zij het onder het beding dat Carácas geen instabiliteit duldt en juist daarom de Nederlandse aanwezigheid gedooft. Vooralsnog is vooral Venezuela zelf uitermate instabiel. De kans dat president Hugo Chávez zijn populisme voortzet met een plotselinge bezetting van de Antillen lijkt echter nihil. Hij weet tenslotte van het mislukte precedent – de bezetting

door de Argentijnse junta van de Malvinas/Falkland Islands – en van de militaire aanwezigheid en verantwoordelijkheden van Nederland. Geen wonder dat de Antillianen en Arubanen, met de langgerekte en nog allerminst afgesloten Venezolaanse crisis op minder dan honderd kilometer afstand, maar wát gelukkig zijn met hun status als deel van het Koninkrijk.

Directe territoriale agressie is van geen van de G-3-landen of van Brazilië te verwachten. Indirect, buiten de staat om, kan echter vooral van Colombia wél een dreiging uitgaan, namelijk in de sfeer van aan drugs-criminaliteit gekoppeld terrorisme. Daarover hieronder meer.

Caraïbische veiligheidsagenda

In het voorafgaande is een geopolitieke en militaire kaart van de Caraïben geschetst, die direct duidelijk maakt hoezeer deze regio een achtertuin is gebleven van de drie oude (post)koloniale mogendheden en vooral van die ene nieuwe, de vs. De ongelijkheid in macht, schaal en welvaart is enorm, de definiëring van het belang waarin deze hoofdrolspelers in de regio opereren, vloeit direct voort uit hun eigen behoefte problemen in en vanuit de regio te beteugelen en/of buiten de eigen grenzen te houden. Daar staat tegenover dat deze mogendheden er dus ook een belang bij hebben om de voedingsbodem voor zulke problemen weg te nemen. Dit vertaalt zich dan in economische en politieke ondersteuning van de Caraïbische landen. Soms is deze omvangrijk en structureel, vooral in het geval van de 'eigen' non-soevereine landen. Juist in het geval van de onafhankelijke landen is deze ondersteuning vaak slechts mondjesmaat en dus nauwelijks meer dan een schrale troost.

Dit laatste neemt niet weg dat, met uitzondering van Cuba, de overige Caraïbische landen zich wel kunnen vinden in enkele hoofdlijnen van het

veiligheidsbeleid van de Amerikanen en in hun kielzog de Fransen, Britten en Nederlanders. Dat geldt zeker de *war on drugs* en de inzet van de kustwacht daarbij. Er mag in de kleine Caraïbische staten vaak irritatie bestaan over de *heavy-handed* aanpak van met name de Amerikanen,

het lijdt geen twijfel dat bestrijding van drugshandel en de daaraan gelieerde criminaliteit uiteindelijk ook in hun belang is.

Handhaving van de territoriale integriteit is dat ook, juist voor de kleinere staten die zich op eigen kracht nooit zouden kunnen beschermen tegen agressie van grote buurlanden. Dan kunnen de kleinere landen ook profiteren van het feit dat marinepatrouilles ook andere vormen van criminaliteit opmerken, in het bijzonder milieudelicten.

De andere prioriteiten op de Amerikaanse agenda kunnen op minder enthousiasme rekenen. Dat de Amerikaanse kustwacht patrouilleert om illegale Caraïbische migranten te weren roept wellicht begrip op, maar zeker geen bijzondere sympathie. Het Amerikaanse beleid ten opzichte van landen als Cuba en Haïti wordt in de regio met veel scepsis bezien. Voor de drie Europese landen geldt dat zij hier het beleid van de Europese Unie vol-

gen dat, zeker ten aanzien van Cuba, wat tegemoetkomender is. Ernstige conflicten met de Amerikanen roept dit echter vrijwel nooit op. Uiteindelijk beschouwen ook de Europeanen deze regio in de eerste plaats als een Amerikaanse zorg.

Het Statuut en de militaire verantwoordelijkheid van het Koninkrijk

Sinds 1954 – dit jaar dus een halve eeuw – fungeert het Statuut van het Koninkrijk der Nederlanden als de hoogste staatkundige regeling van het rijk. In die vijftig jaar veranderde het lidmaatschap van het transatlantische Koninkrijk. Suriname trad in 1975 uit, Aruba scheidde zich af van de Antillen en verkreeg in 1986 een 'status aparte', een eigen positie als land in het Koninkrijk.

Inhoudelijk bleef het Statuut onveranderd. Het Koninkrijk heeft een unieke structuur van drie formeel autonome landen, waarboven een koninkrijksregering staat die zaken van algemeen belang regelt. Onderliggende principes zijn de vrijwilligheid waarmee dit postkoloniale verband in 1954 werd aangegaan, alsmede ficties van 'gelijkwaardigheid' en 'wederzijdse bijstand' tussen naar schaal en macht volstrekt ongelijke partners. Het Statuut werd een halve eeuw geleden omschreven als 'geen eeuwig edict'. Dat het toch overeind blijft is minder

te danken aan de voortreffelijkheid van het Statuut dan aan zijn rigiditeit. Iedere wijziging dient unaniem door de partners te worden onderschreven. Dat is, terzijde, ook de reden waarom Den Haag noch de onafhankelijkheid, noch bijvoorbeeld een provinciestatus eenzijdig aan de Antillen en Aruba kan opleggen.

In Nederland is en wordt vaak gepleit voor een inhoudelijke wijziging van het Statuut, die de Caraïbische autonomie verder zou inperken. Overzee bestaan daar tot op heden onoverkomelijke bezwaren tegen. Ook onder de huidige verhoudingen kan Nederland overigens uiteindelijk het laatste woord hebben. De koninkrijksregering heeft een ruim mandaat en bestaat uit het Nederlandse kabinet, uitgebreid met een vertegenwoordiger van het Antilliaanse kabinet en een van het Arubaanse. Een koninkrijksparlement is er niet. Als het er werkelijk om spant beslist Nederland. Den Haag is echter ontevreden met de definiëring van het mandaat, dat het ruimer zou willen zien, en met het gevoelen dat nu vooral achteraf ingegrepen kan en moet worden als zaken overzee scheef zouden groeien. De discussie over het Statuut loopt nu al jaren. Het is niet uitgesloten en om allerlei redenen ook wel wenselijk dat deze in de toekomst tot structurele aanpassingen leidt. Deze kwestie kan hier echter blijven rusten.

Het Statuut definieert enkele zaken als behorend tot de verantwoordelijkheid van de koninkrijksregering. De belangrijkste van deze 'koninkrijksaangelegenheden' zijn buitenlands beleid en defensie, de bepaling van het staatsburgerschap en het waarborgen van deugdelijk bestuur in de afzonderlijke landen. Het Statuut geeft dus een directe aanwijzing van het waarom en hoe van de militaire aanwezigheid van het Koninkrijk in en om de Nederlandse Antillen en Aruba.

Traditionele taken

De traditionele hoofdtaken van de krijgsmacht in de Caraïben zijn de verdediging van het grondgebied van het Koninkrijk en het verlenen van militaire bijstand aan de autoriteiten in de Nederlands-Caraïbische landen. De militaire aanwezigheid van het Koninkrijk krijgt gestalte in de vorm van de Koninklijke Marine onder bevel van de Commandant Zeemacht

De mijnenveger Hr. Ms. Abraham Crijnsen en een schip van de Kustwacht bij Curaçao, 1996

(Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KL)

Caraïbisch Gebied (CZMCARIB). Hij heeft zijn hoofdkwartier op de permanente marinebasis Parera, op Curaçao. Op dat eiland bevinden zich tevens de marinekazerne Suffisant en, op het vliegveld Hato, de faciliteit Hato Militair. Op Aruba ligt de tweede basis van de KM, de marinierskazerne Savaneta. Op Sint-Maarten bevindt zich alleen een steunpunt ten behoeve van de Kustwacht, formeel een civiele organisatie.

De laatste oorlogshandelingen in en rond de Nederlandse Caraïben dateren uit de Tweede Wereldoorlog. Sindsdien, en dus ook sinds in 1954 het Statuut van kracht werd, is nooit sprake geweest van aanvallen op en vrijwel nooit van serieuze bedreiging van de territoriale integriteit van de Caraïbische landen van het Koninkrijk. Of dit te danken is geweest aan de permanente militaire aanwezigheid van de krijgsmacht laat ik aan het oordeel van de lezer.

Feit is dat de krijgsmacht in de Nederlandse Caraïben de afgelopen zes decennia dus nooit in een oorlogssituatie heeft verkeerd.

Interstatelijke conflicten waarin het Koninkrijk militair betrokken zou kunnen worden lijken ook thans niet waarschijnlijk.³

Wel heeft de Koninklijke Marine eenmaal, in de dagen van de Curaçaose revolutie van 30 mei 1969, gewapenderhand ingegrepen om de orde ter plekke te herstellen. Dit optreden vond plaats op verzoek van de Antilliaanse regering aan de koninkrijksregering, was succesvol en kortstondig en verliep vrijwel rimpelloos en zonder bloedvergieten. Dat deze militaire ondersteuning werd geboden was conform artikel 43, lid 2 van het Statuut, dat het Koninkrijk verplicht de deugdelijkheid van het bestuur in de drie betrokken landen te waarborgen. Naar het oordeel van de Antilliaanse regering was op deze grond een

Patrouillerende Nederlandse mariniers tijdens de UNMIH-vredesmissie, maart 1995 (Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KL)

ingrijpen geboden, een oordeel dat vervolgens van Nederlandse, c.q. koninkrijkszijde werd onderschreven en opgevolgd.

Vooralsnog is het bij dit ene, voor Nederland overigens bijkans traumatische ingrijpen gebleven. Een herhaling is echter niet uitgesloten, zeker niet in het huidige gespannen klimaat op Curaçao. Een *worst case scenario* daarbij is dat er onlusten zouden uitbreken die naar Nederlands oordeel wél en naar oordeel van de Antilliaanse regering geen aanleiding geven tot militaire ordehandhaving op grond van de waarborgfunctie van het Statuut. Nog gecompliceerder zou het worden indien onlusten zouden volgen op een Haags besluit – in Nederland regelmatig en vaak luchthartig bepleit – de Antilliaanse regering tijdelijk terzijde te schuiven of onder curatele te stellen. Indien daarop onlusten zouden volgen zou Den Haag zich gedwongen kunnen zien om, tegen de geest van het Statuut, eenzijdig het besluit te nemen tot een militair herstel van de orde. Een dergelijk scenario is uiteraard niet gewenst en gelukkig ook niet waarschijnlijk.

De ironie wil dat het enige verzoek

sinds 1969 om ingrijpende 'harde' militaire bijstand van de Koninklijke Marine nu juist kwam van de Antilliaanse regering en vervolgens in eerste instantie door de Nederlandse regering werd afgewezen. Dat deed zich voor in 2003, toen de toenmalige regering-Ys in het kader van een harde actie tegen de drugshandel en wapenbezit op Curaçao enkele beruchte wijken volledig had willen laten afgronden door de KM, om deze vervolgens door de eigen politie te laten doorzoeken. Nederland hield dit af maar stuurde wel een team van experts om deze optie te onderzoeken. De conclusies van het team werden

³ Het meest waarschijnlijk onder de vele niet-waarschijnlijke scenario's zou nog zijn dat het slepende grensconflict tussen Guyana en Suriname tot een gewapend conflict leidt, zoals dit ook in 1967 en 1969, dus nog voor de onafhankelijkheid van Suriname, bijna het geval was. Suriname zou dan mogelijk om Nederlandse ondersteuning vragen, Guyana om Britse. De meest waarschijnlijke uitkomst zou toch zijn een militaire bemiddeling onder auspiciën van de regionale organisaties CARICOM en/of de OAS, of eventueel van de VN. Noch Nederland, noch het VK zou graag direct militair betrokken willen zijn bij de afwikkeling van een door henzelf tijdens de koloniale periode en de dekolonisatie nooit opgeloste grenskwestie.

aan de Antilliaanse regering aangeboden. Het heeft vooralsnog niet tot duidelijke afspraken geleid.⁴

De KM kan, naast bovengenoemde 'harde' militaire bijstand – die voorts heeft bestaan uit het verlenen van assistentie bij het bewaken van de Koraal-Spechtgevangenis op Curaçao, bij gevangentransport tussen de eilanden en bij bommeldingen – ook 'zachte' bijstand verlenen. Het gaat dan om directe hulpverlening in noodgevallen. In Caraïbische context betreft dat vooral hulpverlening bij orkaanpassages, zoals in de jaren negentig bij de rampzalige orkanen Luis, Lenny en George. Orkanen behoren nu eenmaal tot de onvermijdelijkheden in de Caraïben; hulpverlening bij orkaanpassages zal dus altijd tot het takenpakken van de KM in de regio behoren. Deze lokaal uiteraard zeer gewaardeerde hulp kan, anders dan de 'harde' variant, na een verzoek hiertoe door de Antilliaanse of Arubaanse gouverneur direct, dus zonder tussenkomst van de Rijksministerraad, worden verleend. De gouverneur is dan verantwoordelijk voor de aansturing.

Nieuwe taken

Als gezegd zijn de traditionele hoofdtaken van de krijgsmacht in de Caraïben nog altijd de verdediging van het grondgebied van het Koninkrijk en het verlenen van 'harde' en 'zachte' militaire bijstand. Sinds de jaren negentig van de twintigste eeuw is het takenpakket van de krijgsmacht verbreed. De nieuwe taken liggen in de sfeer van bescherming van de territoriale wateren rond de Antillen en Aruba en bestrijding van drugshandel in de internationale wateren van de Caraïben.

War on drugs

Voor de bescherming van de territoriale wateren rond de Antillen en Aruba, in het bijzonder tegen drugshandel, is in 1996 de Kustwacht ingesteld. Dit is juridisch een civiele organisatie, die personeel, operationeel en

materieel wordt ondersteund door de Koninklijke Marine. Anders dan wel wordt gedacht vloeit deze Kustwacht niet in eerste instantie voort uit een Haags initiatief dat de Antillen en Aruba min of meer moest worden opgelegd. De eerste plannen kwamen juist van Caraïbische zijde: Aruba vroeg er al in 1987 om. Dat het vervolgens vrij lang duurde voordat de Kustwacht officieel operationeel was, illustreert de delicate verhoudingen binnen het Koninkrijk en de Haagse onmacht om eenzijdig beleid te formuleren en door te drukken.

Aanvankelijk was Nederland niet enthousiast, redenerend dat dit initiatief niet tot de traditionele taken van de zeemacht behoorde. In 1994 was Den Haag echter om en werd een Gemengde Commissie Kustwacht ingesteld. Hierop volgde een moeizaam onderhandelingsproces over bevoegdheden, aansturing en kostenverdeling, waarbij Aruba en Nederland elkaar snel vonden, maar de Antillen uit beduchtheid voor aantasting van hun autonomie eisen stelden die door betrokken minister Voorhoeve als 'juridische haarkloverij' werden afgedaan. In de Nederlandse politiek werd de irritatie harder verwoord. Uiteindelijk werd overeengekomen dat de Kustwacht juridisch een civiele organisatie zou zijn met als taak de bescherming van de territoriale wateren van de Nederlandse Antillen en Aruba. Zij is bevoegd binnen de territoriale wateren onder jurisdictie van het Openbaar Ministerie vaartuigen te detecteren en aan te houden.

Formeel staat de Kustwacht onder de directe verantwoordelijkheid van de koninkrijksregering. De beleidsmatige aansturing ligt echter in handen van het tripartite overleg bestaande uit de ministers van Justitie van de drie landen van het Koninkrijk. De directe supervisie wordt uitgeoefend door de procureurs-generaal van de Nederlandse Antillen en Aruba – die op hun beurt ook weer functioneren onder auspiciën van de koninkrijksregering. De KM faciliteert deze civiele orga-

nisatie Kustwacht; daarom heeft de Commandant Zeemacht Caraïbisch Gebied ook een tweede civiele hoofdtak als Commandant van de Kustwacht N&A.

De kostenverdeling van de Kustwacht werd vastgelegd op tweederde door Nederland en eenderde door de Antillen en Aruba. Oranjestad en vooral Willemstad hebben sindsdien niet altijd aan de verplichtingen kunnen of willen voldoen. De resulterende schulden zijn in 2003 door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties kwijtgescholden aan de Antillen, terwijl voor Aruba een aparte regeling werd getroffen. In 2003 voldeden beide landen aan hun verplichtingen.⁵

Het eigen personeel van de Kustwacht bestaat uit 140 personen, aangevuld met een twintigtal personeelsleden van de KM; zij beschikt over eigen operationele middelen (kustwacht-cutters, inshore-vaartuigen en patrouilleboten) en heeft drie steunpunten, op Aruba, Curaçao en Sint-Maarten. In de praktijk is ondersteuning van de Kustwacht de hoofdtak van de marine. Volgens opgave van het ministerie van Defensie vliegen de P3C-Orions van de KM 95 procent van de tijd ten behoeve van de Kustwacht. Het marinedregat vaart voor hetzelfde deel van de tijd ten behoeve van counterdrugoperaties.⁶

Daarnaast – maar in termen van tijdsinvestering aanmerkelijk bescheiden

4 Informatie van de toenmalige Gevolmachtigde Minister van de Nederlandse Antillen, C.P. de Haseth, respectievelijk van de Marinevoorlichting/Defensievoorlichting, ministerie van Defensie.

5 Zie voor de gang van zaken bij de instelling van de Kustwacht Gert Oostindie & Inge Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden. Het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940-2000* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2003), dl. 3, blz. 270-5. Zo ook Oostindie & Klinkers, *Decolonising the Caribbean*, blz. 143-4. Informatie over de recente financiële regelingen ontleend aan de Marinevoorlichting/Defensievoorlichting, ministerie van Defensie.

6 In het verband van Kustwacht en CTG 4.4 (zie direct hieronder).

ner – werkt de marine in internationale wateren onder de paraplu van de *Joint Inter Agency Task Force South* (JIATFS). Dit samenwerkingsverband, waarin de Amerikanen een dominante rol hebben, is voornamelijk gericht op ‘counterdrugs’-operaties. De CZMCA-RIB is in deze context als *Commander Task Group 4.4* (CTG 4.4) ondercommandant van JIATFS. Deze organisatie beschikt niet over eigen vlieg- of vaartuigen, maar is een samenbundeling van nationale en internationale inlichtingendiensten, die liaisonofficieren beschikbaar stellen ten behoeve van de coördinatie van het ‘counterdrugs’-beleid in de regio. Naast de Amerikanen heeft binnen de JIATFS alleen het Koninkrijk een bevelsgebied, dat zich dus uitstrekt buiten de territoriale wateren van het eigen grondgebied.

Zowel over de Kustwacht en de ondersteuning van de marine daarbij als over de inzet van de KM bij de bestrijding van drugshandel in de internationale wateren van de Caraïben, wordt in algemene zin vrij positief geoordeeld. De eerlijkheid gebiedt daarbij aan te tekenen dat de beoordelaars tevens *stake holders* zijn: de beide Caraïbische regeringen, die groot belang hechten aan de Kustwacht, ook met het oog op hun imago bij de vs; de Koninklijke Marine, die in de Caraïbische wateren een belangrijk werkteerrein heeft; de Amerikaanse regering, die grote belangen heeft bij het permanent engageren van militaire en politieke ondersteuning voor haar ‘war on drugs’.

Per definitie is de omvang van drugshandel moeilijk vast te stellen. De mondiale handel in cocaïne bedraagt 970.000 kilo, waarvan de helft door de Caraïben zou worden vervoerd richting de vs en Canada danwel Europa. De omvang van de import in Europa, aangevoerd via de Caraïben

danwel direct vanuit Latijns-Amerika, wordt op 280.000 kilo geschat. In 2003 onderschepten de Kustwacht en – in veel mindere mate – CTG 4.4 bijna 10.000 kilo cocaïne, terwijl op basis van inlichtingen van CTG 4.4 in Nederland de grootste vangst ooit (4000 kilo) werd gedaan.

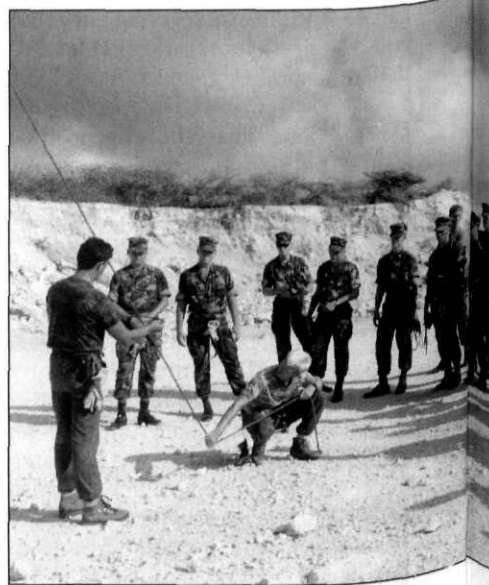
De pakkans blijft dus bescheiden, maar is reëel.

Het ligt voor de hand te veronderstellen dat zonder de zichtbare inspanningen van Kustwacht en CTG 4.4, de drugshandel nog meer zou floreren. Een in opdracht van de drie koninkrijkslanden uitgevoerde evaluatie van de Kustwacht, vatte haar opereren puntig en niet verbloemend samen;

‘in redelijke mate efficiënt en in beperkte mate effectief’.⁷

Hiermee wordt ook diplomatiek succes geboekt. In de maritieme drugsbestrijding werkt het Koninkrijk weliswaar in de eerste plaats mee met de vs, maar daarnaast onder meer in het kader van de JIATFS, ook met de Britten en Fransen. Dit biedt Den Haag, dat te kampen heeft met het negatieve imago *soft on drugs* in eigen land te zijn, de gelegenheid elders in de wereld dit beeld enigszins te corrigeren. Het lijkt niet zó vergezocht ook dit motief een plaats te geven in de verklaring van de Nederlandse inzet voor de Kustwacht.

Overigens heeft het Koninkrijk zich, eveneens in het kader van de ‘war on drugs’, enkele jaren geleden in een potentieel gevaarlijke situatie gemanoeuvreerd. In 1998 stonden de Antillen en Aruba, ondersteund door Nederland, de vs toe twee *Forward Operating Locations* te vestigen op Aruba en Curaçao, ter ondersteuning van maritieme ‘counterdrugs’-operaties. Uitdrukkelijk werd vastgelegd

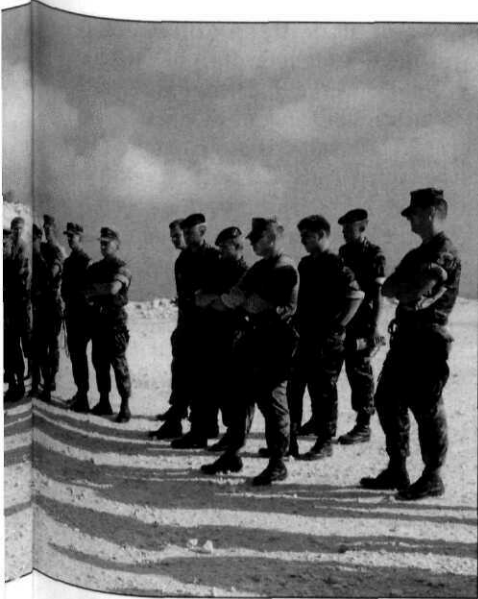

dat deze FOLS niet mogen dienen als militaire uitvalsbases voor Plan Colombia, de Amerikaanse ‘war on drugs’ in Colombia.⁸

Voordelen van de vestiging van deze FOLS zijn duidelijk. Behalve dat zij een bijdrage leveren aan de bestrijding van de drugshandel ondersteunen zij de bereidheid van de landen van het Koninkrijk hiertoe nauw samen te werken met de vs. Dit kan niet alleen politieke voordelen hebben, maar ook de Amerikaanse toerist extra vertrouwen geven in de eilanden. Voorts bieden de FOLS extra werkgelegenheid. Geen wonder dus dat Aruba en Curaçao van meet af aan zeer enthousiast reageerden op de plannen. Niet volstrekt theoretisch is echter dat hierover door de Colombiaanse drugsmaffia anders wordt gedacht. Een nachtmerriescenario is dat een van de vele *warlords* in dat verscheurde land besluit de eilanden – en hun moederland – te straffen voor hun ondersteuning aan de Amerikanen. Een bom in een hotel is gauw gelegd en zou, nog afgezien van de mogelijke kosten in mensenlevens, de in hoge mate van toerisme afhankelijke eilandelijke economieën dramatisch treffen. Alternatieve *targets* te over, zoals het paleis van de gouverneur, een school, etc. Inderdaad een nachtmerriescenario, wellicht temeer onwaarschijnlijk

⁷ *Jaarboek van de Koninklijke Marine 2002*, blz. 49. Het onderzoek werd uitgevoerd door Deloitte en Touche.

⁸ Oostindie & Klinkers, *Decolonising the Caribbean*, blz. 144. Zie ook <http://www.tni.org/drugs/research/fols.htm>.

Oefening van mariniers op de Antillen, 1989

(Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KL)

aan de VN-operatie *United Nations Mission Haiti*. De Nederlandse bijdrage aan deze missie, grotendeels uitgevoerd vanuit de basis Jacmel in het zuiden van Haïti, werd indertijd positief gewaardeerd en was geslaagd in zoverre als de gehele missie geslaagd was. Na een hectische periode vol politiek geweld werd het wettig gezag hersteld. De recente ontwikkelingen hebben echter bevestigd dat daarmee de wortels van de Haïtiaanse problematiek – armoede, overbevolking, een traditie van slecht bestuur, een oprukkende drugsproblematiek – geenszins waren aangetast. In 2004 werd opnieuw militair ingegrepen. De Amerikanen en de Fransen bereidden de weg voor een hernieuwde VN-missie. Nederland is niet gevraagd opnieuw deel te nemen en zal dit waarschijnlijk niet betreuren.⁹

Niet waarschijnlijk, maar ook weer niet geheel uit te sluiten is ten slotte de mogelijkheid dat Nederland in de toekomst nog eens ‘terug naar af’ gaat in Suriname. De eerder vermelde grenskwestie met Guyana zou een aanleiding kunnen zijn, maar ook een dramatische verslechtering van de politieke situatie. Toen begin jaren negentig een nieuwe coup van Bouterse leek te dreigen heeft Nederland, anders dan in 1980, al eens militaire taal gesproken, onder meer door een Orion van de KM van Curaçao naar Zanderij te sturen. Herhaling is nooit geheel uit te sluiten, maar zal door Nederland als het ook maar enigszins kan worden vermeden. Nogmaals, de eigen belangen zijn gering en wegen niet op tegen de kosten en risico's.

Kosten en baten

De aanwezigheid van de Nederlandse krijgsmacht in de Caraïben is een verplichting waaraan, uiteraard, kosten kleven. Deze zijn voor een buitenstaander niet goed te achterhalen, terwijl ook het ministerie van Defensie

terughoudend is in het verschaffen van informatie. Wel kan een en ander worden gezegd over de omvang van de militaire aanwezigheid. Deze omvat zo'n 1100 Nederlandse, 150 Antilliaanse en 39 Arubaanse militairen. Tot het materieel behoren een fregat en het ondersteuningsschip 'Pelikaan'. In principe staan er twee Orions op Curaçao, terwijl er bijvoorbeeld bij orkaannoodhulp op afroep een derde beschikbaar kan worden gesteld.

Vergelijken wij deze cijfers met de militaire aanwezigheid van de overige postkoloniale mogendheden in de regio, dan valt allereerst op dat het Verenigd Koninkrijk zich hier in militair opzicht veel bescheidener manifesteert. Er zijn geen permanente bases. Gedurende de helft van het jaar vaart een Brits fregat in de Caraïben, terwijl Britse Nimrods met enige regelmaat opereren vanaf Puerto Rico of de Amerikaanse FOLS. Onder meer in het voormalige Brits-Honduras, nu Belize, vinden jungletrainingen plaats. Dit alles is echter zeer bescheiden.

Frankrijk en de vs zijn aanmerkelijk steviger vertegenwoordigd. De Franse troepenmacht in de Caraïben omvat volgens eigen opgave 7000 manschappen, waarvan 4000 gestationeerd in Guadeloupe en Martinique en 3000 in Frans-Guyana. In laatstgenoemde provincie beschermen zij onder meer Kourou, lanceerbasis van het Europese ruimtevaartprogramma.¹⁰

De Amerikanen ten slotte hebben, na teruggave van hun basis in Panama, de eigen geassocieerde staat Puerto Rico tot de belangrijkste militaire basis in Latijns-Amerika gemaakt; op het eiland zijn nu enkele duizenden manschappen gelegerd. Veel belangrijker zijn echter de in de vs gelegerde troepen. De Caraïbische regio en Latijns-Amerika vallen onder *US Southern Command* (SOUTHCOM), aangestuurd vanuit Miami.¹¹

De Nederlandse militaire aanwezigheid in de regio vergt aanzienlijke investeringen, waartegenover de niet

omdat diezelfde drugsmafia dankbaar gebruik maakt van de financiële *offshore* faciliteiten van de eilanden – maar toch geen volstrekt ondenkbaar schrikbeeld.

Internationale bijstand en vredesoperaties

Mogelijke nieuwe taken liggen ook in de sfeer van internationale bijstand en vredesoperaties. 'Zachte' militaire bijstand werd bijvoorbeeld in 1998 verleend, toen twee compagnieën werden ingezet voor noodhulp in Honduras en Nicaragua na passage van de verwoestende orkaan Mitch. Met 'harde' militaire bijstand is ervaring opgedaan in Haïti, waar tussen juli 1994 en januari 1996 ongeveer duizend Nederlandse militairen (Koninklijke Marine en Koninklijke Marechaussee) een bijdrage leverden

⁹ Deze enigszins sceptische beoordeling deelde ik ook met de betrokkenen tijdens de briefing in Nederland (1994) en een verblijf van een kleine week op de basis in Jacmel (voorjaar 1995). Dit neemt niet weg dat ook naar mijn waarneming de Nederlandse aanwezigheid in en rond Jacmel door de lokale bevolking zeer werd gewaardeerd.

¹⁰ http://www.defense.gouv.fr/ema/forces/monde/hors_metro/effectifs.htm (geconsulteerd 26-3-2004).

¹¹ <http://www.ciponline.org/facts/dodsc.htm> (geconsulteerd 26-3-2004). Exacte cijfers over de omvang van Southcom zijn niet goed te destilleren uit deze site.

goed te kwantificeren opbrengst staat van een verhoogde veiligheid in het Caraïbische deel van het Koninkrijk. Per definitie profiteert ook het Europese deel van het Koninkrijk van de Kustwacht, in zoverre deze de doorvoer van drugs via de Antillen en Aruba naar Nederland vermindert.¹²

De krijgsmacht zelf kan ook als een onderneming worden gezien die EMPLOOI en werkterrein zoekt. In die zin is het dus, vooral voor de KM, een zegening dat het Koninkrijk zich nog altijd uitstrekt tot de Caraïben. Vanuit militair oogpunt is het een additioneel voordeel dat de overzeese gebiedsdelen net in dit deel van de wereld liggen. Zij bieden immers ruime mogelijkheden tot het trainen van manschappen in tropische omstandigheden. De ervaring die de KM in de Caraïben opdoet, wordt regelmatig gebruikt bij de ondersteuning van krijgsmachtdelen elders, bijvoorbeeld nu in Irak.

In deze context is ook Suriname weer volop in beeld gekomen, namelijk als locatie voor Nederlandse jungletrainingen. Zulke trainingen zijn van groot belang voor het instandhouden van het snelle expeditionaire vermogen van het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade. De keuze voor Suriname vloeit in de eerste plaats voort uit de ideale ecologische en logistieke mogelijkheden die het land biedt. Sommigen zullen echter de keuze voor Suriname niet uitsluitend daaraan willen toeschrijven, maar tevens opvatten als een signaal, temeer daar Nederland zich nog verbonden voelt met de kolonie van weleer.

Lokale waardering voor de krijgsmacht

Dit alles neemt niet weg dat het zwaartepunt van de Nederlandse krijgsmachtactiviteiten, in het bijzonder de KM, in en rond de (Benedenwindse) Antillen ligt. De twee marinebases op Aruba en Curaçao vormen hiervan de kern. Politiek is deze militaire aanwezigheid onomstreden, zowel in Nederland als op de Antillen

en Aruba. Zoals gezegd: het voortduren van de koninkrijksbanden is van levensbelang voor de eilanden en zo wordt dat daar ook ervaren. De daaruit voortvloeiende militaire aanwezigheid op de eilanden bevestigt dit Nederlandse engagement in algemene zin, terwijl de KM ook meer direct vele lokale taken ten behoeve van de lokale bevolkingen verricht.

Niet onbelangrijk is de vraag hoe de lokale bevolking de aanwezigheid van de marine waardeert. Het meeste wat hierover bekend is moet worden gekwalificeerd als anekdotisch en loopt uiteen van de spreekwoordelijke oude vrouwtjes die de mariniers kwamen bedanken voor het herstel van de orde na 30 mei 1969, tot verhalen over ergernis over lomp gedrag van dronken mariniers. Wat het meest kenmerkend is valt te bezien. Men krijgt vaak de indruk dat de KM wordt ervaren – en in die zin niet altijd wordt gewaardeerd – als een Nederlandse institutie, grotendeels bemenst door *makambas* (witte Nederlanders) die zich verre houden van de eilandelijke samenlevingen.

Op de achtergrond speelt hier de vraag hoe Antillianen en Arubanen in algemene zin denken over de koninkrijksrelaties. Eind jaren negentig werd hierover een grootschalig onderzoek gehouden, *Ki sorto di Reino?/What kind of Kingdom?*¹³ Veel van de uitslagen bevestigden de verwachtingen van *insiders*. De overgrote meerderheid op alle eilanden gaven aan niet te zijn geïnteresseerd in onafhankelijkheid. Pragmatische motieven overwegen: het Nederlandse paspoort, de vrije migratie naar Nederland, de economische ondersteuning, de bescherming in koninkrijksverband van territorium, democratie en rechtsstaat. Immateriële motieven als een zekere verbondenheid met Nederland en een interesse voor de Nederlandse taal en cultuur, de bestaande taal- en cultuurkloof zijn er wel, maar spelen een veel minder belangrijke rol.

Behoud van de staatkundige relatie tussen Nederland en de eilanden werd

en wordt door de Antillianen en Arubanen buitengewoon belangrijk geacht. De werkelijke keuze gaat voor hen tussen het handhaven van de huidige situatie van vrij grote autonomie en een intensivering van de betrekkingen met Nederland. Antilliaanse en Arubaanse burgers verwelkomen een sterke, op allerlei onderdelen zelfs geïntensiverde betrokkenheid van Nederland.

Tegelijk sprong een ambivalentie in het oog: er leefden duidelijke reserves over een *daadwerkelijke* intensivering van de Nederlandse betrokkenheid, of het nu gaat om de 'provincie-optie' of minder ingrijpende veranderingen in de relatie.

Wezenlijk daarbij is dat de meeste Antillianen en Arubanen het gevoel hebben dat Nederland onvoldoende begrip en respect heeft voor de lokale maatschappij en cultuur.

Deze combinatie van de sinds 1990 allengs sterkere betrokkenheid van Nederland en het eilandelijke gevoel onvoldoende te worden begrepen gerespecteerd, draagt de kiem van conflicten in zich. De zeer kritische stemming over Nederland in en rond het onlangs gevallen Antilliaanse kabinet-Godett, is daarvan een sprekende illustratie.

Dit zou uiteraard ook kunnen leiden tot groeiende kritiek op de Nederlandse militaire aanwezigheid ter plekke.

¹² Dat er een lange weg te gaan is blijkt wel uit de nog steeds grote stroom drugs vanuit de Antillen naar Nederland; die drugs moeten uiteraard eerst naar de eilanden zijn gesmokkeld. Het helpt niet dat – gelukkig zeer – incidenteel ook mariniers bij deze smokkel betrokken blijken te zijn en daartoe zelfs misbruik hebben gemaakt van hun militaire status en militair materieel.

¹³ Gert Oostindie & Peter Verton, *Ki sorto di Reino?/What Kind of Kingdom? Visies en verwachtingen van Antillianen en Arubanen omtrent het Koninkrijk* (Den Haag: SDU Uitgevers, 1998).

Een Orion van de Marine Luchtvaartdienst boven Willemstad, 1996

(Foto: CAVDKM; collectie: IMG/KI)

Uit *Ki sorto di Reino?* bleek echter dat, althans aan het eind van de vorige eeuw, de aanwezigheid van de krijgsmacht voornamelijk positief werd gewaardeerd. Op alle eilanden zei 90-96% van de bevolking het belangrijk te vinden 'dat Nederland ons land beschermt tegen andere landen'. Op de vlak voor de Venezolaanse kust gelegen Benedenwindse eilanden antwoordde 64% (Curaçao) tot 80% (Aruba en Bonaire) bang te zijn 'voor overheersing door onze grote buurlanden als we ons los maken van Nederland'; zelfs op de onbedreigde Bovenwinden geldt dit voor 48% (Sint-Maarten) tot ruim 60% (Saba en Sint-Eustatius). Grote meerderheden, olopend van 76% in Aruba via 87% in Curaçao en meer dan 90% elders achtte het 'belangrijk dat Nederland zich met de Kustwacht blijft bemoeien'. Op alle eilanden meenden overgrote meerderheden (83-92%)

dat het eigen land zichzelf niet voldoende zou kunnen beschermen tegen de internationale misdaad.¹⁴

Deze uitslagen bevestigen dus niet alleen de wens van de Antillianen en Arubanen om in het Koninkrijk te blijven, maar meer in het bijzonder ook het mandaat van de krijgsmacht ter plekke. Dat is een wezenlijke legitimering voor de aanwezigheid en het werk van de KM en de Kustwacht. Het neemt mijns inziens niet weg dat de culturele en gevoelsmatige kloof die gaapt tussen de Caraïbische Nederlanders en het toch overwegend Nederlandse Koninkrijk, zich ook uitstrekt tot de gevoelens over de 'makambas' van Parera en Savaneta. In het niet geheel irreële scenario van marine-inzet om politiek geïnspireerde lokale rellen of drugsgerelateerde problemen aan te pakken, kan dit extra conflictstof opleveren.

De moraal hiervan is duidelijk. De marine doet er verstandig aan te blijven investeren in goede betrekkingen met de Antilliaanse en Arubaanse bevolking. Het twee jaar geleden op initiatief van de Antilliaanse regering tot stand gekomen project 'Toekomst Antilliaanse Militie' is daarvan een

goed voorbeeld. Dit TAM-project behelst een herziening van de al tientallen jaren geldende regel dat Antilliaanse dienstplichtigen na hun negen maanden militaire training nog drie maanden een civiele opleiding ontvingen. Dat is nu veranderd in zes maanden militaire training en zes maanden civiele opleiding. Met het TAM-project bieden de Antilliaanse regering en de KM juist kansarme jongeren een nieuwe start. Een verstandig project, voor alle betrokkenen.¹⁵

De toekomst

Er is geen enkele reden te verwachten dat de transatlantische koninkrijksbanden in de voorziene toekomst zullen worden verbroken. Waarschijnlijk is wel dat de Antillen-van-vijf verder uiteen vallen en dat het gewicht van het Koninkrijk in het Antilliaanse en Arubaanse bestuur verder zal worden versterkt. In de regionale context dienen zich geen grote veranderingen aan.

Dit alles betekent dat de militaire aanwezigheid van het Koninkrijk in de Caraïben noodzakelijk en breed gewaardeerd blijft. Deze aanwezigheid zal niet wezenlijk van aard veranderen. In dit artikel zijn enkele nieuwe taken en potentiële taken aangeduid; de kerntaken van de krijgsmacht zullen echter dezelfde blijven en voornamelijk gericht op de 'eigen' eilanden. Mogelijk zal, in het kader van de Europese eenwording, daarbij het accent wat meer komen te liggen op samenwerking met de Britten en Fransen, maar grote consequenties zal dit voorsnog niet hebben.

Behalve voor de hierboven aangeduide 'reguliere' militaire taken staat de KM juist op de eilanden voor de uitdaging van verdere vermaatschappelijking: het helpen overbruggen van de kloof tussen de wereld van de 'makambas' en de Antillianen en Arubanen, die door allerlei spelingen van het lot nu eenmaal één Koninkrijk bewonen.

¹⁴ Oostindie & Verdon, *Ki sorto di Reino*, blz. 182-3.

¹⁵ Met financiële steun van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties gaat de KM op Curaçao de komende jaren het aantal Antilliaanse dienstplichtigen dat een militaire en daaraan gekoppeld ook civiele opleiding krijgt verruimen van 90 naar 150 (NRC *Handelsblad*, 23-3-2004).

Personeels voor militaire

L. Polman

Het 'Worldwide Peace-missions Initiative' van de regering-Bush mikt speciaal op Afrika. Binnen vijf jaar moeten 75 duizend Afrikaanse jongelui worden klaargestoomd om te kunnen worden ingezet bij internationale militaire operaties. Voor hun training wil het Amerikaanse Congres 660 miljoen dollar vrijmaken.

Alleen al onder de vlag van de Verenigde Naties worden momenteel op veertien plaatsen in de wereld vredesmissies gaande gehouden door in totaal ruim 50 duizend blauwhelmen. De door de Veiligheidsraad verordonneerde VN-missies in Haïti, Burundi, Sudan en Ivoorkust vereisen de inzet van nog eens 20 duizend soldaten, maar door de omvang van de operaties in Irak, Afghanistan en op de Balkan komt de formatie daarvan in het gedrang.

Veel moeizamer nog dan de personeelswerving voor VN-missies, verloopt de rekrutering voor de lopende Amerikaanse militaire missies. Vooral naar Irak willen Amerikaanse jongens en meisjes niet. Maar Nigerianen, Jamaïcanen, Mexicanen, Koreanen, in Amerika op tijdelijke verblijfsvergunningen, willen wél. Graag zelfs. Langs een *tour of duty* in Irak kunnen buitenlanders een Amerikaans paspoort verdienen. Het Amerikaanse leger in Irak telt nu in Irak alleen al 37.041 buitenlandse soldaten. 'Green Card Soldiers' worden ze genoemd, want groen is de kleur van hun vreemdelingendocument.

Voor hulp bij het invullen van de papierwinkel die de aanvragen van

het Amerikaanse paspoort omringt, heeft de US Army zelfs een speciale afdeling in het leven geroepen. Tijdens de Eerste Golfoorlog, toen de noodzaak voor de inzet van Green Card Soldiers nog niet zo bitter was als nu, duurde het nog drie jaar voordat de buitenlandse rekruteren paspoort mocht komen ophalen. Nu hebben ze de toezegging al als ze in een rekruteringsbureau één paspoortfoto en 310 dollar administratiekosten inleveren en een helm aanpakken.

Irakezen komen met steeds grote regelmaat 'Amerikaanse' militairen tegen die geen woord Engels spreken en niet precies weten waar Washington ligt.

Het zijn niet alleen de gevaren in Irak die 'echte' Amerikanen tegenhouden om zich naar Irak te laten sturen. In het algemeen wordt de verdediging van het vaderland steeds vaker werk dat Amerikanen niet willen doen, zoals dakdekken en schoonmaken ook vaker door buitenlanders worden gedaan. Bezuinigingen op Defensie hebben geleid tot lagere salarissen en snijden in de extra beloningen waarmee jongelui vroeger over de streep getrokken werden, zoals een studiebeurs tot 50.000 dollar, of een baan bij de Amerikaanse posterijen na je diensttijd.

Werving re missies

Langzaam verandert het Amerikaanse leger in een soort gastarbeidersleger, van soldaten die loyaal zijn aan hun eenheid en hun officieren maar niet aan de Republiek. We weten hoe dat is afgelopen voor de Romeinen.

En toch moet als het aan Bush ligt iedereen die internationaal militair wil opereren, Verenigde Naties dan wel zomaar landen, straks kunnen putten uit dat nieuw aan te leggen reservoir van 75.000 Afrikaanse soldaten. Doet me denken aan een ideetje waarmee onze eigen Wim Kok, toen hij nog premier was, al eens op de proppen kwam. Het had een iets ander jasje dan het plan van Bush, maar kwam neer op dezelfde worst-voor-de-neus. Kok stelde voor om Afrikaanse landen per beschikbaar te stellen blauwhelm korting te geven op de aflossing van hun schulden aan het Westen. Ook toen al werden internationale militaire operaties sneller gelanceerd dan rekruteringsbureaus konden bijbenen.

Hier in West-Afrika zien ze de westerse wervingsproblemen niettemin handenwrijvend aan. *Private Adegboyega Adewumi* was advocaat in Nigeria, maar zag zijn kans schoon toen *Gulf War II* uitbrak. Hij gaf zijn praktijk in Lagos op, meldde zich bij

een rekruteringskantoor in Amerika en zit nu tevreden met een helm op in Irak op uitreiking van zijn Amerikaanse paspoort te wachten.

Mohammed Kallon was in zijn vaderland Sierra Leone al soldaat. Hij sleet zijn leven achter een stapeltje lekke zandzakken in de Sierraleonense bush – als het regende verscholen onder een plu van bananenbladeren, als het muggentijd was, klapperend van de malaria. Zijn salaris bedroeg 80.000 leones per maand (36 dollar) en werd bovendien zelden of nooit uitbetaald. 'Ik had altijd honger,' zegt hij. 'Tenzij ik mensen liet betalen om langs me heen te mogen.'

Hoe, is een lang verhaal, maar Kallon heeft het vanuit de Sierraleonense bush helemaal naar Bagdad geschopt. 'Het paradijs,' zegt hij. Van de Amerikaanse legerleiding krijgt hij drie maaltijden per dag. Een uniform zonder scheuren. Iedere maand salaris. En Kallon heeft nu een Amerikaans paspoort. Hij is met verlof in Sierra Leone en steekt er de dorpsjongelui, die zwijmelend om hem heen drommen, de ogen mee uit.

Zijn advies aan dorpsgenoten die ook wel naar een internationale militaire operatie zouden willen: 'Nooit zeggen dat je moslim bent'.

BERICHT UIT AFRIKA

Goed voorbeeld

commodore E. J. Oliemans*

Hoe komt het dat kinderen gaan stelen of juist niet, dat ze voortdurend liegen of juist altijd vertellen wat ze hebben uitgehaald? Tal van factoren spelen hierbij een rol: erfelijkheid, sociale omgeving, traumatische gebeurtenissen etc. Maar in ieder geval is het gedrag van vader en/of moeder zeer bepalend. Als ouders hun kinderen met respect behandelen, dan zullen kinderen niet zomaar respectloos gedrag vertonen. Als ouders altijd open en eerlijk zijn, zullen kinderen dat ook eerder zijn. Ze zullen echter veel minder open en eerlijk zijn als hun ouders voortdurend zaken verborgen houden. Als ouders met de mond belijden linksaf te moeten en ze gaan rechtsaf, zullen kinderen het op den duur niet abnormaal vinden als ze ook zelf anders doen dan dat ze zeggen. Ouders kunnen nog zo veel regels opstellen over bedtijd, eetgewoontes of spijbelen, ze hebben pas zin als de ouders zelf in de geest van die regels handelen.

Is die situatie voor volwassenen nu zoveel anders? Ik beweer van niet. In mijn vorige bijdrage over betrouwbaarheid en vertrouwen had ik aangekondigd wat praktische mogelijk-

heden aan te geven. Welnu: in het voorbeeldgedrag zit *de* mogelijkheid om daar invulling aan te geven. Wie herinnert zich niet de sergeant of sergeant-majoor-instructeur die de officieren in spé voorging in alle fysieke uitdagingen? Hem volgde je zonder aarzelen. Wat hij uitdroeg draagt menigeen tientallen jaren later nog steeds in zich. Niet het gedrag van zijn collega die de speedmars vanaf zijn fiets of vanuit de jeep gadesloeg.

Als een commandant een rookverbod uitvaardigt, maar zelf wel op zijn kantoor rookt, gaan anderen dat ook doen. Als een commandant zich altijd als goed gastheer gedraagt, zullen velen dat voorbeeld volgen. Als een commandant dienstvervoer gebruikt voor privé-zaken, gegarandeerd dat anderen dat ook gaan doen. Als een commandant altijd nauwgezet functioneringsgesprekken voert, wordt dat bijna vanzelf 'de norm'. Als een commandant grof taalgebruik hanteert, is het voor een aantal mensen een goede reden dat ook te doen.

Bij al die 'kleine' voorbeelden kan iedereen zich wat voorstellen. Maar het werkt ook bij de 'grote' voorbeelden. We bevinden ons midden in een heel groot reorganisatietraject. Ontelbare mensen moeten daarin hun steentje bijdragen. Het opzetten van nieuwe organisaties begint bij het vaststellen van de taak en

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van commodore Erik Oliemans en kolonel Frans Matser, beide werkzaam bij het Commando Dienstencentrum (CDC) in oprichting.

doet goed volgen

TEGGENWICHT

het product van die organisatie-eenheid. En eindigt met 'de hark' en 'de rangen'. De 'hark' wordt in ieder geval niet gemaakt en niet gevuld met 'rangen', omdat het 'toevallig' goed uitkomt voor mensen die nog 'een plekje moeten hebben' in de organisatie. Als blijkt dat op hoog niveau tegen dit principe wordt gezondigd, is het niet verwonderlijk dat dat op lager niveau ook gebeurt.

Datzelfde geldt voor de generaal die verantwoordelijk is voor de inrichting van een nieuwe staf. Als er 12.000 banen moeten verdwijnen, kan het niet anders dan dat die generaal zijn nieuwe staf veel kleiner maakt dan iedereen denkt. Het gevolg zal zijn dat die gedachte ook postvat bij mensen lager in de organisatie, die met de keuze van een of twee functies te maken krijgen.

Het geldt ook voor de generaal die verantwoordelijk is voor de stafstukken. We hadden immers beloofd de bureaucratie in te dammen. Als de generaal het voor elkaar krijgt de stapel papier te halveren, zal hij ook vanuit de organisatie documenten ontvangen van twee velletjes A-4 in plaats van halve regenwouden. En bovendien zal de kwaliteit toenemen.

Ik wil nog even terugkomen op mijn bijdrage over betrouwbaarheid en vertrouwen in de Militaire Spectator van april: als u ziet dat de

topfunctionarissen van defensie elkaar echt vertrouwen en u weet dat zij daarbij risico hebben genomen, omdat dat in het verleden niet altijd het geval was, dan zet dat u aan het denken. U zult uzelf de vraag stellen: als zij dat kunnen, waarom ik niet? Waarom zou ik mijn collega met een ander kleur pak ook niet eens een keer echt vertrouwen? Dat scheelt mij een boel tijd en het maakt het leven een stuk eenvoudiger. En uw mensen zullen dat herkennen en zich ook zo gaan gedragen. Net zoals toen u nog kind was en zag hoe uw ouders de inspiratie waren om uw gedrag aan te passen.

Bij grote veranderingsoperaties wordt altijd gezocht naar de beste manier om over die veranderingen te communiceren. Alle communicatietrucs worden daarbij uit de kast gehaald. Maar het is mijn stellige overtuiging dat er maar één effectieve manier is om te communiceren: door middel van voorbeeldgedrag.

Terwijl ik dit schrijf, realiseer ik me dat ook ik niet altijd het goede voorbeeld heb gegeven. Dat geldt ongetwijfeld ook voor u. Maar als we ons daarvan bewust zijn, weten we tegelijkertijd wat ons te doen staat: verlang niet van anderen wat je ook niet van jezelf verlangt. Gewoon doen wat je hebt gezegd. Ingewikkelder is het *echt* niet!!!

MENINGEN van anderen

Om de toekomst van het verleden

In het editoriaal van de *Militaire Spectator* (MS) van maart 2004 schrijft de redactie terecht:

een fundamenteel debat in politiek en samenleving over de vraag waarom de BV Nederland er eigenlijk een krijgsmacht op nahoudt, wat het ambitieniveau van de krijgsmacht behoort te zijn en hoe de krijgsmacht dan moet zijn ingericht vindt niet plaats, met als gevolg dat er in de samenleving geen breed gedragen visie op de rol van de krijgsmacht bestaat

(bladzij 126). De redactie komt (op bladzij 127) met de volgende oplossing:

Het wordt tijd voor een grote sprong voorwaarts, richting totstandkoming van een krijgsmachtmuseum, dat op eigentijdse wijze de geschiedenis van de Nederlandse krijgsmacht voor een breed publiek toegankelijk maakt en tegelijkertijd op professionele wijze het unieke militair-historische erfgoed voor het nageslacht bewaart.

Kostenplaatje

Ik kan niet met dit voorstel instemmen. Immers, de redactie heeft kennelijk geen enkel idee wat het mogelijke kostenplaatje zou zijn. Bovendien speelt de kwestie van één krijgsmachtmuseum al enige jaren. J.A. Buijse (voormalig directeur Legermuseum) en mr. W. Hekman (voorzitter Traditiecommissie Krijgsmacht) hebben zich hiervoor al sinds het begin van de jaren negentig sterk gemaakt.

De marine (Marine Museum Den Helder en het Mariniers Museum te Rotterdam) haakte al meteen af, die voelde niets voor een locatie op de Veluwe (Arnhem of Nunspeet) en wees op de verbondenheid van de beide marinemusea met de genoemde steden. Overigens had de

marine ook een slechte ervaring uit de negentiende eeuw, namelijk dat zij toen de verzameling scheepsmodellen uit de zeventiende en achttiende eeuw aan het Rijksmuseum moest afstaan, kennelijk omdat dit unieke maritiem historisch erfgoed op professionele wijze voor het nageslacht te bewaren. Het werd in het Rijksmuseum jarenlang verwaarloosd en eerst recentelijk hersteld.

De directeurs van het Militaire Luchtvaart Museum en het Legermuseum, die niet een dergelijke ervaring hebben, hebben elkaar gevonden in het concept.¹ Hierin speelden ook aangelegenheden betreffende de exploitatie een belangrijke rol.

Voor een gezamenlijk museum zijn besprekingen gevoerd tot op het hoogste niveau en de besluitvorming is al een ver gevorderd stadium. De locatie zou het terrein zijn van het voormalige Militair Longcentrum op de Vlasakkers (binnen de gemeentegrenzen van Amersfoort), en met volledige steun van de burgemeester van Amersfoort.

Bezuinigingen

De huidige bezuinigingen gooien echter roet in het eten: je kunt enerzijds niet bezuinigingen doorvoeren en daarbij veel personeel op straat zetten en tegelijkertijd nieuwbouw plegen, verhuizen en herinrichten voor vele tientallen miljoenen euro's. Mocht dat plan ooit nog van de grond komen, dan pas zeker over tien tot twintig jaar.

Overigens, in deze plannen van samenvoeging was, toen er in het begin nog sprake was van een krijgsmachtmuseum op de voormalige Winkelbankkazerne te Nunspeet, het ook de bedoeling dat ook de historische verzamelingen daarnaartoe zouden gaan. Bij een eventuele samenvoeging van Legermuseum en Militaire Luchtvaart Museum, zouden de historische verzamelingen, al dan niet de wat weidse naam 'museum' voerend, blijven bestaan.

Hierbij moeten we ons overigens wel het volgende realiseren, Nederland is circa 300 kilometer lang en nog geen 200 kilometer breed (ruim bemeten), echter de oppervlakte is beduidend minder. Op deze

kleine oppervlakte tellen we vijf officiële militaire musea en ruim veertig traditiekamers, historische verzamelingen, regiments- en korpsmusea.

En dan heb je ook nog Overloon, Hartenstein en andere oorlogs- of verzetsmusea, die geen directe band met defensie hebben. Dat is nogal wat, dus aan reclame voor het leger of aandachttrekkende historie hebben we ruimschoots voldoende. Defensie zou wat meer kunnen doen aan het publieksvriendelijke karakter, vooral ten aanzien van de toegankelijkheid voor het publiek.

Militaire traditie

Bovendien moeten de ruim veertig traditiekamers, historische verzamelingen, regiments- en korpsmusea bij de desbetreffende onderdelen blijven om de traditie te handhaven. Die militaire traditie is een sociaal proces, waarbij elementen van overlevingsgoed, het geheel van historisch gegroeide waardevolle gebruiken en verplichtingen, onder meer gebaseerd op en/of ontleend aan grote daden en gedragingen van personen en/of eenheden, van generatie op generatie worden overgedragen door contactvormen die worden gekenmerkt door continuïteit. Deze gewoonten en/of gebruiken dragen zinnig bij aan een goede korpsgeest en zijn daardoor bevorderend voor onderlinge verbondenheid, saamhorigheid.²

De redactie van de *Militaire Spectator* heeft er echter terecht op gewezen dat:

de publieke presentatie verdient meer prioriteit dan zij in de afgelopen jaren heeft gekregen

(bladzij 127).³ Dit verschijnsel is zo langzamerhand een honderdtal jaren oud. In 1907 maakte W.K.L. van Helden, luit-

1 Hoewel moet worden opgemerkt dat een groot aantal vaandels dat de schutterijen hebben ingeleverd omstreeks 1907 daar ruim zestig jaar gewikkeld in kranten op een zolder hebben gelegen.

2 Bundel Krijgsmacht, die in april 2004 is uitgegeven door de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

3 Maar het is dan ook al weer jaren geleden dat de *Militaire Spectator* aandacht heeft besteed aan traditie en de militaire musea.

nant-generaal der cavalerie b.d., adjudant in buitengewone dienst van H.M. de koningin, zich zorgen over de voorlichting van de landmacht. Hij wende zich met deze zorgen tot koningin Wilhelmina, die hem als volgt op 24 september 1907 schriftelijk beantwoordde:

Ik blijf voorts van oordeel dat een juiste voorlichting van het publiek inzake de landsverdediging, voor zover het geen geheime kwestie betreft, hoogst gewenst, ja noodzakelijk is. Deze voorlichting zoude kunnen geschieden in den vorm van brochures of dagblad-artikelen, welke zoveel mogelijk voor een ieder verkrijgbaar zijn en voor een ieder bevattelijk moeten zijn.⁴

Voor mij, en ik denk ook voor vele anderen, zijn deze woorden van koningin Wilhelmina uit het hart gegrepen.

⁴ Dossier van Helden (Legermuseum Delft).

Een nieuwe museumlente?

Het editoriaal van Militaire Spectator 3-2004 (jrg. 173) schetst een somber beeld van de publieke zichtbaarheid van de krijgsmacht in ons land; weliswaar staat het bestaansrecht van Defensie buiten kijf, maar een politiek en publiek debat over de toekomst ervan vindt niet plaats. Kennelijk is de krijgsmacht maatschappelijk relevant, maar vragen naar de mate waarin, de politieke ambitie met de krijgsmacht en de inrichting ervan, zijn en blijven onbeantwoord. Dat gebrek aan visie, zo lees ik het editoriaal, leidt er toe, dat Defensie een speelbal blijft voor 'bezuinigers'. Inderdaad, een somber beeld. Maar evenzeer een realistische waarneming.

Het editoriaal breekt vervolgens een lans voor een steviger verankering van de krijgsmacht in de samenleving. Een recept dat gezien de eerdere diagnose voor de hand ligt. Publieke presentatie en de dialoog met de samenleving staan centraal in de remedie. Voor de invulling daarvan

Reorganisatie van Directie Voorlichting
Ik vermoed dat de redactie van de Militaire Spectator hier eveneens mee akkoord is. Immers, zij schrijft op bladzij 127:

De Directie Voorlichting zal – naast woordvoering en reageren op vragen van buiten – veel nadrukkelijker en proactiever moeten uitleggen wat de krijgsmacht doet en kan betekenen voor de samenleving. De nieuwe Chef Defensiestaf zal, zeker met het wegvallen van de bevelhebbers op termijn, daarbij de ruimte moeten krijgen om zich richting politiek en samenleving te profileren als het militaire boegbeeld van de krijgsmacht

Dit betekent tevens een reorganisatie van de Directie Voorlichting. Deze zal brochures moeten schrijven, zoals bijna honderd jaar geleden door koningin Wilhelmina aangegeven. Tevens zal die directie met de militaire experts van dagbladen en tijdschriften nauw contact moeten onderhou-

den, opdat deze experts de juiste gegevens krijgen om het publiek op de juiste wijze te informeren.

Ik herinner mij dat in de jaren vijftig en zestig officieren op scholen met succes inlichtingen gaven over de krijgsmacht. Ik weet niet of dat nu ook gebeurt. Mocht het onverhoopt niet meer gebeuren, dan is het noodzakelijk om deze activiteit te hervatten. Een reorganisatie van de Directie Voorlichting is dus noodzakelijk.

En hiermee wordt tevens voorkomen dat de maritieme en militaire musea geconcentreerd worden om voorlichting te geven waardoor hun functie, de traditie van de onderdelen te bewaren, zo noodzakelijk voor de eenheden, niet meer uitgeoefend zou kunnen worden.

dr. F. SNAPPER

wordt vervolgens een rol toegedicht aan de krijgsmachtmusea. Ik ben het daar graag mee eens.

Het editoriaal legt ook hier een vinger op een zere plek: het ministerie heeft visie noch beleid ontwikkeld over behoud/beheer en presentatie door de afzonderlijke krijgsmachtdelen, die meer of veel-er het bedienen van de eigen, vertrouwde achterban beogen, dan het slaan van een brug tussen krijgsmacht en samenleving. Uiteraard zijn er uitzonderingen op deze constatering, maar die bevestigen de spreekwoordelijke regel slechts.

Het pleidooi in het editoriaal om te komen tot een integrale museale presentatie door de krijgsmacht, die de som der krijgsmachtdelen overstijgt, is mij uit het hart gegrepen. Een pleidooi overigens, dat al eerder en vaker door anderen, wellicht in andere bewoordingen, werd gevoerd.

In dat licht wijs ik hier en nu graag op de verdergaande voorstellen die het Militaire Luchtvaart Museum en het Legermuseum in de afgelopen jaren hebben gedaan; voorstellen gericht op betere – integrale –

publieke presentatie van de krijgsmacht met een aanbod dat zijn legitimatie vindt in maatschappelijke relevantie, op optimalisering van het behoud van het erfgoed, en op efficiencywinst, ook al door zakelijker bedrijfsvoering. Er zijn onlangs concrete plannen – uiteenlopend van presentatie en beheer tot aan herhuisvesting – aan de besluitvormers aangeboden.

Beide musea zijn al langer doordrongen van de *sense of urgency*, van de noodzaak van maatschappelijke relevantie, van maatschappelijke verankering. Het is bemoeidigend om in de Militaire Spectator daarvoor steun te vinden.

Het editoriaal spoort het ministerie aan. Mijn steun heeft het daarbij.

R. TER BEEK,
Voorzitter Raad van Toezicht

BOEKEN bespreking

Boyd - The Fighter Pilot Who Changed the Art of War

Door Robert Coram, 484 blz., met
zwart-wit foto's, Uitgeverij Little,
Brown and Company, Boston, 2002
ISBN 0 316 88146 5
US\$ 27,95

Volgens vele Amerikaanse luchtvaart-
historici behoort kolonel John Boyd
(1927-1997) tot de invloedrijkste perso-
nen in de Amerikaanse militaire lucht-
vaartgeschiedenis van de jaren zestig en
zeventig. In deze biografie wordt door
publicist Robert Coram op chronologi-
sche wijze de militaire loopbaan van Boyd
beschreven, ingegaan op zijn theorieën en
regelmatig een zijstap gemaakt naar
karakter en privé-leven.

Boyd was een opmerkelijk luchtmacht-
officier. Als jong reservist werd hij begin
jaren vijftig tot jachtvlieger opgeleid op
de F-86 Sabre en naar Korea gezonden.
Nadien schopte hij het tot instructeur bij
de roemruchte *Fighter Weapons School* op
de basis Nellis in Nevada. Boyd bleek al
gauw tot de beste jachtvliegers van de *US
Air Force* (USAF) te behoren.

Hij verdiende de bijnaam *Forty-Second
Boyd* door in schijngevechten met de
F-100 Super Sabre iedere tegenstander
binnen veertig seconden te kunnen uit-
schakelen (onder het uitroepen van '*I just
hosed that son of a bitch*'). De schrijver
toont Boyd als de ultieme karikatuur van
de jachtvlieger: de man deed niets liever
dan vliegen, toonde veel lef en had weinig
op met militaire bureaucratie en hiërarchie.
Boyd was voor niets of niemand bang.
Het maakte hem tot een innovatief vlieger,
die gedurfde manoeuvres uithaalde.

Nieuwe E-M-theorie

Boyd bleek niet alleen een subliem vlie-
ger, hij ontwikkelde naast zijn vaardig-
heden ook zijn denken. Gegrepen door het
luchtgevecht ontwikkelde hij nieuwe
gedachten en concepten over de gevecht-
stactiek. Kapitein Boyd schreef ze - in
zijn eigen tijd - uit tot een handboek, met
enorme impact, de *Aerial Attack Study*.

In een periode dat de USAF-leiding voor-
al belangstelling had voor strategisch
bombarderen in plaats van het aloude
luchtgevecht (het waren de jaren waarin de
atoombom het militaire denken domineer-
de), was dat een opmerkelijke prestatie.
Begin jaren zestig mocht Boyd een in-
genieursopleiding volgen aan de Georgia
Institute of Technology. Geïnspireerd
door de tweede wet van de thermodyna-
mica en het fenomeen 'entropie' daarbij,
komt hij op het idee van een nieuwe
theorie rond de bepaling van het tempo
waarin een vliegtuig specifieke energie
kan winnen of kwijtraken.

De *Energy-Maneuverability* (E-M)-theo-
rie en de formule ' $Ps = [(T-D)/W] V$ '
werkt hij uit tijdens een volgende plaat-
sing op de luchtmachtbasis Eglin in
Florida. Boyd doet dit alweer voornam-
lijk in eigen tijd, aangezien zijn superie-
ren nauwelijks begrip en belangstelling
hebben en Boyd vanwege zijn vaak tegen-
draadse en ongemanierde gedrag veelal
een lastpak vinden.

Samen met een bevriend burgerambtenaar
op de basis besteedt hij vele ongeautori-
seerde computeruren aan E-M-metingen
van Amerikaanse gevechtsvliegtuigen en
hun Sovjet-tegenhangers. De grote, tame-
lijk logge Amerikaanse typen uit die tijd,

zoals de F-105 Thunderchief en de F-4
Phantom II, komen er niet al te best vanaf.

Ook de nieuwe F-111 (een typisch pro-
duct van het gevestigde USAF-denken
waarin vooruitgang werd gelijkgesteld
aan *bigger-higher-faster-farther*) scoort
slecht. Boyd werkt zijn E-M-theorie en
metingresultaten uit tot een briefing die
hij enthousiast presenteert aan ieder die
het horen wil, van vliegers als Chuck
Yeager tot de presidentiële raad voor de
wetenschap.

Aanvankelijk stuit zijn presentatie op
ongeloof, maar uiteindelijk winnen zijn
ideeën terrein. Boyd wordt naar het
Pentagon overgeplaatst om daar te werken
aan het F-X-programma voor een nieuw
gevechtsvliegtuig.

De schrijver maakt duidelijk dat de F-X-
specificaties sterk door Boyds ideeën zijn
beïnvloed (het vliegtuig wordt lichter dan
aanvankelijk bedoeld en zonder *swing-
wing*-configuratie), maar het uiteindelijke
resultaat - de F-15 Eagle - wordt door
Boyd onvoldoende vernieuwend geacht.

Ontwikkeling van vliegtuigtypen

Boyd weet een aantal standvastige volge-
lingen om zich heen te verzamelen (later
steeds vaker als *the Acolytes* betiteld) die
veel van zijn theorieën in de praktijk
weten te vertalen. Een van hen, Pierre
Sprey, wordt bijvoorbeeld de aanjager van
het idee om een speciaal vliegtuig voor
CAS (*Close Air Support*)-missies te ont-
wikkelen, tegen de zin van velen in de
luchtmachtbureaucratie. Het levert uitein-
delijk de A-10 op, een inmiddels effectief
gebleken toestel.

Boyd en zijn groep gaan verder en zetten
zich in voor een kleiner, lichter, wend-
baarder gevechtsvliegtuig dan de F-15, te
ontwikkelen aan de hand van E-M-theorie
en naast *air-to-air missiles* bewust voor-
zien van een boordkanon. Ook dit idee
krijgt lang oppositie vanuit de gevestigde
USAF- en Pentagon-organisatie, hetgeen
de schrijver uitgebreid weergeeft.

Boyds *fighter mafia* wint de strijd, met
veel bureaucratische inventiviteit. Het
levert de competitie op tussen twee proto-
typen, de YF-16 en YF-17. Het vervolg is

bekend. De YF-16 wint en wordt uitgerust tot 'onze' F-16. De YF-17 vormt de basis voor de F/A-18. In zekere zin is een aantal belangrijke Amerikaanse vliegtuigtypen (F-15, A-10, F-16, F/A-18) mede het product van Boyds denken en werken, zo maakt de schrijver duidelijk.

Een slechte reputatie

Ondanks zijn briljante ideeën en een succesvolle plaatsing als basiscommandant in Thailand tijdens de afwikkeling van de Vietnam-oorlog, verwierf Boyd bij veel superieuren een slechte reputatie.

De schrijver wijt dit aan Boyds veelal onangepaste en botte opstelling binnen de luchtmachtorganisatie.

Promotie weet Boyd telkens slechts met veel moeite, trekken en duwen te maken. Boyd eindigt zijn militaire loopbaan als kolonel: een prachtige eindrang, maar onvoldoende, gezien de enorme invloed die hij op de USAF en het Pentagon heeft gehad.

Na zijn actieve dienst blijft hij – achter de schermen – gangmaker van zijn volgelingen binnen het Pentagon. Via hun hervormingsbeweging verwerven zij zich veelal publieke bekendheid. Ze spelen hun spel soms via sympathisanten in het Amerikaanse Congres en de media. Een van Boyds volgelingen, Chuck Spinney, wordt begin jaren tachtig op de voorpagina van het weekblad *Time* geportretteerd na diens kritiek op verspilling bij defensiebestedingen. Een ander, James Burton, haalt vele kranten met zijn kritiek op dubieuze testgegevens van het 'Bradley'-gevechtsvoertuig van de *US Army*. Diens memoires uit 1993, *The Pentagon Wars*, worden later bewerkt tot een televisiefilm.

Clausewitz en Sun Tzu

Ondertussen wordt Boyds horizon steeds breder. Hij verdiept zich in allerhande vakliteratuur. Ook daarin was Boyd tegenstander, aldus de schrijver. Amerikaanse militairen van de jaren zeventig lazen vooral managementboeken. Boyd bestudeert echter vooral de werken van krijgskundigen als Von Clausewitz of Sun Tzu.

Zijn brede blik brengt hem tot het opstellen van een soort wetenschapsfilosofisch

stuk onder de titel *Destruction and Creation*, dat hij nimmer publiceert, maar dat door schrijver nu als bijlage in de biografie is opgenomen. Teruggrijpend op zijn waarnemingen over luchtgevechten sinds Korea ontwikkelt hij een model voor een besluitvormingscyclus (de *ODAA-loop*, hetgeen staat voor '*Observe-Orient-Decide-Act*'), die we sindsdien in militaire en managementliteratuur over de hele wereld terugvinden.

En hij ontwikkelt een nieuwe briefing, getiteld *Patterns of Conflict*, waarin al zijn krijgskundig denken samenkomt. De briefing impliceert veel kritiek op de toenmalige Amerikaanse gevechtspraktijk. Boyd zet zich af tegen dan gevestigde begrippen als flankbescherming en synchronisatie in gewapend conflict. Hij bepleit het kiezen voor *Schwerpunkt* en *Maneuver Warfare*. Hij toont zich voorstander van het passeren van de sterke punten van de vijand, diep doordringen tot zijn terrein, verwarring zaaien en een slag slaan op een manier die de traditionele grote veldslag van legers tegenover elkaar overbodig maakt.

Amerikaanse mariniers zijn vervolgens de eersten die Boyds ideeën oppikken en uitwerken. Enkele aanhangers, onder wie de toenmalig korpscommandant, weten het eind jaren tachtig formeel als doctrine geaccepteerd te krijgen, uitgewerkt in het handboek '*FMIM-I: Warfighting*' van de *US Marines*. De groep rond Boyd blijft vervolgens zijn ideeën verder dragen, tot en met *Fourth Generation Warfare* tegen terrorisme aan toe, waarover zij al eind jaren tachtig publiceren.

Irak en 'maneuver warfare'

Ook toenmalig Republikeins congreslid Dick Cheney was een aanhanger van Boyds krijgskundig denken. Onder president Bush sr. wordt Cheney minister van Defensie. Na de Irakese inval in Koeweit in 1990 contacteert hij Boyd. Diverse malen wordt Boyd voor vertrouwelijke gesprekken met de minister naar Washington gehaald, aldus de schrijver, die Cheney erover interviewde.

Cheney gebruikt Boyds krijgskundige ideeën in zijn overleg met generaal Norman Schwarzkopf, die aanvankelijk

een aanvalsplan indiende dat een ramkoers-aanval op Saddams troepen inhield. De manier waarop de VS en geallieerden de aanval op Irak uiteindelijk inzetten wordt een typisch staaltje van Boyds *maneuver warfare*.

Corams boek is afgesloten voordat de jongste Irak-oorlog plaatsvond. Maar wie de Amerikaans-geleide aanval op Irak van 2003 bestudeert, ziet eveneens veel van *maneuver warfare* terug. Waar het draait om de snelle aanval, hebben dergelijke ideeën inmiddels ingang gevonden. En hoge beschermers hebben ze ook nog steeds – Dick Cheney is inmiddels Amerika's vice-president.

John Boyd heeft veel bereikt. Als gevechtsvlieger, uitvinder van nieuwe luchtgevechtstactiek, bedenker van nieuwe theorieën en concepten voor de beoordeeling en ontwikkeling van gevechtsvliegtuigen, geestelijk vader van nieuwe vliegtuigtypen, criticus van defensiebureaucratie en als denker in de krijgskunde. Maar de auteur van zijn biografie gaat aan Boyds tekortkomingen niet voorbij. Boyds botte gedrag levert hem niet alleen problemen in zijn militaire loopbaan op – veel van Boyds successen blijken Pyrrus-overwinningen. De negatief ervaren kritiek zet velen op tegen de door Boyd c.s. voorgestane hervormingen en ieder van de Pentagon-volgelingen ondervindt serieuze loopbaanproblemen. Successen worden niet altijd erkend of althans niet op Boyds conto geschreven. En Boyd gaat zó op in zijn werk en denken, dat hij zijn gezin van echtgenote en vijf kinderen danig verwaarloost.

In 1991 getuigt Boyd nog in een hoorzitting voor het Huis van Afgevaardigden over de evaluatie van de Golfoorlog. Daarna gaat het langzaam bergafwaarts. Mentaal en fysiek is hij uitgeput. In 1997 overlijdt hij, echtgenote Mary verarmd achterlatend.

Fascinerend verhaal

Corams boek is niet het eerste over Boyd. In 2001 bracht Grant Hammond onder de titel *The Mind of War* al een studie van Boyds denken uit. Corams werk is echter completer, het boek bevat tevens een achtergrond van de persoon Boyd en vele

anekdotes die het verhaal levendig maken. Het werk is vlot geschreven, over het algemeen nauwkeurig afgewerkt, bepaald van niveau en toch goed verteerbaar.

De auteur heeft dit kunnen verwezenlijken door talloze gesprekken met de Acolytes en zijn aanwezigheid bij de wekelijkse bijeenkomsten van deze fighter mafia in de officiersclub van Fort Myer. De onconventionele benadering, het enthousiasme en de soms revolutionaire ideeën van Boyd worden goed beschreven.

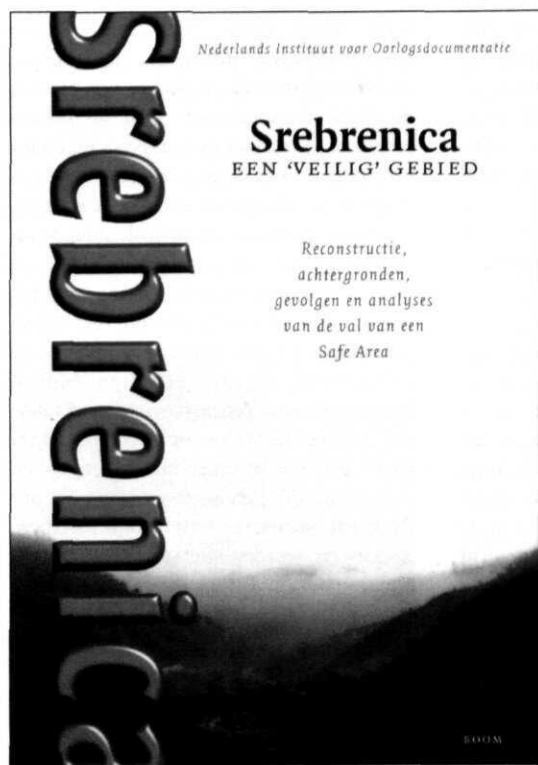
Enkele aspecten zijn onderbelicht gebleven, zoals de precieze rol van de betrokken defensie-industrie in de ontwikkeling van de diverse vliegtuigtypen, of de soms heus legitieme overwegingen van de gevestigde orde in het Pentagon tegenover die van Boyd en zijn soms nogal destructief-kritische volgelingen.

Maar daarmee is aan de schoonheid van dit boek nauwelijks afgedaan. Het is een fascinerend verhaal geworden, spannend en leerzaam tegelijk, over een man die met lef kon vliegen en met evenveel lef durfde denken. Het is, zoals Amerikanen

zeggen, een *must read* – evengoed voor luchtmachtvliegers en luchtvaarthistorici als voor hoge officieren, defensieambtenaren en hedendaagse krijgskundigen.

drs. C.C.J. VELDKAMP
en lt-kol. drs. D. SCHELL*

* De auteurs zijn respectievelijk ambassade-raad en financial controller JSF op de Nederlandse Ambassade te Washington DC.

Srebrenica

Het officiële NIOD-rapport samengevat, door P. Bootsma.
Uitgeverij Boom, Amsterdam (2002)
ISBN 90 5352 844 X
€ 19,90

Er is al veel over gezegd – en toch kon het boek niet dicht. 'Srebrenica' gaat nooit meer voorbij. Iedereen heeft zijn eigen herinneringen aan de val van de enclave.

Voor de een is het de aanblik van de bevolking die – onder het oog van de Dutchbatters – ten dode opgeschreven (b)lijkt te zijn; voor de ander de toast van Karremans en Mladic, een synoniem voor militaire incompetentie zo wordt gezegd; en voor weer anderen de hossende menigte in Zagreb die een 'overwinning' lijkt te hebben behaald. De casus Srebrenica is actueel en er kan veel van worden geleerd.

Het eigenlijke NIOD-rapport – een historisch-wetenschappelijk onderzoek naar de val – bevat een verpletterende hoeveelheid feiten en details. Het driedelige rapport telt 3400 bladzijden en daar komen dan nog meer dan 2500 pagina's voor de vier deelstudies bij. Je moet een doorzetter zijn om dat allemaal te lezen; het zal

zelfs menig geïnteresseerde afschrikken. Het schrijven van een hanteerbare versie lag voor de hand.

Toegankelijk en overzichtelijk

Peter Bootsma, eerder als redacteur betrokken bij het eigenlijke rapport, wist de tekst tot minder dan 10 procent van het origineel terug te brengen. Het is zijn verdienste dat het een toegankelijk, overzichtelijk en hanteerbaar boek is geworden, duidelijk bedoeld voor een breed publiek.

Wie de exacte formuleringen, nuances en onderlinge verbanden en context wil weten blijft natuurlijk aangewezen op de oorspronkelijke tekst, bijvoorbeeld om een mening te kunnen vormen over de schuldvraag van dit politiek-militaire morele dilemma.

Srebrenica zal steeds blijven terugkomen in bijvoorbeeld de politieke besluitvorming om Nederlandse troepen uit te zenden. Daarnaast zijn er natuurlijk militaire lessen. Sinds het debacle moet zelfs de volksvertegenwoordiging overtuigd worden van de beveiliging van Nederlandse eenheden in den vreemde en worden garanties geëist voor een exit-strategie. De debatten over inzet van eenheden in Irak, Afghanistan en Ethiopië-Eritrea zijn voorbeelden hiervan.

Inzicht in wat zich medio 1995 afspeelde in de Bosnische enclave is verplichte kost voor officieren, waarvoor de 'samenvatting van het NIOD-rapport' een uitstekende basis vormt. Deze behandelt vrijwel alle facetten die ten grondslag liggen aan een uitzending waarbij dit tevens in perspectief wordt gezet. Het boek leest desondanks als een trein. Bootsma weet een goede balans te vinden tussen detail en grove lijn. Op de juiste momenten weet hij de feiten te larderen met persoonlijke ervaringen zoals die zijn opgetekend door de NIOD-onderzoekers.

Door het gebruik van handige tussenkopjes, die helaas niet terugkomen in de inhoudsopgave, is het boek zeer toegankelijk. Een register is er wel, een index jam-

mer genoeg niet. Bruikbare kaarten over de val van de enclave zelf, die de overigens duidelijke tekst ondersteunen, ontbreken soms. Mogelijk zijn dit overwegingen voor een volgende druk.

Politiek klimaat

De factoren van invloed – voor, tijdens en na – passeren de revue, waardoor de lezer een gevoel krijgt voor het – nationale en internationale – politieke klimaat en de militaire problematiek ten tijde van de uitzending. Ook de impact die het verschijnen van het NIOD-rapport op 10 april 2002 had en zes dagen later tot de val van het kabinet Kok leidde, heeft zijn plek gevonden.

Het rapport kreeg een vervolg in de parlementaire enquête met het eindrapport *Missie zonder vrede* dat pas na de publicatie van de samenvatting gepresenteerd werd. Hierin werd onder meer geconcludeerd dat de besluiten over Srebrenica in het kabinet 'incrementeel (aangroeiend) en fragmentarisch' waren en dat een 'integrale afweging' om Dutchbat uit te zenden noch door het kabinet, noch door de Kamer werd gemaakt. Uit de samengevatte versie van het NIOD-rapport kan dit ook geconcludeerd worden.

Je vraagt je dan tegelijkertijd af hoeveel 'integraals' er uit Den Haag is vernomen bij de besluitvorming voor uitzending naar bijvoorbeeld Afghanistan en Irak. Politiek gezien is de les dat de Tweede Kamer en het kabinet op de hoogte waren of konden zijn van de risico's van de missie, maar er niet naar handelden. Zij

waren het echter wel die Dutchbat op de gedoemde missie stuurden, onder het mom van vredeshandhaving. De eenheid trok ten oorlog maar dit werd politiek noch ambtelijk gerealiseerd, een *perception gap*?

Onmogelijke positie

Bootsma weet inzicht te geven waarom het weinig heroïsche gedrag van Dutchbat tot in lengte van dagen een punt van discussie zal blijven. Het wordt duidelijk dat het niet alleen Karremans, Couzy en misschien ook wel Nicolai 'onprofessioneel en verwijtbaar' gedrag aan te rekenen is. Door feiten en omstandigheden met elkaar in verband te brengen moet het oordeel over Karremans wel mild zijn: hij werd in een onmogelijke positie gemanoeuvreerd. Natuurlijk hadden in de aanloop naar de val andere keuzes kunnen worden gemaakt, maar dat is weer van die typische wijsheid achteraf.

Overigens dient opgemerkt te worden dat de commandanten van Dutchbat I en II ook niet foutloos waren en dat deze *peace-keeping*-eenheden per definitie kansloos waren. Dutchbat werd aan haar lot overgelaten, waarbij er nauwelijks oog was voor de situatie ter plaatse. Dit gold zowel voor de besluitvormers als voor de inlichtingendiensten. Militair gezien was er een merkwaardig vertrouwen in luchtsteun alhoewel iedere militair de beperkingen van luchtsteun kent. Zou dit komen omdat Dutchbat geen alternatieven mee mocht nemen? Toch blijft het blinde vertrouwen in de bruikbaarheid en beschikbaarheid van luchtsteun een raadsel. Ook is frap-

pant hoe opvallend weinig de ministeries van Buitenlandse Zaken en Defensie met elkaar afstemden. Mogelijk is dit een reden voor het debacle. Wanneer zou het eens tot serieuze ontschotting tussen deze twee ministeries komen?

Verplichte kost...

Het boek houdt zich natuurlijk bezig met de eigenlijke gebeurtenissen in de enclave. Vooral de beschrijving over het handelen van compagniescommandant Groen is zeer de moeite waard en verplichte kost voor jonge officieren en met name (compagnies)commandanten. Groen moet wel een dagboek bijgehouden hebben om zo in detail te kunnen treden. De omstandigheden waaronder en de wijze waarop hij, Franken en Karremans afwegingen maakten zijn boeiend om inzicht in het commandantenvraagstuk te krijgen.

Het is te hopen dat anderen – in de brede zin van het woord – een debacle als Srebrenica bespaard zal blijven. Voor politici en militairen is er veel te leren uit de casus. Voor iedereen die meer hiervan wil weten, kan ik *Srebrenica, het officiële NIOD-rapport samengevat*, van harte aanbevelen.

Het is een prima toegankelijk, genuanceerd en vlot lezend boek over deze zwarte bladzijde in de Nederlandse politieke en militaire geschiedenis. Dit boek verdient het om als verplichte literatuur aangemerkt te worden op militaire academies en universiteiten.

drs. A.J.E. WAGEMAKER MA

Huzaren van Boreel

Huzaren van Boreel 1813-2003 en de voorgeschiedenis 1695-1813, door A. Rens, vereniging huzaren van Boreel, Amersfoort, 440 pagina's, 2003.*

Op 13 mei 1947 werd de standaard van het 4 Regiment Huzaren (4 RH) overgedragen aan regimentscommandant O.C.G.M. Janssen van het regiment cavalerie, dat zich al sinds 1946 informeel huzaren van Boreel noemde. Met deze naamgeving was een historische band binnen het

wapen van de cavalerie hersteld. Het oorspronkelijke Regiment Huzaren van Willem François Boreel (1775-1851) dateerde van 1813, opgericht direct na het herstel van de Nederlandse onafhankelijkheid na de Napoleontische jaren.

Dit regiment bewees zich meteen, tijdens het beleg van Bergen op Zoom (1814), de slagen bij Quatre Bras en Waterloo (1815) en de Tiendaagse Veldtocht (1831). De naam Boreel was voor de Tweede Wereldoorlog tevens verbonden aan de kazerne in Deventer.

Franse Revolutie

De cavalerie mag zich gelukkig prijzen met een geschiedschrijver als Arie Rens, die er nu na zijn werk over het regiment huzaren Prins Alexander, gepubliceerd in 1994, in is geslaagd een even fraai werk het licht te doen zien over de huzaren van Boreel.

Na enkele korte hoofdstukken over de cavalerie in het Staatse Leger (voor 1795), die vooral gaan over de afstamming van regimenten, komt het verhaal echt op gang in de roerige tijden van de Franse

Revolutie. Tweemaal vielen de Fransen Nederland binnen, in 1793 en 1795. In dat laatste jaar kwam een einde aan de Republiek en begon de Bataafse Tijd, gevolgd door het Koninkrijk Holland en de inlijving bij Frankrijk.

Rens beschrijft het optreden van de Nederlandse cavalerie in Napoleontische dienst door heel Europa, tot in Rusland toe. Maar ook de gevechten in 1799 in Noord-Holland tegen de Brits-Russische invasiemacht komen aan bod.

De geschiedenis van het regiment begint feitelijk bij de opdracht van het voorlopige landsbestuur van 25 november 1813 aan Boreel een regiment cavalerie van ongeveer acht- tot negenhonderd man op te richten. Drie dagen later diende deze zijn uitgewerkte plan te presenteren.

De werving begon in januari 1814 in Haarlem en Leiden en aan het einde van dat jaar was de vulling op honderd procent. Het regiment kon meteen aan de slag als lichte cavalerie in de slagen van juni 1815 tegen de losgebroken Napoleon. Rens gaat uitvoerig (35 pagina's), met duidelijk kaartmateriaal, op Quatre Bras en vooral Waterloo in. Korte tijd later kon het regiment weer in actie komen tegen de opstandige Belgen.

Organisatorische veranderingen

Tot aan de Tweede Wereldoorlog beschrijft Rens vooral de vele organisatorische veranderingen. Hij doorspekt dit met anekdotisch materiaal, opmerkingen over het dagelijks (kazerne)leven en de grote internationale ontwikkelingen.

De samenhang lijkt wel onder deze opbouw. Er wordt veel meegedeeld, maar minder verklaard of in verband gebracht. *Over sommige onbekende aspecten* zouden we graag meer horen, zoals de rol van

de cavalerie als handhaver van de interne rust en orde bij kermissen en oproeren. Hierover is recent een proefschrift verschenen.¹

Een andere discussie van de late negentiende eeuw ging over de vraag of in het moderne gevecht, waarin artillerie en infanterie sterk aan vuurkracht wonden, de cavalerie, een wapen dat bovendien erg kostbaar was, nog wel een zinvolle bijdrage kon leveren.

Mei 1940

Hoofdstuk 19 gaat in op de gevechten in mei 1940. Het spitst toe op de vertragende acties van de cavalerie op de Veluwe en de slag op de Grebbeberg. Rens stelt op pagina 185 dat de beschrijving van Kamphuis en Amersfoort² over de rol van 4 RH in de ruglijn van de Grebbeberg onjuist is. Hier zou krachtiger bewijsvoering van deze kritiek op zijn plaats zijn geweest. Het volgende hoofdstuk beschrijft het moderne cavalerie-optreden in de meidagen, dat van de pantserwagens.

Inzet in Nederlands-Indië

Zeven hoofdstukken, honderdtwintig pagina's, besteedt Rens aan de inzet in Nederlands-Indië in de jaren 1946-1950. Dit is zeker het uitvoerigste overzicht van de rol van de cavalerie in de archipel sinds de boeken van Bartels.³ De rol van de eskadrons pantserwagens, de verkenningsekadrons, de eskadrons vechtwagens en ten slotte de zelfstandige verkenningsekadrons van de zelfstandige infanteriebrigades wordt per eenheid behandeld.

De aandacht gaat daarbij in hoofdzaak uit naar het optreden tijdens de beide politieke acties. Het is een fraai eerbetoon aan de inzet van vele cavaleristen in de Oost. Rens heeft zeker zijn best gedaan al degenen die door hun optreden vermelding verdienen, recht te doen. Jammer dat het kleurrijke kaartmateriaal niet altijd even duidelijk is als dat bij de andere hoofdstukken. De geografie en topografie van Java zijn voor de meeste lezers van vandaag onbekend terrein.

Een korte samenvattende beschouwing over hoe de eenheden zich aanpassen aan de specifieke omstandigheden van de tropen en wat het belang van hun optreden geweest is in het totale kader van de Nederlandse militaire inzet in Indië zou

een mooie afronding zijn geweest en bovendien een bijdrage aan de discussie over wat de cavalerie in uitzendtaken nog kan betekenen.

Herkenbaar

Het laatste gedeelte van het boek is gewijd aan de periode van de Koude Oorlog en de recente uitzendingen naar het voormalige Joegoslavië. In de eerste twee hoofdstukken wisselen organisatorische veranderingen vanaf 1950 tot en met de op richting van het ISTAR-bataljon en enkele anekdotische zaken elkaar af.

De hoofdstukken 30 tot en met 34 behandelen achtereenvolgens de geschiedenis van 102 Verkenningsekadrons (1957-1975), 103 Verkenningsekadrons (1961-2001), de brigade verkenningsekadrons (1963-1983 en 2001-heden) en 104 Verkenningsekadrons (1983-1995). De hoofdstukken geven een voor velen zeer herkenbaar beeld van een leven bepaald door oefeningen, samenwerking met de *Bundeswehr*, modernisering van wapensystemen, plechtigheden en feesten, en dat alles afgewisseld door de gebruikelijke re- en herorganisaties.

Een historische mijlpaal was, na de opheffing van de dienstplicht, de uitzending in 1997-1998 van 103 Verkenningsekadrons naar Banja Luka in Bosnië. Voor het eerst sinds Indië was er weer sprake van operationele inzet.

Groot historisch besef

Rens heeft de cavalerie in het algemeen en de huzaren van Boreel in het bijzonder weer een dienst verleend. Dit wapen onderscheidt zich door een groot historisch besef en in de personen van Bartels en Rens enthousiaste geschiedschrijvers.⁴ Rens' boek over de huzaren van Boreel is prachtig uitgevoerd, biedt veel feitelijke informatie over het regiment en is voor een ieder die hierbij heeft gediend een absolute *must*.

De inkadering van de regimentsgeschiedenis in de algemene militaire geschiedenis van Nederland komt minder duidelijk naar voren, maar een essentiële bouwsteen om daartoe eens te komen heeft Rens ons wel gegeven. Kleine feitelijke onjuistheden, die nogal eens voorkomen, zullen we de auteur maar vergeven.

dr. W. KLINKERT

* Het boek is verkrijgbaar bij het Museum Nederlandse Cavalerie. De prijs bedraagt € 30,- (paperback), resp. € 40,- (gebonden). Belangstellenden kunnen zich ook verstaan met de auteur: 033 - 495 32 04 of groenroz@freeler.nl

1 R. van der Wal, *Militaire bijstand bij de handhaving en het herstel van de openbare orde*, Utrecht 2002.

2 P.H. Kamphuis en H. Amersfoort (ed.), *Mei 1940*, Den Haag 1990.

3 J.A.C. Bartels, *Vier eeuwen Nederlandse cavalerie*, Amsterdam 1987.

4 Ook verdient vermelding het boek van D.M. Brongers, *101 Tankbataljon 1957-1977*.

Samenvattingen

Editoriaal – Het domein van de officier

Bij de Koninklijke Landmacht van rond 1990 was van een herkenbare en belangrijke rol van onderofficieren geen sprake meer. Het korps onderofficieren was daardoor kwalitatief dan ook niet vergelijkbaar met dat van het Korps Mariniers of de marechaussee. Midden jaren negentig kwam hierin verandering. Het domein van de onderofficier werd herontdekt, beschreven, geclaimd en ingevuld. De slogan was eenvoudig: de onderofficier als leider, vakman en instructeur.

Bij deze transformatie speelden de onderofficieren en hun opleidingsschool een leidende rol. Maar hoe staat het met de officier? De landmacht heeft een visie op zijn of haar domein ontwikkeld. De officiersopleidingen staan aan de vooravond van ingrijpende veranderingen. Zou het niet wijs zijn een duidelijke *joint* en breed gedragen afbakening van het domein te ontwikkelen en als richtinggevend te gebruiken?

A.C. Tjepkema – Boyd: jachtvlieger en homo universalis

Velen kennen de naam Boyd van de zogenaamde 'OODA-loop', een militair beslissingsmodel. Weinigen weten wie er achter deze naam schuil gaat. De auteur gebruikt twee recente biografieën over deze voormalige kolonel-vlieger van de Amerikaanse luchtmacht om te verduidelijken wie Boyd was en wat hij betekende in termen van theorieën en gedachten. Hij was eigenzinnig en een perfectionist. Vanaf zijn 'Aerial Attack Study' uit 1960 ontwikkelde hij zich tot een denker over lucht oorlog en conflict in het algemeen. Zijn gedachten resulteerden o.a. in een cyclus van presentaties onder de titel: 'A discourse on winning and losing'. De auteur gaat in op zijn rol en invloed tijdens en na zijn actieve dienst. Het boek van Coram richt zich met name op de 'man'. Het boek van Hammond is van belang voor iedereen die over oorlogvoering wil nadenken.

J. Soeters – Cohesie in militaire eenheden

Militaire eenheden met een sterke cohesie functioneren beter. Dat is een geaccepteerd leerstuk in de militaire sociale wetenschappen. Onder cohesie verstaat men de verbondenheid met de eigen collega's en de gerichtheid op de eigen leiding: dit wordt aangeduid als horizontale en verticale cohesie. Maar cohesie heeft ook schaduwzijden. De auteur belicht deze aan de hand van enkele ervaringen uit Cyprus en Afghanistan. Vervolgens gaat hij in op de betekenis van 'bonding' en 'bridging' als benaderingen van de omgeving. Hij laat zien dat deze concepten elkaar niet uitsluiten, maar aanvullen: interne cohesie naast externe gerichtheid. De krijgsmacht kan zich 'smal-denkers niet langer veroorloven.

G.J. Oostindie – De Nederlandse krijgsmacht in het Caraïbisch gebied

Het Nederlandse Koninkrijk ligt behalve in Europa ook in de Caraïben. De auteur begint zijn beschouwing over de taken en agenda van de Nederlandse krijgsmacht in dat gebied met een schets van de geopolitieke kaart. Hij onderkent vier ontwikkelingen die de naoorlogse geschiedenis karakteriseren. Het grillig verloop van de dekolonisatie leidde tot een tweedeling van de Caraïben. Hierdoor ontstaat een ingewikkeld samenspel van supermachten, micro-staten en omwonende spelers. Het Statuut uit 1954 bepaalt de militaire verantwoordelijkheid. De auteur gaat in op zowel de traditionele als nieuwe taken. Hij rondt zijn artikel af met een beschouwing van kosten en baten, de lokale waardering voor de krijgsmacht en de toekomst. Hij onderkent geen wezenlijke veranderingen.

L. Polman – Personeelswerving voor militaire missies

De regering-Bush mikt met het 'Worldwide Peace missions Initiative' op een reservoir van 75.000 Afrikaanse blauwhelmen binnen vijf jaar. Onder de vlag van de VN dienen nu al ruim 50.000 blauwhelmen. Verordonneerde missies in Haïti, Burundi, Sudan en Ivoorkust vragen nog eens 20.000 soldaten. De Amerikaanse strijdkrachten gebruiken de hele wereld als reservoir. In Irak dienen nu meer dan 37.000 buitenlanders, 'Green Card Soldiers' die Amerikaan hopen te worden. Langzaam aan verandert het Amerikaanse leger in een soort gastarbeidersleger. Soldaten die loyaal zijn aan hun eenheid en officieren, maar niet aan de Republiek. Voor Rome liep dat slecht af. De buitenlanders in uniform maakt dat alles niets uit. Er is maar één advies: zeg nooit tegen de Amerikanen dat je moslim bent.

E.J. Oliemans – Goed voorbeeld doet goed volgen

Hoe komt het dat sommige kinderen stelen en anderen niet? Dat sommigen liegen en anderen eerlijk vertellen wat ze hebben uitgehaald. Er zijn vele factoren van invloed. Het voorbeeldgedrag van ouders is echter zeer bepalend. Als zij niet doen wat ze met de mond belijden is het niet vreemd dat hun kinderen dezelfde lijn gaan volgen. Ligt dat bij volwassenen echt anders? Nee, daar telt het goede voorbeeld evenzeer. De commandant, de instructeur en alle leidinggevendenden stellen met hun gedrag de norm. Dit gedrag laat niet alleen zien wat wel en wat niet kan. Het kan ook anderen inspireren. De meest effectieve manier van communicatie is voorbeeldgedrag. Gewoon doen wat je zegt. Ingewikkelder is het echt niet.

Summaries

Editorial – The domain of the officer

In the early nineties of last century the non commissioned officers in the army had no recognisable and important role. The nco-corps was thus not comparable to their equivalent in the Royal Marines or the Marechaussee. Some years later this domain was re-discovered, described, claimed and had substance. The slogan was simple: the nco as leader, professional and instructor. In this transformation nco's and the nco-training-school played a leading role. But what about the officer? The army developed a vision on his or her domain. Given the present restructuring of the officers-education within the armed forces, a joint approach seems important and necessary.

A.C. Tjepkema – Boyd: fighter pilot and homo universalis

Many know the name Boyd in relation to the so-called 'OODA-loop', a military decision making model. Few know the man behind this name. The author uses two recent biographies on this former USAF-colonel to clarify who Boyd was, and what Boyd left in terms of theories and ideas. He was headstrong and a perfectionist. From his 'Aerial Attack Study' in 1960 on he was a thinker on air-warfare and warfare in general. This resulted in a collection of briefings: 'A Discourse on Winning and Losing'. The author discusses his role and influence during and after his active career. The book of Coram is suggested to those who are interested in the 'man'. The book of Hammand to those who want to reflect on warfare.

J. Soeters – Cohesion in military units

Military units with a strong cohesion are functioning better. This is an accepted dogma within military social science. Cohesion, the horizontal solidarity towards colleagues and the vertical solidarity towards own leadership is important during crisis and conflict. There are however circumstances where cohesion does have drawbacks. The author uses experiences from Cyprus and Afghanistan to illustrate the strengths and weaknesses of cohesion. He discusses the potential of 'bonding' and 'bridging'. In his view both concepts of co-operation deserve focus. He illustrates that both concepts can go hand in hand. There is no longer room for 'narrow'-thinkers in the armed forces.

G.J. Oostindie – The Dutch armed forces in the Caribbean Area

The author starts his observations on the tasks and agenda of the Dutch armed forces in the Caribbean area with a sketch of the geopolitical map. He indicates four developments that characterize the history after 1945. Decolonisation led to split within this area, where superpowers, micro states and bordering countries determine the agenda. Since 1954 the Statute of the Kingdom of the Netherlands is the leading political regulation. The author clarifies the traditional and new tasks of the armed forces, before touching on profits and losses, local appreciation for the Dutch armed forces and the future. The author does not foresee real changes concerning the tasks and the agenda.

L. Polman – Recruitment for military operations

The Bush-government aims with a 'Worldwide Peace missions Initiative' at creating an African pool of 75.000 'peace soldiers' within the next five years. At present the UN-led missions embrace some 50.000 'blue helmets'. New missions in Haiti, Burundi, Sudan and Ivory Coast demand 20.000 more. The Americans use 'the world' as a pool. In Iraq more than 37.000 'Green Card Soldiers' serve. Eager to earn US citizenship. The US armed forces gradually transforms into an army of foreign soldiers. Loyal to their unit and their officers, not to the Republic. We know how Rome came to grief. Private Adegboyega Adewumi from Nigeria and Mohammed Kallon from Sierra Leone do not mind. They serve in Iraq. The only advise that counts: never tell the Americans that you are moslim.

E.J. Oliemans – A good example counts

Why do some children steal and others do not? Why do some lie and do others always honestly tell what they did? There are many factors, but the behaviour of parents is a dominant one. A good example counts. Parents who do not live up to their words should not be surprised that their children copy this example. Is this different if we speak about adults? No, the good example counts there as well. The commander, the instructor, 'leadership' in general set by their behaviour the norm. Their example not only demonstrates the do's and don'ts, it also may inspire others. The most effective way of communication is setting the example. Just keep up to your word. It is as simple as that.